

**Toisen maailmansodan ylisukupolviset vaikutukset
suomalaisen naisen rooliin ja mentaliteettiin**

Sini-Emilia Asikainen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Yhteiskunnallinen muutos
Talous- ja sosiaalihistoria
Maisterintutkielma
Lokakuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto Valtiotieteellinen		Koulutusohjelma Yhteiskunnallinen muutos	
Tekijä Sini-Emilia Asikainen			
Työn nimi Toisen maailmansodan ylisukupolviset vaikutukset suomalaisen naisen rooliin ja mentaliteettiin			
Tieteenala Talous- ja sosiaalhistoria	Työn taji Maisterintutkielma	Aika Lokakuu 2020	Sivumäärä 102 + 4
Tiivistelmä			
<p>Tutkielmassa tarkastellaan toisen maailmansodan ylisukupolvisia vaikutuksia suomalaisen naisen rooliin ja mentaliteettiin. Tutkimusta motivoi pyrkimys ymmärtää sodan ja rauhankriisin pitkäaikaisvaikutuksia tavallisten ihmisten elämässä. Sotien ylisukupolvisia sosiaalisia vaikutuksia ei suomalaisessa sota- tai sosiaalhistoriassa ole aikaisemmin juurikaan tutkittu.</p> <p>Toisen maailmansodan aikana suurin osa työikäisistä miehistä oli rintamalla pitkiä aikoja, jolloin arki kotirintamalla jäi pitkälti naisten vastuulle. Naisten jo ennestään suuri työmäärä lisääntyi entisestään sekä sodan aikana että sen jälkeen. Jälleenrakennuskaudella yhteiskunnallinen ilmapiiri kannusti naisia olemaan rasittamatta sodassa kärsineitä miehiä liikaa ja hoitamaan kotitaloustöiden ja lasten lisäksi myös sodassa haavoittuneita miehiä. Rintamaveteraanit olivat sodan uhreja, ja vaimojen ja lasten tuli sietää heidän jälkioireiluaan, kuten hermostuneisuutta, arvaamatonta ja aggressiivista käytöstä sekä runsasta alkoholinkäyttöä. Vaikenemisen kulttuuri ja Suomessa vallinnut tunneregiimi kannustivat itsehillintään ja omien murheiden kätkemiseen.</p> <p>Ensin sotien vaikutuksia sotasukupolven tarkastellaan aiemman tutkimuksen kautta, minkä jälkeen tutkitaan, ovatko nämä vaikutukset siirtyneet ylisukupolvisesti suurten ikäluokkien suomalaisnaisille. Vuonna 1991 kirjoitettuja suurten ikäluokkien naisten omaelämäkertoja sekä samojen naisten kirjallisia haastatteluja vuodelta 2020 analysoidaan laadullisen sisällönanalyysin ja muistitietotutkimuksen menetelmin. Aineisto on poimittu Suomalaisen kirjallisuuden seuran <i>Satasärmäinen nainen</i> -keruuaineistosta ja tarkastelu on rajattu maalaistaustaisiin naisiin.</p> <p>Teoreettiseen viitekehykseen lukeutuvat etenkin mentaliteetti, uusi sotahistoria, naishistoria sekä psykohistoria eli psykoanalyysin yhteiskuntahistoriallinen soveltaminen. Mentaliteetilla tarkoitetaan kollektiivista, osin tiedostettua, osin tiedostamatonta ajattelutapaa ja elämänasennetta. Mentaliteetti vaikuttaa yksilön toimintaan, valintoihin ja elämänkulkuun. Tutkimus on luonteeltaan teoreettinen ja se tarjoaa yhden mahdollisen selitysmallin kulttuurissamme mahdollisesti pitkäaikaisesti vaikuttaneelle mentaliteetille, jonka voidaan nähdä osaltaan lisäävän naisten ja miesten eriarvoisuutta.</p> <p>Suomalaisnaiset omaksuivat heille suunnatut jälleenrakennuksen hengen mukaiset uhrautumisen ja velvollisuuden täyttämisen vaatimukset osaksi mentaliteettiaan. Lisäksi sodat vahvistivat sinnikkyyden mentaliteettia sekä naisen roolia huolehtijana ja arjen vastuunkantajana. Suurten ikäluokkien naisilla on myös havaittavissa huolehtijan ja vastuunkantajan rooleja sekä sinnikkyyden ja selviytymisen mentaliteettia, joiden voidaan yhdessä lapsuuskokemusten kanssa spekuloida vaikuttavan myös naisten psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen. Utteruus ja uhrautuminen ovat kuitenkin jossain määrin lieventyneet sukupolvien välillä ja etenkin vaikenemisestä on pyritty tietoisesti eroon.</p>			
Avainsanat naisen rooli, mentaliteetti, ylisukupolvisuus, suuret ikäluokat, uusi sotahistoria, toinen maailmansota, talvisota, jatkosota, rauhankriisi, jälleenrakennus, sotien perintö			
Ohjaajat Jari Eloranta ja Sakari Saaritsa			

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Faculty Social Sciences		Programme Society and Change	
Author Sini-Emilia Asikainen			
Title Intergenerational effects of the Second World War on Finnish women's role and mentality			
Subject Economic and Social History	Level Master's thesis	Month and year October 2020	Number of pages 102 + 4
<p>Abstract</p> <p>This thesis examines the intergenerational effects of the Second World War on Finnish women's role and mentality. The research is motivated by the intent to understand intergenerational long-term effects of war in ordinary people's lives. The effects of war on women's mentality or the intergenerational social effects have not been much researched in Finnish military or social history.</p> <p>During the war most working-age men spent long periods in the battlefield, whilst women were mostly responsible for the everyday life in the home front. Women's already heavy workload increased both during and after the war. In addition to taking care of the household and children, the dominant social atmosphere in the reconstruction period encouraged women not to overly burden the men who had already suffered in the war, and to nurture the wounded. Veterans were victims of war as well, and women and children had to endure their post-war symptoms, such as nervousness, unpredictable and aggressive behaviour, and heavy drinking. The culture of silence and the prevalent emotional regime endorsed self-control and concealing of one's grieves.</p> <p>The effects of war on the war generation are first examined through earlier research, after which it is analysed, whether these effects have been intergenerationally passed onto Finnish women of the baby boomer generation. Qualitative content analysis and methods of oral history are used to analyse autobiographies written in 1991 by women of the baby boomer generation, as well as written interview answers of the same women from the year 2020. The research material was selected from the Finnish Literature Society's collection <i>Satasärmäinen nainen</i>, and limited to women with agrarian backgrounds.</p> <p>The theoretical framework includes especially mentality, new military history, women's history, and psychohistory, that is, applying psychoanalysis in social history. Mentality is defined as a collective way of thinking and life attitude that is partly conscious, partly unconscious. Mentality affects people's actions, choices, as well as life paths. The research is theoretical by nature, and offers one possible explanatory model for a predominant mentality in our culture, which also contributes to the inequality of women and men.</p> <p>The demand of self-sacrifice and fulfilling one's responsibilities were directed at Finnish women in the reconstruction period, and women adopted them as a part of their mentality. The war strengthened women's role as nurturers and the responsible ones in everyday life, as well as the mentality of endurance. Nurturing, responsibility, endurance and survival can also be observed in the roles and mentality of the baby boomer generation's women. Together with childhood experiences these can also have an effect on women's mental and physical health. Diligence and self-sacrifice have been somewhat eased between generations, and especially the culture of silence is something that women have consciously tried to get rid of.</p>			
Keywords women's role, mentality, intergenerationality, baby boomers, new military history, World War II			
Supervisors Jari Eloranta and Sakari Saaritsa			

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimusaihe ja tutkielman kulku	2
1.2	Aiheen merkitys ja ajankohtaisuus	3
2	Teoria, keskeiset käsitteet ja aiempi tutkimus.....	10
2.1	Historiantutkimuksen luonne ja uusi (sota)historia	12
2.2	Mentaliteetti ja mentaliteettihistoria.....	13
2.3	Sotasukupolvi ja suuret ikäluokat.....	16
2.4	Naisen rooli, rauhankriisi ja jälleenrakennus	21
3	Aineisto ja menetelmä	23
3.1	Suurten ikäluokkien naisten muistitietoaineisto	23
3.2	Muistitieto, omaelämäkerta ja sisällönanalyysi.....	25
4	Toisen maailmansodan vaikutukset naisen rooliin	29
4.1	Sodanaikainen työnjako ja naisen taakka.....	29
4.2	Naisen rooli sodan jälkeen	31
4.2.1	Vastuun kantava, itsensä hillitsevä nainen.....	32
4.2.2	Hoivaava huolehtija.....	35
4.2.3	Kaksoistaakka.....	38
5	Toisen maailmansodan vaikutukset naisen mentaliteettiin.....	42
5.1	Vaikenemisen kulttuuri.....	43
5.2	Utteruus.....	46
5.3	Säästäväisyys – pula-ajan perintöä?	53
5.4	Sinnikkyys, selviytyminen, sietäminen ja jaksaminen.....	55
5.4.1	Avioliitto-ongelmat ja miesten alkoholinkäyttö.....	55
5.4.2	Arjen selviytyjät.....	59
5.5	Uhrautuminen.....	60

6	Lapsuuskokemusten, roolin ja mentaliteetin vaikutukset	63
6.1	Äidiltä opittua	63
6.2	Etäiset, kiireiset ja rasittuneet vanhemmat.....	66
6.3	Turvaton lapsuus ja sotien perintö.....	68
6.4	Seuraukset fyysiselle ja psyykkiselle terveydelle.....	76
7	Sukupolvien väliset erot ja roolista irrottautuminen.....	81
7.1	Utteruuden ja uhrautumisen lieventyminen	81
7.2	Naisten ja miesten tasa-arvo	83
7.3	Ambivalentti pohtiminen	85
8	Pohdintaa.....	87
8.1	Tavallinen tarina	89
8.2	Tutkimuksen haasteet ja niiden voittaminen	90
8.3	Mitä seuraavaksi?	93
	Lähdeluettelo	95
	Arkistolähteet & aineisto	95
	Kirjallisuus.....	95
	Liite 1 – Satasärmäinen nainen -keruun johdanto	I
	Liite 2 – Kirjallinen haastattelu.....	II
	Liite 3 – Sisällönanalyysin teemat.....	III
	Taulukko 1 – Kaikki teemat.....	III
	Taulukko 2 – Mentaliteettien esiintyvyys ja vahvuus.....	IV

1 Johdanto

Tarkastelen toisen maailmansodan ylisukupolvisia vaikutuksia suomalaisen naisen rooliin ja mentaliteettiin keskittyen suurten ikäluokkien sukupolveen. Hypoteesini on, että sodat vahvistivat naisen roolia huolehtijana ja arjen vastuunkantajana, sekä uutteruuden, uhrautuvuuden, sinnikkyuden ja vastuuntunnon mentaliteettia. Miesten ollessa pitkiäkin aikoja rintamalla vastuu arjesta oli naisilla ja maalaisemäntien jo ennestään suuri työmäärä kasvoi. Jos mies palasi rintamalta kotiin, yhteiskunnallinen ilmapiiri kannusti naisia olemaan rasittamatta sodassa kärsineitä miehiä liikaa.¹ Mainittu mentaliteetti uusintaa naisen roolia sitoutuvana ja uhrautuvana perheestä huolehtijana ja vastuunkantajana sukupolvea toiseen. Aiemman tutkimuksen pohjalta luomani hypoteesi toimii johtoajatuksena, jonka valossa tulkitsen suurten ikäluokkien naisten omaelämäkerta-aineistoa sekä kirjallista haastatteluaineistoa.

Naisnäkökulma toisen maailmansodan perinnössä on hedelmällinen aihepiiri, joka kaipaa enemmän tutkimista. Sotien ylisukupolvisia sosiaalisia vaikutuksia ei juurikaan ole tutkittu Suomessa. Tutkimusta motivoi pyrkimys ymmärtää Suomelle keskeistä historiaa ja sen pitkäaikaisvaikutuksia aiempaa monipuolisemmin, sekä uuden näkökulman tuominen toisen maailmansodan historiankirjoitukseen.

Kiinnostukseni aihepiiriin on lähtenyt omasta elämästäni. Vanhempani kuuluivat suuriin ikäluokkiin ja elivät lapsuutensa suurissa maalaisperheissä. Molemmat isoisäni olivat sodassa. Koen, että tietyt käyttäytymismallit ovat perheessäni siirtyneet sukupolvelta toiselle. Lapsuudella ja vanhemmilla on paljon vaikutusta moneen asiaan ihmisen elämässä.² *Jälleenrakentajien lapset* -teoksen takakannessa todetaan osuvasti, että ”Omat vanhemmat ovat avain oman itsensä ymmärtämiseen”.³ Näen tässä myös tietynlaista kollektiivisuutta; ei ole kyse vain perheen sisäisestä ylisukupolvisesta siirtymisestä, vaan yhteiskunnassa laajemmin jaetuista rooleista ja mentaliteeteista.

---

¹ Esim. Malinen 2019.

² Tätä käsittelen tarkemmin luvussa 6.

³ Malinen & Tamminen 2017.

1.1 Tutkimusaihe ja tutkielman kulku

Ensiksi tarkastelen toisen maailmansodan vaikutuksia naisiin tutkimuskirjallisuuden kautta, minkä jälkeen tutkin, ovatko nämä vaikutukset nähtävissä suomalaisnaisten sodan jälkeen syntyneillä tyttärillä tarkastelemalla 12 naisen muistitietoaineistoa. Tarkastelemalla suuria ikäluokkia, joilla ei ole omakohtaisia kokemuksia sodasta, voin tavoittaa heidän äitiensä sukupolvelta mahdollisesti siirtyneitä rooleja ja mentaliteetteja. Olen muodostanut tutkimusteemat hypoteesien ja aiemman tutkimuksen kautta. Tutkimuksen uutuusarvo on nimenomaan näiden teemojen ylisukupolisessa tarkastelussa ja suurten ikäluokkien elämäntarinoiden vertaamisessa sotasukupolveen. Tarkastelun painopiste on maalaistaustaisissa naisissa, sillä Suomi oli sotien aikana ja niiden jälkeenkin vielä selvästi maatalousvaltainen maa.⁴ Täten pääsen kartoittamaan väestön enemmistöön kuuluvien naisten kokemuksia – vaikka tietenkään maalaistaustaiset naiset eivät ole keskenään homogeeninen ryhmä. Ryhmä jakaa kuitenkin tiettyjä määrittäviä tekijöitä, joita käsittelem aluvussa 2.3.

Tutkimus on luonteeltaan teoreettinen – siinä tarkastellaan hypoteesia, jonka mukaan naisten uhrautuminen ja vastuunkanto arjessa on ylisukupolvista ja osaltaan seurausta sotien vaikutuksista, jotka vahvistivat tietynlaista roolia ja mentaliteettia sotasukupolven naisilla. Tarkoituksena ei ole esittää suoria syy-seuraussuhteita tai yleistyksiä, vaan tulkita aineistoa hypoteesin valossa ja tavallaan luoda uutta teoriaa, joka selittää naisen roolia yhteiskunnassa. Teoreettiseen viitekehykseen lukeutuvat ennen kaikkea nais-historia, uusi sotahistoria, mentaliteetti sekä psykologiset teorit. Niistä kerron lisää luvussa 2. Sotasukupolvea ja suuria ikäluokkia tarkastelen aluvussa 2.3.

Tutkimusaineistona käytän suurten ikäluokkien naisten omaelämäkertatekstejä vuodelta 1991 sekä samojen naisten kirjallisia haastatteluja vuodelta 2020. Käytän aineiston analysoimiseen muistitietoon ja omaelämäkertoihin sisältyvää metodologiaa sekä laadullista sisällönanalyysia. Aineistosta ja menetelmistä kerron lisää luvussa 3.

---

⁴ Sotien vaikutukset olivat erilaisia kaupungeissa. Esim. vaurastuminen alkoi kaupungeissa nopeammin sodan jälkeen, mutta toisaalta elintarvikepula oli aluksi pahempi. Nevala & Hytönen 2015, 152.

Analyysin tarkoituksena on selvittää, miten miesten rintamallaolo ja rintamalta paluuseen liittynyt rauhankriisi sekä jälleenrakennuskaudella vallinneet odotukset naisille vaikuttivat naisen ylisukupolviseen rooliin ja mentaliteettiin. Suurten ikäluokkien naisten muistitiedon kautta pyrin hahmottamaan, millaisia sodan perintöön kytkeytyviä rooleja ja mentaliteetteja heillä on havaittavissa ja millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja niissä on heidän äitiensä sukupolveen. Ensimmäisessä käsittelyluvussa 4 pyrin hahmottamaan aiemman tutkimuksen kautta toisen maailmansodan vaikutuksia sotasukupolven naisten rooliin sekä tarkastelemaan roolin ylisukupolvista siirtymistä. Luvussa 5 puolestaan paneudun mentaliteettiin. Luvussa 6 tarkastelen sodan vaikutuksia vanhemmuuteen, vanhemmuuden vaikutuksia lapsiin sekä roolin ja mentaliteetin seurauksia. Luvussa 7 tarkastelen sukupolvien välisiä eroja ja opitusta roolista irrottautumista. Pohdintaluvussa 8 käsittelen saatuja tuloksia, tutkimuksen haasteita sekä ideoita jatkotutkimukselle. Seuraavaksi alaluvussa 1.2 käsittelen aiheen merkitystä ja ajankohtaisuutta peilaamalla aihetta 2010-luvun naisiin.

1.2 Aiheen merkitys ja ajankohtaisuus

Sodan ylisukupolviset vaikutukset naisen rooliin ja mentaliteettiin on uusi näkökulma sotien perinnön tutkimuksessa, sillä naisten sotakokemusten ylisukupolvisuutta ei ole Suomessa aiemmin tutkittu. Kyseessä on yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti merkittävä ilmiö, joka vaatii historiantutkimuksellista huomiota. Antero Holmila ja Simo Mikkonen (2015) huomauttavat, että mikäli halutaan todella ymmärtää sodanjälkeisen ajan historiaa, on otettava huomioon ”myös kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät sekä mentaliteetti, jota kansan keskuudessa tietoisesti muokattiin.”⁵ Ville Kivimäen (2015) mukaan sodanjälkeisen uuden Suomen ”kestävin osa – – elää yhä yhteiskunnan rakenteissa, mentaliteeteissa ja suomalaisessa kulttuurissa.”⁶ Vuonna 2018 Ville Kivimäki ja Tiina Kinnunen esittivät tarpeen ”katsoa sota ja sen vaikutuksia useiden sukupolvien ketjussa”.⁷ Näihin tarpeisiin tämä tutkimus pyrkii osaltaan vastaamaan.

---

⁵ Holmila & Mikkonen 2015, 24–25.

⁶ Kivimäki 2015, 319, 321.

⁷ Kinnunen & Kivimäki 2018, 382.

Aiemmin sotien perinnön sosiaalishistoriallinen tutkimus keskittyi rintamaveteraaneihin, mutta sodat koskettavat aina myös siviiliväestöä. Sotien vaikutukset ulottuvat yhteiskunnassa pitkälle ylisukupolisesti ja miesten niin sanottujen sotatraumojen periytymistä onkin tutkittu.⁸ Ennen kaikkea traumaperäisen stressihäiriön (engl. *post-traumatic stress disorder*, PTSD) periytymistä veteraanien lapsille on tutkittu lääketieteen alalla.⁹ Naisnäkökulma alkoi tulla mukaan sotien perinnön tutkimukseen Suomessa 1980-luvun lopulta lähtien, kun alettiin kiinnostua naisten sodan aikaisista kokemuksista.¹⁰ Sitä ennen esimerkiksi lottien työpanosta oli tutkittu, mutta kotirintaman naisten sotien aikaista roolia ja työpanosta ei juurikaan. Enemmän suomalaista tutkimusta kotirintaman naisista tuli vasta 2000-luvulla. Viime aikoina on alettu kiinnittää huomiota sotien pitkäaikaisvaikutuksiin ihmisten arjessa sekä tavallisten ihmisten kokemuksiin.¹¹

Suomi voidaan nähdä eurooppalaisittain erityislaatuisena maana idän ja lännen välissä, missä suurten ikäluokkien elämän aikana tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset – kaupungistuminen, modernisoituminen, elinkeinorakenteen muutos – ovat tapahtuneet kansainvälisesti tarkasteltuna nopeasti ja ainutlaatuisella tavalla. Suomi teollistui Länsi-Eurooppaa myöhemmin 1860-luvulta lähtien ja Itä-Euroopan tapaan se nojasi vahvasti maatalouteen 1950-luvulle asti. Maatiloja perustettiin jopa lisää toisen maailmansodan jälkeen. Metsään pohjautuva teollistuminen ja vienti liittivät Suomen länteen 1920- ja 1930-luvuilta lähtien, mutta Länsi-Euroopan elintason Suomi saavutti vasta 1970-luvulta alkaen. Rakennemuutos maatalousvaltiosta palveluyhteiskunnaksi oli erittäin nopeaa 1960-luvulta lähtien, kun hyvinvointivaltiokehitys kasvatti palvelusektoria.¹²

Tämän tutkimuksen ei ole tarkoitus vähätellä miesten yhteiskunnallista panosta toisen maailmansodan ja jälleenrakennuksen aikana tai syyttää heitä naisille sodan myötä koi-

---

⁸ Suomessa rintamamiesten psyykkisiä ongelmia on tutkinut etenkin Ville Kivimäki (2013).

⁹ PTSD:n siirtymistä alettiin tutkia Vietnamin sodan jälkeen. Ks. esim. Dinshtein ym. 2011; Forrest ym. 2018.

¹⁰ Olsson 2018, 154.

¹¹ Holmila & Mikkonen 2015, 13.

¹² Suomi saavutti Britannian elintason 1970-luvulla, mutta oli Pohjoismaita jäljessä. Ne se kuroi kiinni 1900-luvun lopussa teknologiasektorin kehityksen ja tuottavuuden kasvun myötä. Heinonen 1999, 83; Karisto ym. 2005, 92; Kekkonen 2011, 128; Nevala & Hytönen 2015, 152; Eloranta & Ojala 2018, 131–143; Nummela 2019, 54.

tuneista taakoista. Sen sijaan tarkoitus on pyrkiä ymmärtämään naisten toimintaan ja rooliin sekä koko yhteiskuntaan ylisukupolisesti vaikuttavaa mentaliteettia, jota sota, rauhankriisi ja jälleenrakennuskausi vahvistivat. Sekä naisen että miehen roolia ovat rajoittaneet yhteiskunnalliset rakenteet ja olosuhteet: naisen odotettiin esimerkiksi huolehtivan kodista ja lapsista sekä hoivaavan ja tukevan sodassa kärsineitä miehiä, miehen odotettiin elättävän perheensä ja tekevän osansa kansakunnan sotilaallisessa puolustamisessa. Tietenkin sota vaati myös miehiltä selviytymistä, uhrautumista ja vastuunkantoa – vaatimukset vain olivat eri tyyppisiä kuin naisilla. Niin rintamalla jääneet kuin sieltä kotiin selvinneet miehet olivat sodan uhreja – he eivät itse valinneet sotimista eikä heillä ollut vaihtoehtoa. Rintamalla miehet saattoivat uhrata henkensä, fyysisen ja/tai psyykkisen terveytensä, ja kotiin hengissä palanneiden tuli selvitä jälkiseurauksen kanssa.¹³ Naisten rooli oli kodin ja arjen ja sitä kautta yhteiskunnan ylläpitäminen.¹⁴

Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen naisilta odotettiin selviytymistä, uhrautumista ja vastuunkantoa. Sotien myötä naisten työmäärä lisääntyi entisestään ja työssäkäynti kodin ulkopuolella lisääntyi,¹⁵ mikä vahvisti kaksoistaakkaa, jossa naisen vastuulla on sekä koti että elatukseen osallistuminen. Kaksoistaakan voidaan ajatella koskettaneen myös maalaisemäntiä, sillä vaikka he olivat kotona, työmäärä tilalla oli suuri.¹⁶ Hypoteesini on, että sukupuolten välinen työnjako osaltaan vahvistui ja naisille koituneet odotukset ja vastuut vaikuttivat naisen mentaliteettiin ylisukupolisesti. Näiden vaikutusten voidaan ajatella näkyvän edelleen arjen vastuiden jakautumisessa naisten ja miesten välillä.

Naisten uhrautuva rooli perheissä lasten ensisijaisina hoivan antajina ja arjen vastuunkantajina on pitkän historiallisen kehityskulun perua ja se näkyy yhä nykypäivän perhemalleissa, vaikka muutoksen tuulia onkin aistittavissa.¹⁷ Kotitaloustyöt jakautuvat suomalaisperheissä yhä epätasaisesti miesten ja naisten kesken: vuonna 2009 naisten

---

¹³ Esim. Kivimäki 2013.

¹⁴ Holmila 2008, 9–12; Olsson 2011, 63.

¹⁵ Suoranta 2001, 147; Nevala & Hytönen 2015, 155–156, 162; Malinen & Tamminen 2017, 170.

¹⁶ Ks. Saurio 1947, 119–120; Olsson 2011, 122.

¹⁷ Tilannetta pyritään muuttamaan esim. jakamalla perhevapaat tasaisemmin. THL 29.6.2020.

osuus niistä oli 68 prosenttia. Naiset käyttävät yli kaksi kertaa miehiä enemmän aikaa ruoanlaittoon, siivoukseen ja lastenhoitoon. Muutosta ei tapahtunut paljoakaan 1990- ja 2000-luvuilla, vaikka miehet käyttivät hieman aiempaa enemmän aikaa lastenhoitoon, siivoukseen ja ruoanlaittoon ja naiset puolestaan hieman aiempaa vähemmän kahteen jälkimmäiseen.¹⁸ Eniten kotitöitä tekevät alle kouluikäisten lasten vanhemmat. Hanna Ranssi-Matikaisen mukaan naiset toistavat opittua roolimallia kotitöiden jakamisessa.

Uhrautumiseetoksen sävyttämään marttyyrimaiseen vastuunottamiseen liittyi kuormittavaa perheen hyväksi uhrautumista. Asetelmaa tuki sekä oman äidin antama esimerkki että vanhempainvapaavuodet, joiden aikana vakiintuneen kotityönjaon muuttaminen osoittautui vaikeaksi.¹⁹

2000-luvulla kaiken ikäisten naisten kokonaistyöaika eli ansiotyön ja kotityön summa oli viikkotasolla keskimäärin kolme tuntia miehiä pidempi. Perheenisien ja -äitien kokonaistyöaika oli puolestaan tilastollisesti yhtä suuri.²⁰ Tilastojen ulkopuolelle jää kuitenkin naisten harteille arjessa kasautuva niin sanottu metatyö, mikä lisää todellista kokonaistyöaikaa ja aiheuttaa väsymistä ja uupumista.²¹ Metatyön käsitteellisti Jenny Lehtinen vuonna 2015. Ilmiössä on kyse jatkuvasta aivotyöstä ja koordinoinnista, jonka ansiosta arki toimii. Lehtisen mukaan naiset organisoivat ja hoitavat suurimman osan ”näkyttömästä” valmistelutyöstä ja ovat ikään kuin arjen projektipäällikköjä.²²

Allison Daminger (2019) on tutkinut metatyötä Harvardin yliopistossa. Hän käyttää siitä nimitystä kognitiivinen työ (engl. *cognitive labor*). Raskaaseen mutta usein näkyttömään kognitiiviseen työhön hän sisällyttää tarpeiden ennakoimisen, vaihtoehtojen tunnistamisen niiden täyttämiseksi, päätöksenteon sekä toteutuksen valvonnan. Damingerin tutkimat heteroparisuhteissa elävät naiset tekevät metatyötä selvästi miehiä enemmän, mikä lisää eriarvoisuutta. Naisten vastuulla on etenkin ennakoiminen ja valvonta, jotka ovat kaikkein näkyttömimpiä kognitiivisen metatyön muotoja. Nai-

---

¹⁸ ”Ajankäytön muutokset 2010-luvulla” ei vielä ole julkaistu, joten tilastot ovat vuodelta 2009. Pääkkönen & Hanifi 2011, 25–27; Ks. myös Ranssi-Matikainen 2012, 195–196.

¹⁹ Ranssi-Matikainen 2012, 9.

²⁰ Pääkkönen & Hanifi 2011, 31.

²¹ Ranssi-Matikainen 2012.

²² Lehtinen 29.10.2015.

sen vastuulla olivat selvästi useammin lapsista huolehtiminen, logistiikka ja aikataulut-
taminen sekä perheen sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen liittyvät tehtävät.²³

Suomessa metatyötä on tutkinut Susanna Luukinen pro gradu -tutkielmassaan. Monet
hänen haastattelemansa miehet näkivät naisten vaatimukset metakotitöiden suhteen
kohtuuttomina, jolloin he näkevät naisten väsymisen ja uupumisen olevan naisten
omaa syytä. ”Tämä saa naiset vähättelemään uupumustaan, vaatimaan vähemmän
miehiltään ja miettimään, olisiko vika sittenkin heissä itsessään.”²⁴

Vuonna 1947 syntynyt Saara kirjoitti metatyöstä runon jo 1980:

Oletko sinä äiti, mies?
tiedätkö sinä tämän omasta kokemuksestasi?
Tiedätkö sinä, miksi lapsia tänään viedään päivähoidon
Tiedätkö sinä
että rakkaus ei riitä
huopatossuihin ja kumisaappaisiin
sadevaatteisiin
sukkiin ja lapsiin
sillä rakkautta on sekin kun saa pukea lapsensa lämpimästi
Etkö tosiaankaan ole huomannut että lapsi tänäänkin
kastuu sateessa,
palelee pakkasessa
ja rikkinäisissä kumisaappaissa kastelee jalkansa ja vilustuu.
Etkö sinä näe sitä, mies?²⁵

Ranssi-Matikainen haastatteli vuonna 2009 erokriisiin johtaneissa heteroavioliitoissa
olevia pareja, jotka olivat menneet naimisiin vuosina 1978–2001. Aineiston naiset
näyttäytyvät uhrautuvina huolehtijoina, jotka ottavat marttyyrimaisesti vastuuta per-
heessä. Naiset ovat ylpeitä jaksamisestaan, uhrautumisestaan sekä lasten ja miehen
asioiden hoitamisesta. Itse pärjääminen, itseltään paljon vaatiminen ja selviytyminen
ovat myös vallitsevia mentaliteetteja. Michillä ei ollut nähtävissä vastaavaa mentali-
teettia. Ranssi-Matikainen paikansi analyysissään mielenkiintoisen juonteen, jossa

---

²³ Tutkimukseen osallistui 35 paria. Esim. ennakoimisesta ja valvonnasta: päivähoitopaikkojen ollessa kiven
alla sellaisen hankkimista kannattaa alkaa suunnitella jo ennen kuin tarve ilmaantuu. Päivähoidon aloittamisen
jälkeen tulee arvioida, täyttääkö se lapsen tarpeet. Sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen kuuluu esim. vierailu-
jen ja syntymäpäivien järjestämistä. Eniten miesten vastuulla ovat perheen raha-asiat ja nekin vain alle puo-
lessa perheistä. Daminger 2019, 609, 618, 622–624, 630.

²⁴ Luukinen 2017, tiivistelmä, 95; Luukinen 2018.

²⁵ SKS KRA SATA 1991, 5236.

lapsuudessa tapahtuneesta isän kuolemasta seurannut äidille jäävä vastuu arjesta vaikuttaa johtavan tyttären omassa parisuhteessa uhrautumiseen, vahvuuteen ja pärjäämiseen.²⁶

Julkisessa keskustelussa on 2010-luvulla puhuttu paljon ylisuorittamisesta ja itseltään paljon vaatimisesta. Ylen uutisartikkelissa vuonna 2018 todettiin, että ”Kiire, tehokkuus ja suorittaminen ovat nyt muodissa.”²⁷ Samana vuonna Tommy Hellsten totesi, että ”ylisuorittaminen ja siitä johtuva väsymys on kulttuurissamme enemmän tai vähemmän kollektiivisesti hyväksytty tila, jopa arvo”.²⁸ Samaan tulemaan päätty Ranssi-Matikainen vuoden 2012 väitöskirjassaan.²⁹ Ylisuorittamisen ja uupumisen taustalla on uumoiltu olevan muun muassa suomalaista väikenemisen kulttuuria, tunnollisuutta, velvollisuudentunnetta ja korkeaa työmoraalia.³⁰ Tällaiset mentaliteetit vahvistuivat talvi- ja jatkosodan ja jälleenrakennuskauden seurauksena. Vuonna 1947 syntynyt Saara kuvaili tuntemuksiaan työelämän vaatimuksista vuonna 1991:

Joskus minua pelottaa tämä yletön täydellisyyden ihannointi. Työpaikallakin, ainakin naisvaltaisilla, on työtahti kiristetty niin kovaksi, että siinä on jokaisen täytettävä paikkansa nopeudessa, jaksamisessa, kestävyudessa, tietämisessä, ilmaisussa ja erilaisten [ihmisten] mollaamisessa, jos aikoo säilyttää paikkansa.³¹

Työelämän vaativuus ja stressi ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Naiset kokevat miehiä enemmän stressiä ja palavat helpommin loppuun. Naiset ovat myös miehiä alttiimpia stressin aiheuttamille haittavaikutuksille.³² Naisten uupumus on Suomessa ongelma usealla väestöryhmällä, kuten korkeakouluopiskelijoilla³³, työssäkäyvillä³⁴ ja perheenäideillä. Matilda Sorkkilan ja Kaisa Aunolan mukaan äidit kokevat isiä enemmän sekä ulkopuolelta tulevaa että sisäistä perfektionismia, mikä johtaa uupumiseen van-

---

²⁶ Tutkittavista kymmenen on s. 1951–1959, kymmenen 1960–1969 ja kaksi 1970–1971. Ranssi-Matikainen 2012, 139–140, 194–199.

²⁷ Tiessalo 2018.

²⁸ Hellsten 2018.

²⁹ Väitöskirjan aineisto on kerätty vuonna 2009. Ranssi-Matikainen 2012, 164–165.

³⁰ Kinnunen & Hätinen 2015, 43; Roivainen 2016.

³¹ SKS KRA SATA 1991, 5251.

³² Salmela-Aro & Read 2017, 22.

³³ Suomen korkeakouluopiskelijoista yli 50 % uupuu opintostressin seurauksena. Salmela-Aro & Read 2017. Nuorten naisopiskelijoiden stressi on ollut kasvussa ainakin koko 2000-luvun ajan. Reiseberg 2000, 49–50.

³⁴ Mielen terveyden häiriöt ovat yleisin syy sairauspoissaoloille ja niiden kasvu jatkuu jyrkkänä. Kela 29.1.2020.

hempana.³⁵ Katariina Salmela-Aro ja Sanna Read uumoilevat naisopiskelijoiden uupumisen taustalla olevan miehiä suurempi sitoutuminen opintoihin sekä suurempi akateemisten saavutusten arvostus. Uupumus on merkittävä riskitekijä esimerkiksi masennukselle.³⁶ Mielen terveyden häiriöt ovat yleistyneet etenkin nuorilla ja varhaiskeski-ikäisillä naisilla. Syitä ei tunneta tarkkaan, mutta niiksi epäillään työ- ja perhe-elämän vaatimuksia. Suorittaminen ja uupuminen ovat toki myös miesten ongelmia. Miesten suorituspaineeet kohdistuvat etenkin työntekoon ja perheen elättämiseen.³⁷ Kuitenkin naisten siirryttyä miesten rinnalle työelämään kodista ja lapsista huolehtiminen jäi yhä naisten vastuulle, mikä näkyy vielä nykyäänkin.

Ylisuorittaminen ja uupumus ovat seurausta monesta osatekijästä eikä niiden voida ajatella olevan seurausta sodista, mutta ne voidaan nähdä osana huolehtijan ja vastuunkantajan roolin sekä uutteruuden, uhrautuvuuden, sinnikkyuden ja vastuuntunnon mentaliteetin ylisukupolvista jatkumoa, joita sota osaltaan vahvisti.

Toisen maailmansodan aikaisen vastuunjaon miesten ja naisten välillä voidaan ajatella vahvistaneen naisten roolia arjen vastuunkantajina. Sodan vaikutukset yhteiskuntaan ja ihmisten käyttäytymismalleihin ovat pitkäaikaisia ja näkyvät yhä millenniaalisukupolvella. Jenni Kirves ja muut (2010) pohtivat, että sota-ajan asetelmien ja tunteiden, kuten uhrautumisen, siirtyminen näkyy nyky-yhteiskunnassa esimerkiksi vaikeutena sietää epäonnistumisia ja vahvana omillaan pärjäämisen tarpeena. Kun sodan perintöön lisätään kasvaneet tehokkuusvaatimukset ja alati muuttuva työelämä, yhdistelmä on haitallinen.³⁸ On tärkeää tunnistaa ja ymmärtää yhteiskunnassa vallitsevia mentaliteetteja, jotta voimme muuttaa mahdollisesti haitallisia ajattelu- ja toimintamalleja.

---

³⁵ Sorkkila & Aunola 2019.

³⁶ Salmela-Aro & Read 2017, 22, 26.

³⁷ Kela 29.1.2020; Miehet voivat oppia lapsuudessaan saavansa hyväksyntää suorittamalla, mikä voi johtaa ylisuorittamiseen aikuisena. Ranssi-Matikainen 2012, 159–165, 202–203.

³⁸ Kirves ym. 2010, 407.

2 Teoria, keskeiset käsitteet ja aiempi tutkimus

Tutkimus kytkeytyy naishistoriaan, uuteen (sota)historiaan sekä psykohistoriaan eli psykoanalyysin yhteiskuntahistorialliseen soveltamiseen. Keskeisiä käsitteitä ovat mentaliteetti, ylisukupolvinen siirtyminen, rauhankriisi ja jälleenrakennus sekä tunneregüimi ja protestanttinen etiikka. Alaluvussa 2.3 käsittelen sotasukupolven ja suurten ikäluokkien elämänkulkuja. Muusta aiemmasta tutkimuksesta kerron alaluvussa 2.4. Muistitietotutkimus on myös osa teoriaa, mutta koska se liittyy enemmän aineistoon ja metodiin, kerron siitä luvussa 3.

Ylisukupolvista siirtymistä on tutkittu enemmän sosiaalisen perimän viitekehyksessä. Anna Vilhulan mukaan ihmiset omaksuvat erilaisia asioita niin tietoisesti kuin tiedostamattakin. Tällä on vaikutusta myöhempään elämään. Yksilön kehitykseen vaikuttavat esimerkiksi lapsuudenperheen olosuhteet sekä yhteiskunta, johon sisältyy esimerkiksi yksilöön vahvasti vaikuttavat politiikka ja media. Ylisukupolvinen siirtyminen tapahtuu lähiympäristön ja perheen, etenkin vanhemmuuden kautta, jota käsittelen esimerkiksi kiintymyssuhdeteorian ja lääketieteellisen tutkimuksen valossa luvussa 6. Vilhulan mukaan vanhemmuuden kautta välittyy sosiaalisen pääoman lisäksi myös kulttuurista pääomaa.³⁹ Perinteisiä ylisukupolvisen siirtymisen tutkimuskohteita ovat olleet esimerkiksi koulutus, varallisuus, sosiaaliset ongelmat ja päihteiden käyttö.

Jälleenrakennuksella viitattiin aiemmin lähinnä konkreettisesti rakennuksiin ja infrastruktuuriin. Kirjaimellisesti se tarkoittaa aiemmin vallinneeseen tilanteeseen palaamista. Uudemman käsityksen mukaan se tarkoittaa myös sotien jälkeistä henkistä, kulttuurista ja sosiaalista rakentamista.⁴⁰ Antero Holmila määrittelee jatkosodan jälkeisen jälleenrakennuskauden alkamaan Moskovan välirauhasta 19. syyskuuta 1944, jolloin Suomessa lakattiin sotimasta Lappia lukuun ottamatta. Holmilan ja Simo Mikosen mielestä Suomesta on rakennettu kuvaa ”jälleenrakennuksen ihmeenä”, jonka henkeä sekä myyttiä yhtenäisestä Suomesta luotiin ennen kaikkea narratiivien kautta. Todellisuudessa Suomi oli hyvin polarisoitunut. Poliittisen myllerryksen keskellä harvoja tavoitteita, josta kaikki puolueet olivat yhtä mieltä, oli sodasta selviäminen itse-

---

³⁹ Vilhula 2007, 9–10, 15. Sodan kollektiivinen trauma vaikuttaa pitkään ylisukupolvisesti. Riutamaa 2016, 25.

⁴⁰ Tarjamo & Karonen 2006, 386–387.

näisenä kansana. Jälleenrakennus oli kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen ilmiö, jonka puitteissa kansan tuli toimia säilyttäen yhteishenki ja itsehillintä. Jälleenrakennuksessa nojattiin perinteisiin käytäntöihin ja yhtenäiskulttuuria luotiin maskuliiniseen hegemoniaan tukeutuen. Holmila käsittelee lehdistössä naisiin kohdistettuja odotuksia ja ohjeistuksia, joiden mukaan monet elivät ”mutta se, minkälainen henkinen perintö on rauhaan paluun aiheuttamasta perhekriisistä välittynyt sukupolvelta toiselle, on tois-
taiseksi epäselvää.”⁴¹ Jälleenrakennuskauden voidaan ajatella päättyneen ennen 1960-luvun rakennemuutosta ja hyvinvointivaltion kehitystä.⁴²

Tietyissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa vallitsevat kulttuuriset normit ja odotukset määräävät osaltaan, mitä on mahdollista tuntea, sekä muokkaavat tunnekokemusta. William Reddy käyttää tästä käsitettä *tunneregiimi*, joka on normatiivisten tunteiden, virallisten rituaalien ja käytäntöjen joukkoa sekä niiden ilmaisua. Reddyn mukaan *tunneregiimi* on jokaisen vakaan poliittisen järjestelmän perusta. Se liittyy yhteisöjen jäsenten hallintaan; tietynlaiset käytännöt muodostavat tunnenormeja ja niiden rikkojia rangaistaan. Eri *tunneregiimeissä* on eri vapausasteita – joissain yhteisöissä tunteita saa tuntea ja ilmaista vapaammin kuin toisissa.⁴³ Poliittinen valta ja yhteiskunnan normit ja sen instituutiot tukevat tietyn tyyppistä käytöstä ja tunteiden ilmaisua.

Max Weberin mukaan uskonpuhdistuksen myötä ”velvollisuuden täyttämistä maallisessa ammatissa pidettiin korkeimpana sisältönä, jonka siveellinen elämä – – saattoi saada” ja omassa ammatissaan toimimista pidettiin ainoana tienä Jumalan luo. ”Jokainen pysyköön osassaan” -ajattelusta jouduttiin toisen maailmansodan aiheuttaman työn uudelleenjaon seurauksena osittain luopumaan,⁴⁴ mutta tämä mentaliteetti lienee edistänyt sotasukupolven heille sodan seurauksena koituneen osan hyväksymistä. Protestanttisen etiikan merkitystä työnteon arvostukselle agraariyhteiskunnassa voi kritisoida, sillä maataloudessa on ollut pakko uurastaa selviytyäkseen, oli kulttuuri protestanttinen tai ei. Maatalouden vaikutuksia pohditiin alaluvuissa 5.2 ja 5.3.

---

⁴¹ Lapin sota päättyi 04/1945. Holmila 2008, 1–2, 11–12, 17; Holmila & Mikkonen 2015, 12–14, 37, 237.

⁴² Ks. esim. Holmila & Mikkonen 2015, 12; Eloranta & Ojala 2018.

⁴³ Engl. *emotional regime*. Reddy 2001, 129, 323–324.

⁴⁴ Weber 1990 [1904–05], 57–62. Weberiä on tituleerattu myös mentaliteettihistorioitsijaksi Peltonen 1992, 21.

2.1 Historiantutkimuksen luonne ja uusi (sota)historia

Historia on tutkijan tulkintaa tarkastellusta menneisyyden ilmiöstä. Tulkinta luodaan katsomalla kokonaiskuva: mitä aineisto ja aiemmin kirjoitettu historia kertovat.⁴⁵ Tutkija voi muodostaa hypoteesin aiemman tutkimuksen pohjalta, mikä ohjaa aineiston tarkastelua. Martti Grönforsin mukaan uudet tieteelliset löydöt ovat mahdollisia ”vain silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin *jobtoajatus*” tai hypoteesi, jonka avulla voidaan keskittyä aineistossa niihin kohtiin, joiden uskotaan olevan tärkeitä, ja tämän myötä pyrkiä muodostamaan uutta teoriaa. Myös Joanna Bourken mukaan hyvä (sota)historia perustuu aiempaan tutkimukseen ja hypoteesien tarkasteluun.⁴⁶

Historia on tavattu jakaa ”perinteiseen” ja ”uuteen”. Perinteinen historia käsitetään pitkälti niin sanottua poliittisena suurmieshistoriana, joka keskittyy tärkeässä asemassa oleviin miehiin sekä valtioiden ja niiden välisiin tapahtumiin. Uudessa historiassa ja sosiaalhistoriassa on etenkin 1960-luvulta lähtien pyritty tarkastelemaan laajoja rakenteita ja prosesseja tavallisten ihmisten näkökulmasta. Tämä uuden historian aalto on laaja ja epämääräinen kokonaisuus, ja aaltoja on sittemmin tullut lisää. Uusien historioiden keskeisenä ideana on tutkimusaiheiden, -aineistojen ja -menetelmien monipuolistuminen, mikä tekeekin osaltaan määrittelypyrkimyksistä hankalia ja keinotekoisia.⁴⁷

Myös sotahistoria jaetaan perinteiseen ja uuteen. Uusi sotahistoria on käsitteenä saanut paljon kritiikkiä.⁴⁸ Tiina Kinnusen ja Ville Kivimäen mielestä epämääräisenä käsitteenä se kuvaa hyvin Suomessa 2000-luvun puolivälistä alkanutta sodan sosiaaliiseen, kulttuuriseen ja psykologiseen historiaan keskittyntä tutkimusta. Keskeistä on sotaan liittyvien kokemusten esille tuominen ja sotahistorian laajempi käsittäminen, mikä ei istu yhtä hyvin perinteiseen sotahistoriaan.⁴⁹ Uusi sotahistoria ja sosiaali-

---

⁴⁵ Historiantutkijan viestistä lisää ks. Kalela 2000, 70–87.

⁴⁶ Grönfors 2011, 17–18; Bourke 2006, 41.

⁴⁷ Peltonen 1992, 32; Scott 1999, 21; Myös uusi sotahistoria syntyi Bourken mukaan 60-luvulla. Bourke 2006, 21–26.

⁴⁸ Ks. Kinnunen & Kivimäki 2006, 15–17; Uuden sotahistorian käsite on monimerkityksinen ja ymmärretään eri tavoin eri maissa. Lisäksi ”uusi” on hankala käsite, sillä tutkimus ei voi olla ikuisesti uutta. Kinnunen & Kivimäki 2018, 381–382; Myös Bourke 2006, 21; Ali Pylkkänen kritisoi käsitettä ja lajittelee jo 1920- ja 1930-luvuilla tehtyjä tutkimuksia uuteen sotahistoriaan perinteisen sijaan. Pylkkänen 2008, 49–58.

⁴⁹ Suomessa uusi sotahistoria erottuu perinteisestä selkeämmin kuin muualla ja tänne se rantautui verrattain myöhään haastamaan aiemman tutkimusperinteen. Kansainvälisesti uudella sotahistorialla on pidemmät perinteet ja esim. angloamerikkalaisessa tutkimuskentässä se käsitetään eri tavalla kuin suomalaisessa. Kinnunen & Kivimäki 2018, 381; Taskinen 2018, 393.

historia ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa,⁵⁰ kuten tässäkin tutkimuksessa, jossa käsittelen sotien perintöä ja niiden vaikutuksia tavallisten naisten näkökulmasta.

Naisten ja miesten sodanajan kokemukset erosivat usein toisistaan; miesten tuli puolustaa maataan rintamalla ja naisten pitää pitkälti muuta yhteiskuntaa koossa. Tästä kerron lisää luvuissa 4 ja 5. Perinteisesti sodat on liitetty miehisyyteen ja naiset esitettiin aiemmin usein uhrin näkökulmasta.⁵¹ 1970-luvulla alkaneen ja 1990-luvulla kiihtyneen naishistorialiikkeen tavoitteena on tuoda naisia esiin aktiivisina historiallisina toimijoina. Aiemmin historian katveeseen jääneet naiset pyritään kirjoittamaan osaksi historiaa, jota he ovat todellisuudessa aina olleet.⁵² Judith Butler puhuu sukupuolen performatiivisuudesta, joka tarkoittaa tietynlaisen roolin ottamista ja sukupuoleen liittyvien käsitysten mukaan toimimista. Todellisuudessa sukupuoli-identiteettiä luodaan toistuvan toiminnan kautta, jonka normit tulevat ulkopuolelta, eikä toiminta johdu sukupuolesta itsestään.⁵³ Tämä rinnastuu mentaliteettiin, jota käsittelen seuraavaksi.

2.2 Mentaliteetti ja mentaliteettihistoria

Mentaliteetit kytkeytyvät yhteiskunnan rakenteisiin, pienempien yhteisöjen ja yksilöiden rationaaliseen ja emotionaaliseen ajatteluun ja toimintaan, sekä yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin. Mentaliteettihistoriaa voi tutkia useasta näkökulmasta, monella ihmiselämän ja yhteiskunnan osa-alueella. Mentaliteettihistoriassa tutkitaan ihmisten ajattelun ja toiminnan muutoksia.⁵⁴ Kyseessä on yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, joka vaikuttaa yksilön toimintaan, valintoihin ja elämäntapaan.

Mentaliteetin käsite (ransk. *mentalité*) on lähtöisin Lucien Levy-Bruhlilta ja Émile Durkheimilta. Sittemmin sitä on tutkittu etenkin *Annales*-koulukunnassa.⁵⁵ Modernimpia mentaliteettihistorioitsijoita ovat esimerkiksi Patrick Hutton ja Peter Burke.

---

⁵⁰ Esim. Bourke 2006, 42; Kivimäen mukaan sosiaalishistoriaa suuremman murroksen aiheutti 1990-luvulta alkaen kulttuurihistorian tutkimus, joka nosti kokemuksen sotahistorian keskiöön. Kivimäki 2006, 85.

⁵¹ Bourke 2006, 36; Larsdotter 2018.

⁵² Naishistoria kehittyi sos. historian rinnalla hyödyntäen sen menetelmiä ja käsitteitä. Scott 1999, 15–18, 21.

⁵³ Butler 1999, 178–180.

⁵⁴ Hutton 1981, 238–239; Hyrkkänen 2002, 73–74; Arvojen ja mentaliteettien yhteydestä ks. Valtonen 2004.

⁵⁵ Mentaliteettihistoria alkoi kehittyä kulttuurihistorian parissa 1920-luvulla. Yhteiskuntatieteiden ja historian tutkimuksen lisäksi sitä on tutkittu myös esim. filosofiassa, psykologiassa ja taloustieteessä. Alan pioneereina nähdyt Lucien Febvre ja Marc Bloch rakensivat Levy-Bruhlin ja Durkheimin käsitteen pohjalle. Hutton 1981, 239; Peltonen 1992, 21, 48; Burke 1997, 163–164.

Suomessa aihetta on tutkinut etenkin Matti Peltonen sosiaalhistorian tieteenalalla. Käsitteen määrittely ei ole yksioikoista sen laajuuden ja abstraktin luonteen vuoksi ja eri teoreetikoilla on omat määritelmänsä sille. Mentaliteettien tutkimusta onkin kritisoitu epämääräisyydestä.⁵⁶ Yleensä mentaliteetti käsitetään pitkäkestoiseksi, juurtuneeksi ajattelun ja toiminnan tavaksi. Annalisteille mentaliteetit ovat pitkäkestoisia, usean sukupolven kattavia ilmiöitä.⁵⁷ Markku Hyrkkäsen mukaan tutkijan on luotava oma mentaliteetin määritelmänsä, sillä yhtä määritelmää ei ole.⁵⁸

Huttonin mukaan mentaliteettihistoria tarkastelee mielen historiaa, tavallisten ihmisten asenteita koskien arkielämää sekä inhimillisen kokemuksen kaikkein muutosvaisinta osa-aluetta. Vaikka annalistit painottavat jatkuvuuden merkitystä historian tulkinnassa – mentaliteettien tapauksessa niiden ylisukupolvisuutta – eivät hekään väitä ihmismielen olevan historiallisesti täysin muuttumaton.⁵⁹ Peltosen mukaan mentaliteettihistoria on hyvin heterogeeninen tutkimuskohde, jossa ”samanaikaisesti tutkitaan maailmankuvia, ajattelumalleja, normeja, tapoja, perinteitä jne.” Mentaliteetit kytkeytyvät sekä ihmisen ajatteluun että toimintaan, sisäiseen mieleen ja ulkoiseen maailmaan. Mentaliteetteja on historiassaan tutkittu pitkäkestoisina, ihmisen toiminnan kiteytyneinä muotoina. Keskiössä on ajattelun ja käyttäytymisen suhde.⁶⁰

Burken mukaan mentaliteeteissa on kyse kollektiivisista asenteista; ääneen lausumattomista tai tiedostamattomista sekä tiedostetuista oletuksista, käsityksistä koskien arkipäiväistä ajattelua; uskomuksista ja siitä, miten ihmiset ajattelevat ja mitä he ajattelevat. Mentaliteettien tutkijat pyrkivät ymmärtämään niiden rakenteita ja sisältöä. Burken mielestä mentaliteettihistoria on tärkeää, jotta ei tarvitse valita ”aatehistoriaa ilman yhteiskuntaa tai sosiaalhistoriaa ilman aatteita”.⁶¹ Mentaliteetti eroaa aatteista ja ideologioista osin tiedostamattoman luonteensa vuoksi. Hyrkkäsen mukaan mentaliteettia ei yleensä osata kyseenalaistaa. Näen myös niiden kollektiivisuuden olevan eri-

---

⁵⁶ Korhonen 2001, 48–49.

⁵⁷ Burken mukaan Jacques Le Goffin mielestä mentaliteetin käsitteellä tulisi kuvata vain tiettyjen yksilöiden aikalaistensa kanssa jakamia uskomuksia. [Le Goff (1974), ‘Les mentalites: une histoire ambiguë’. Teoksessa Le Goff & Nora. *Faire de l’histoire*, Vol. 3, 76–90.] Burke 1997, 165, 171; Korhonen 2001, 41, 48.

⁵⁸ Hyrkkänen 2002, 73.

⁵⁹ Hutton 1981, 237–238, 243.

⁶⁰ Peltonen 1992, 15–16.

⁶¹ Burke 1997 [1986], 162–170.

laista: aate tai ideologia voi olla olemassa myös yksilön ulkopuolella, kun taas mentaliteetti elää yksilöissä, vaikkakin jaettuna yksilöiden välillä.⁶²

Tässä tutkimuksessa mentaliteetilla tarkoitetaan jonkin ihmisryhmän osin tiedostettua, suurelta osin myös tiedostamatonta, ajattelutapaa ja elämänasennetta, jotka kytkeytyvät arvomaailmaan, ja jotka vaikuttavat ihmisten toimintaan ja voivat siirtyä ylisukupolisesti. Kyseessä on jossain määrin jaettu, kollektiivinen ilmiö, ei pelkästään yksittäisten yksilöiden ajattelu ja toiminta. Mentaliteetti muotoutuu vuorovaikutussuhteissa yksilön ulkopuolisen maailman ja yhteiskunnan kanssa.

Mentaliteetteja tutkittiin enemmän 1970–1990-luvuilla. 1980-luvulta alkaen painotettiin enemmän kulttuuria ja diskursseja. Kulttuuri muodostuu ihmisen hahmottamista objekteista, perinteistä, rakenteista ja ihmisistä. Se määrittää elämän merkitykset sekä tarjoaa mahdollisuudet niiden ymmärtämiseksi. Täten kulttuurin voidaan ajatella osaltaan tuottavan ja ylläpitävän siinä vallitsevia mentaliteetteja.⁶³ Mentaliteettien tarkastelu rinnastuu kulttuurintutkimukseen myös siten, että siinä tutkitaan ”yleisesti tiedettyjä mutta huonosti tiedostettuja asioita.” Mentaliteetin ja diskurssin voidaan ajatella vaikuttavan kulttuurin sisällä. Diskurssi liittyy kielelliseen vuorovaikutukseen ja sen tuottamiin merkityksiin.⁶⁴ Diskurssien voidaan ajatella välittävän mentaliteetteja. Eri-laisen näkökulman vuoksi on perusteltua tutkia naisen roolia uusintavaa ilmiötä juuri mentaliteetin kautta, eikä kulttuurin tai diskurssin, vaikka se niihin kytkeytyykin.

Se, että jokin mentaliteetti on yleinen jossain ihmisryhmässä, ei tarkoita, että jokainen ryhmään kuuluva jakaisi sen samalla tavoin tai että ryhmä olisi homogeeninen. Se, että eri ihmisryhmillä on tunnistettavissa erilaisia mentaliteetteja, ei myöskään tarkoita, että ne näkisivät maailman täysin vastakkaisilla tavoilla.⁶⁵ Mentaliteetit eivät myöskään ole ikuisia tai muuttumattomia, mutta usein ne vallitsevat kulttuurissa useiden sukupolvien ajan, jos niihin vaikuttavia merkittäviä katkoksia ei esiinny. Pidän toista maailmansotaa katkokseksi, jolla oli vaikutusta pitkäaikaisiin mentaliteetteihin. Tarkoituk-

---

⁶² Hyrkkäsen mukaan aatteiden, ideologioiden, tunteiden ja käsitysten historiit ovat niitä laajemman mentaliteettihistorian ”aputieteitä”. Ideologiasta voi tulla itsestäänselvyys eli mentaliteetti. Hyrkkänen 2002, 76–81.

⁶³ Peltonen 1992, 54; Korhonen 2001, 40–41, 57–58; Hyrkkänen 2002, 30.

⁶⁴ Alasuutari 1995, 152, 206.

⁶⁵ Burke 1997, 170.

sena on pohtia, missä määrin mentaliteetit ja käyttäytymismallit siirtyvät ylisukupolvisesti – ei väittä, että kaikki naiset jakaisivat saman mentaliteetin.

2.3 Sotasukupolvi ja suuret ikäluokat

Sukupolvi viittaa saman ikäisiin ihmisiin, mutta se voidaan määritellä myös jaettujen avainkokemusten kautta. Yhteisiin kokemuksiin voi sisältyä murroksia, kuten sota, lama tai kaupungistuminen. Jotta voidaan ymmärtää roolien ja mentaliteettien siirtymistä suurille ikäluokille, täytyy ensin tarkastella heidän vanhempiansa sukupolvea. Käytän tästä noin 1910–1920-luvuilla syntyneestä sukupolvesta käsitettä sotasukupolvi, sillä sen avainkokemuksiin kuuluvat talvi- ja jatkosota sekä monen lapsuuteen myös vuoden 1918 sisällissota pula-aikoinen.⁶⁶ Antti Häkkisen mukaan tämän sukupolven jäsenet muuttivat harvoin pois synnyinseudultaan ja heidän elämäntarinoissaan korostuvat uhrautuminen perheen, yhteisön ja yhteiskunnan puolesta.⁶⁷

1900-luvun vaihteessa naisihanteeksi tuli Suomessakin Yhdysvaltojen malliin siveellinen, itsensä hillitsevä nainen, jonka vastuulla oli kodin hoitaminen ja perheen hyvinvointi. Ajan myötä sukupuolten erot korostuivat ja naisten ihanteelliseen elämänpiiriin kuului entistä vahvemmin koti ja äitiys, ja miehille kodin ulkopuolinen toiminta.⁶⁸

Vakiintunut – – ydinperhettä laajempaan perhekäsitykseen pohjaava agraarinen ihanne sai väistyä ja tilalle tarjottiin keskiluokkaista sukupuoli- ja ydinperhekäsitystä – – Uuteen ihanteeseen kuului vaimon rooli ennen kaikkea kodin hengettäjänä, perheen emäntänä, vaimona ja äitinä. Michen tehtävänä oli perheen elättäminen.⁶⁹

Heli Valtosen edellä kuvailema kotivaimon ihanne jäi kuitenkin Suomessa lähinnä ajatuksen tasolle naisten uurastaessa maataloilla, teollisuudessa, konttoreissa ja palvelu- ja hoiva-ammateissa.⁷⁰ Kotiäidit olivat useimmiten pientilojen emäntiä, joiden työ oli raskaampaa ja monipuolisempaa kuin keskiluokkaisen kaupunkilaisperheenäidin.⁷¹

---

⁶⁶ Roos puhuu n. 1900–20 synt. ”sotien ja pulan sukupolvesta”. Myös monet idän ja pohjoisen köyhillä alueilla 1920–30-luv. syntyneet voidaan laskea mukaan kokemustensa vuoksi. Roos 1987, 51–54; Virtanen 2005, 198.

⁶⁷ Tätä sukupolvea voidaan kutsua myös kansakunnan rakentajiksi. Häkkinen nimittää 1911–1940 syntyneitä nationalistiseksi sukupolveksi ja 1881–1910 syntyneitä muuttajien sukupolveksi. Häkkinen 2013, 44, 47–48.

⁶⁸ Hytönen 2014, 208; Nevala & Hytönen 2015, 153–154.

⁶⁹ Valtonen 2004, 227–228.

⁷⁰ Suoranta 2001, 147; Rahikainen 2001, 35.

⁷¹ Hytönen 2014, 208.

1900-luvun vaihteessa tilattoman väestön määrä kasvoi Suomen elinkeino- ja väestörakenteen muuttuessa, mikä sysäsi maalaisnaisia enemmän työmarkkinoille. ”Torpparikysymyksessä” yritettiin ratkaista tilanvuokraajien toimeentuloa. Pirjo Markkolan ja Ann-Catrin Östmanin mukaan naisten maataloustyö kytkeytyi tiiviisti torpparikysymyksen ratkaisuun, sillä torppien itsenäistyminen nosti viljelijäperheen keskiöön. Torpparikysymyksessä piti huomioida perheiden työvoiman riittävyys ja sen ratkaisu vahvisti maatalouden nojaamista perheviljelmiin. Pientilojen määrä kasvoi 1920- ja 1930-luvuilla, ja talvisodan alkaessa itsenäisiin viljelijätalouksiin kuului jo lähes 75 prosenttia maatalousväestöstä. Sotien jälkeen pientilavaltaistuminen kiihtyi evakoiden ja rintamamiesten asuttamisen myötä. Enemmistö oli alle 10 hehtaarin tiloja.⁷²

Sotasukupolvella oli usein rankka ja työntäyteinen elämä. Vastuullista työtä tehtiin noin 10-vuotiaasta lähtien.⁷³ Miesten työpäivät koostuivat lähinnä perinteisistä maataloustöistä, minkä lisäksi he hankkivat pientilalliselle yleensä välttämättömiä lisätienestejä etenkin metsätöissä.⁷⁴ Naisen työtaakka kasvoi 1800-luvun lopulla meijereiden perustamisen ja maatalouden merkityksen kasvamisen myötä.⁷⁵ Kotitaloustyöt olivat kokonaan naisten vastuulla ja vapaa-aikaa emännillä ei ollut käytännössä lainkaan.⁷⁶ 1900-luvun alussa naisyhdistykset toivat ilmi naisten raskasta työtä ja sen haittapuolia.⁷⁷ Elli Saurio alkoi tutkia maalaisemäntien kotitaloustyötä 1930-luvun lopulla, mikä oli harvinainen tutkimusaihe tuon ajan Suomessa. Saurio osoittaa maalaisemäntien valtavan työmäärän: tyypillinen työpäivä kesti 12,5 tuntia ja sisälsi kymmeniä työtehtäviä.⁷⁸ Suurtilan emäntä pystyi keskittymään kotitalouteen ja keskikokoisella tilalla sen lisäksi piti tehdä karjataloustyöt, mutta pientila erilaisine maatalous- ja peltotöineen vaati paljon emännän työpanosta.⁷⁹

---

⁷² Naisia työskenteli käsityöläisammateissa, tehtaissa, sekä julkisen puolen alemmina toimihenkilöinä. Jutikkala 1968, 221, 233; Vihola 2004, 365–366, 408; Markkola & Östman 2019, 173–174.

⁷³ Roos 1987, 53–54; Tytöt hoitivat lapsia ja autoivat kotitaloustöissä ja heinänkorjuussa. Pojat autoivat pellolla ja metsässä. Häkkinen ym. 2005, 67.

⁷⁴ Vihola 2004, 415; Nevala & Hytönen 2015, 157–158.

⁷⁵ Markkola & Östman 2019, 169.

⁷⁶ Hintikka & Häppölä 2007; Nevala & Hytönen 2015, 157–158; Olsson 2018, 156.

⁷⁷ Markkola & Östman 2019, 172.

⁷⁸ 25–50 ha tiloilla aputyövoima kevensi hieman työtaakkaa, jolloin emännän työpäivän keskipituus oli 12 h. Yli 50 ha tiloilla ero on selvempi keskipituuden ollessa 10,9 h. Saurio 1947, 119–120; Malinen kuitenkin huomauttaa, ettei Saurio kirjannut esim. päihtyneen aviomiehen hoivaamiseen kulunutta aikaa. Malinen 2019, 382.

⁷⁹ Markkola & Östman 2019, 169.

Jatkuvan työnteon ja sodan lisäksi sotasukupolven elämää värittivät J. P. Roosin mukaan muun muassa köyhyys, epävarmuus ja sairaudet.⁸⁰ Ennen hyvinvointiyhteiskunnan rakentumista taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus oli Suomessa räikeää. Suurin osa suomalaisista oli köyhiä maalaisia. Maalaisperheiden lapsiluvut olivat suuria, ja paremmassa asemassa olleiden talollistenkin lapsista vain pieni osa pääsi itse talolliseksi. Suurimman osan tulevaisuudennäkymät eivät siis olleet hohdokkaita. Koulunkäyntikin oli vielä 1900-luvun alussa kaupunkilaisten etuoikeus. Vuonna 1921 Suomeen tuli yleinen oppivelvollisuus, mutta maalaislapsilla kansakoulunkäyntiä haittasivat pitkät välimatkat ja resurssien puute. Oppikoulu oli maalaisille lähes mahdoton haave.⁸¹ Kaikkien sotasukupolven kuuluvien tilanne ei tietenkään ollut samanlainen, mutta edellä mainittujen seikkojen voidaan ajatella yhdistävän sotasukupolvea.

Sotasukupolven elämän aikana koettiin kuitenkin myös Suomen sotienjälkeinen vaurastuminen ja hyvinvointivaltion rakentuminen. Elämä muuttui turvallisemmaksi ja etenkin sotasukupolven jälkeläiset saivat kokea hyvin erilaisen elämän. Sosiaaliturvan ja terveydenhuollon parantuminen koskettivat kaikkia. Koulutuksen eriarvoisuus kaivautui. Muutokset saattoivat näkyä monen yksilön elämänselityksessä tarinana ”ryyryistä rikkauksiin”.⁸² Ville Kivimäen mukaan sotasukupolvella olikin ratkaiseva merkitys suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksessä: ”väkivallan, rauhattomuuden, turvattomuuden ja ehdottomien olosuhteiden sukupolvi loi yhteiskuntaa, jonka keskeinen tehtävä oli näiden kaikkien tekijöiden lievittäminen.”⁸³ Tähän uuteen Suomeen sotasukupolvi synnytti suuret ikäluokat. Vuosina 1945–1949 syntyi jokaisena vuonna yli 100 000 lasta, mikä on poikkeuksellista Suomen historiassa.⁸⁴

Sotienjälkeisen tilojen määrän lisääntymisen takia 1950-luvun alussa alkutuotannon parissa työskenteli saman verran ihmisiä kuin 50 vuotta aikaisemmin ja lähes 75 prosenttia Suomen väestöstä asui yhä maaseudulla. Yhtä suuri osuus suurista ikäluokista

---

⁸⁰ Roos 1987, 53–54.

⁸¹ Talollisten varallisuus saattoi olla jopa 14–20-kertainen muuhun maalaisväestöön nähden. Stark 2011, 13–14, 24, 94–106. Myös työläislasten yliopistokoulutus oli harvinaista vielä 1950-luvulla. Häkkinen ym. 2005, 79.

⁸² Roos 1987, 53–54; Stark 2011, 105–106; Häkkinen 2013, 49. Kaupunkilaisistakin enemmistö oli köyhiä.

⁸³ Kivimäki 2015, 320.

⁸⁴ Jotkut laskevat vielä vuosina 1952–1954 syntyneet suuriin ikäluokkiin. Karisto 2005, 18; Virtanen 2005, 198; Sotasukupolven kokonaishedelmällisyys oli yli kolme lasta naista kohden ja maaseudulla yli viisi. Lapsiluku pieneni 1910 alkaen ja kasvoi sotien jälkeen. Ritamies 2006, 123–125; Kivimäki & Männistö 2016, 73.

syntyi maalla, yleensä pienviljelijäperheisiin. Lapsuus maalla onkin suurten ikäluokkien enemmistön jaettuja avainkokemuksia. Siispä he tottuivat sotasukupolven tapaan tekemään töitä jo hyvin nuoresta alkaen. Vanhempien lisäksi esimerkiksi näyttivät vanhemmat sisarukset, joiden vastuu perheen askareista oli kasvanut sotien aikana.⁸⁵ Äitien suuren työmäärän vuoksi lasten tuli paljolti huolehtia niin itsestään kuin nuoremista sisaruksistaankin – jälkimmäinen oli eritoten isosiskojen tehtävä. Tytöt auttoivat myös paljon maatilan töissä, puutarhassa ja kotitöissä. Häkkisen ja muiden mukaan suuret ikäluokat perivät vanhemmiltaan vahvan työn arvostuksen.⁸⁶

1950-luvulta alkaen suomalaisten arkea alkoivat helpottaa sähkö, vesijohtot ja viemärointi, sekä niiden myötä kodinkoneet kuten lypsykone, sähköhella, jääkaappi ja pyykinpesukone. Tosin 1960-luvun vaihteessa kahdessa kolmasosassa maaseudun kotitalouksista ei vielä ollut vesijohtoa tai viemärointiä ja luvun puolivälissä vain puolella suomalaistalouksista oli jääkaappi tai pyykinpesukone. Pientilojen määrä alkoi laskea 1960-luvulta alkaen ja vuoteen 1980 mennessä kolmasosa tiloista oli jäänyt vaille käyttöä. Monet pientilojen lapset siirtyivät nuorina aikuisina töihin teollisuuden pariin.⁸⁷

Suurten ikäluokkien nuoruudessa vaikuttivat siis hyvinvointivaltiokehitys sekä rakennemuutos agraarivaltiosta palveluyhteiskunnaksi. Vuonna 1947 syntynyt Tuula pohtii eroa vanhempiensa sukupolveen ja yhteiskunnallista muutosta.

Koko minun elinaikani maamme sekä oma elämisentasoni on vain parantunut.

Kovin hidasta on yhteiskunnan rattaiden muuttaminen. Suuri naapurimme on siitä hyvä esimerkki. Arvostan isäni sotakokemuksia entistä enemmän, kun seuraamme tilannetta Neuvostoliitossa. Minulla sodan jälkeen syntyneellä on asiat hoituneet aina hyvin. Olen ensimmäisestä paimenen ammattistani kohonnut akateemiseen ammattiin. Alallani ei ole sukupuolista syrjintää.⁸⁸

Vuonna 1969 kaupungeissa asui jo yhtä paljon suomalaisia kuin maaseudulla.⁸⁹ Kaupungistuminen ja muuttoliike sekä yhdistävät että erottavat suuria ikäluokkia osan

---

⁸⁵ Yli 60 % maalaisista eli pienillä, alle 10 ha tiloilla ja 44 % alle 2 ha tiloilla. SVT VI, A 103; Nevala & Hytönen 2015, 152, 157–158, 167; Kivimäki & Männistö 2016, 85; Malinen 2019, 369.

⁸⁶ Häkkinen ym. 2005, 64–67.

⁸⁷ Mt., 64–65.

⁸⁸ SKS KRA SATA 1991, 11183.

⁸⁹ Häkkinen ym. 2005, 64–65.

muuttaessa muualle ja osan jäädessä kotiseudulle.⁹⁰ Suurten ikäluokkien muuttoliike kohdistui etenkin Etelä-Suomeen Uudellemaalle ja Hämeeseen.⁹¹ Lisäksi muutettiin ulkomaille, etenkin Ruotsiin, jonne lähti 1970-luvun vaihteessa noin 100 000 suomalaista.⁹² Erään naisen lapsuudenystävä muutti Australiaan asti. ”Hän lähti, minä jäin. Molemmat voimme hyvin.”⁹³ Nimimerkki Sopuli muistelee 43-vuotiaana:

Viidennellä luokalla v. 64, kun piti alkaa ajattelemaan ammatinvalintaa rehtori kertoi ajatuksiaan tulevaisuudesta mm., että meistä suurin osa tulee jättämään kotiseutunsa. Se tuntui kummalliselta, pelotti ajatella, että kohta pitäisi lähteä. Hänen ennusteensa on tosiaan pitänyt paikkansa. Samoin toinen hänen näkemyksensä, että ihmiset joutuvat elämänsä aikana hankkimaan koulutuksen useampaan ammattiin.⁹⁴

Koulutuksen tai työn perässä muuton myötä myös sosiaalinen asema yleensä muuttui. Myös koulutustason nousu yhdisti ja erotti suuria ikäluokkia – maaseudulle jääneet eivät usein kouluttautuneet kansakoulua pidemmälle ja heidän sosiaalinen asemansa pysyi useammin samana. Eija Starkin mukaan suuret ikäluokat oli ensimmäinen sukupolvi, joka kävi läpi kaikki kansakoululuokat. Sotasukupolveen verrattuna heidän koulutustasonsa on korkea, mutta nuorempiin sukupolviin verrattuna matala.⁹⁵

1970-luvulle tultaessa naisten koti- ja maataloustyön määrä oli vähentynyt selvästi vapaa-ajan lisääntyessä.⁹⁶ Kun sotasukupolven pientilan emännän kokonaistyöaika oli 75 tuntia viikossa, oli vuonna 1979 naisen kokonaistyöaika 56 tuntia viikossa.⁹⁷ Kotitöitä helpottavien kodinkoneiden lisäksi suuret ikäluokat tekivät vanhempiaan vähemmän lapsia – kokonaishedelmällisyys laski alle kahteen.⁹⁸ Silti vielä 1980-luvulla naisen kokonaistyöaika oli kotitöiden vuoksi viikkotasolla 4½ tuntia miestä pidempi, vaikka hän käytti ansiotyöhön selvästi vähemmän aikaa.⁹⁹

---

⁹⁰ Vanhemmilta peritty tila velvoitti etenkin esikoispoikia jäämään kotiseudulle. Virtanen 2005, 201.

⁹¹ Suuret ikäluokat lähtivät kotiseudultaan koulutuksen ja työn perään. Pajunen & Ruotsalainen 2012.

⁹² Karisto 2005, 46.

⁹³ SKS KRA SATA 1991, 11184.

⁹⁴ SKS KRA SATA 1991, 10115. S. 1947.

⁹⁵ Häkkinen ym. 2005, 79; Yli 50 % kävi vain kansakoulun, joista ylioppilaita on 20 %. Virtanen 2005, 202; Korkeakoulutetuista alle 40 % jäi synnyinseudulle, kun taas vain kansa- tai kansalaiskoulun käyneistä noin 66 % asui vuonna 1980 synnyinmaakunnassaan. Stark 2011, 105; Pajunen & Ruotsalainen 2012.

⁹⁶ Häkkinen ym. 2005, 70–71.

⁹⁷ Saurio 1947, 119; Kokonaistyöaikaan on luettu ansiotyö, opiskelu ja kotityö. Niemi & Pääkkönen 1989, 36.

⁹⁸ Lapsilukua laskivat mm. rakennemuutos, kaupungistuminen, koulutus ja ehkäisy. Kartovaara 2002, 8–9.

⁹⁹ Vuosina 1979–1987 miesten kokonaistyöaika oli 51–52 h/vko. Naiset käyttivät kotitöihin 25 h/vko ja miehet 13–14 h/vko. Niemi & Pääkkönen 1989, 36.

Suuria ikäluokkia on pidetty poliittisena sukupolvena. Kirveen ja muiden mukaan esimerkiksi 1960-luvun vasemmistolaisliikehdintä voidaan nähdä eräänlaisena ”isäkapinana” – suuret ikäluokat tunsivat vielä sodan varjon etenkin vanhempiensa kautta, mutta koska he eivät olleet sotaa itse kokeneet, sotasukupolvea oli vaikea ymmärtää ja sukupolvien välinen henkinen kuilu oli syvä. ”1960-luvun nuorisokapina selittyy osaltaan sillä, että vanhempien joutumista uhrin asemaan ei haluttu toistaa, vaan kieltäydettiin tallentamasta vanhempien sotatraumaa”.¹⁰⁰ Kariston mukaan suurten ikäluokkien poliittisuutta on kuitenkin liioiteltu. Esimerkiksi äänestysaktiivisuus on toki korkea, mutta kenties aktiivisempi poliittinen toiminta on rajatun väen piirre.¹⁰¹

Suuret ikäluokat on moninainen joukko, jolla on sekä jaettuja että keskenään erilaisia kokemuksia. Yleisesti ottaen heidän elämänsä erosivat merkittävästi sotasukupolvesta. Kaikkia suurten ikäluokkien ongelmia ei voida suoraan kytkeä sotatraumoihin, Häkkinen muistuttaa, mutta sodan haavat näkyvät silti yhä 2000-luvulla.¹⁰²

2.4 Naisen rooli, rauhankriisi ja jälleenrakennus

Hyödynnän aiempaa tutkimusta naisen roolista kotirintamalla sekä rauhaanpaluun tutkimusta sodanjälkeisestä rauhankriisistä ja jälleenrakennuksesta.¹⁰³ Aiempi tutkimus keskittyy lähinnä sotasukupolven kokemuksiin, ei sodan ylisukupolvisiin vaikutuksiin tai kokemusten ylisukupolviseen siirtymiseen, mikä on tämän tutkimuksen ydin.

Sodan ja rauhan raja on hämärä eikä rauha aina merkitse selvästi parempia olosuhteita. Siksi esimerkiksi rauhaanpaluuta parempi käsite kuvaamaan sodan jälkeistä tilannetta on rauhankriisi, joka kuvaa tilanteeseen liittyviä ongelmia. Näennäisestä rauhaanpaluusta huolimatta sota voi Petri Karosen mukaan jäädä yksilötasolla ”päälle” ja sodan aiheuttamat ongelmat voivat olla suurimmillaan vasta sen jälkeen.¹⁰⁴ Sodan hävinneeksi maaksi Suomi onnistui jälleenrakennuksessa monella tapaa hyvin.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Kirves ym. 2010, 403. Alaluvussa 7.1 pohdin uhrautuvuuden lieventymistä sukupolvien välillä.

¹⁰¹ Karisto 2005, 31–33.

¹⁰² Kirves ym. 2010, 387–410; Häkkinen 2013, 48.

¹⁰³ Holmila & Mikkonen 2015, 102.

¹⁰⁴ Karonen 2006, 18–20.

¹⁰⁵ Vrt. esim. Saksa, Baltia, Itä-Eurooppa. Suomi onnistui etenkin taloudellisesti sekä poliittisesti esim. Neuvostoliiton suhteen. Näiden suhteen kärsijöitä olivat Saksa ja Italia, voittajamaistakin esim. Iso-Britannia ja Ranska. Nousijoita taas olivat kylmän sodan osapuolet Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Polvinen 1986, 281; Tarjamo & Karonen 2006, 387–388; Holmila & Mikkonen 2015, 237.

Kuitenkin tässäkin esille tulevat sodasta ja rauhankriisistä johtuvat sosiaaliset vaikutukset yksilöille ovat lukuisia ja ne ovat vaikuttaneet pitkälle sukupolvien ketjussa.

Yhdysvalloista rauhankriisiin ja sen seurauksiin liittyvää tutkimusta löytyy jo 1950-luvun alusta, jolloin Richard Karpe ja Isidore Schnap tutkivat demobilisaation vaikutuksia, tosin lähinnä sotilaiden näkökulmasta. Aiheelleni relevantteja ulkomaisia tutkijoita ovat etenkin isobritannialainen Penny Summerfield sekä yhdysvaltalainen Susan Hartmann. Summerfield on tarkastellut naistyöläisiä toisessa maailmansodassa suhteessa sukupuolten tasa-arvoon¹⁰⁶ sekä naisten muistitietoa liittyen toisen maailmansodan aikaan elämään.¹⁰⁷ Susan Hartmann on puolestaan tutkinut Yhdysvalloissa naisille asetettuja odotuksia toisen maailmansodan jälkeen.¹⁰⁸

Elina Haavio-Mannilan ja Riikka Raittiin toimittama *Naisten aseet* (1993) tutki ensimmäisenä Suomessa naisten sota-arjen kokemuksia. Yleisemmin naisen roolista kotirintamalla toisen maailmansodan aikana alettiin kiinnostua Suomessa enemmän vasta 2000-luvulla. Muistitiedon ansiosta maalaisemäntien työpanoksesta sotien aikana on viime vuosina ilmestynyt enemmän tutkimuskirjallisuutta.¹⁰⁹ Kirsi-Maria Hytönen on tutkinut naisten työtä ja väsymystä kotirintamalla ja jälleenrakennuskaudella.¹¹⁰ Viimeisimpiä aiheeseen liittyviä tutkimuksia on Seija Aunilan *Kotilieden* naisihannetta tarkasteleva väitöskirja.¹¹¹ Jälleenrakennuskauden osalta Seija-Leena Nevala ja Kirsi-Maria Hytönen totesivat vuonna 2015, että ”rauhankriisiin liittyviä naisten kokemuksia ei ole juuri tutkittu.”¹¹² Sittemmin tutkimusta on ilmestynyt lisää. Esimerkiksi Antti Malinen on pyrkinyt vastaamaan tähän aukkoon tutkimalla äitien sodanjälkeistä työtaakkaa¹¹³ sekä rintamalta palaamisen aiheuttamia avioliitto-ongelmia ja -neuvontaa.¹¹⁴

---

¹⁰⁶ Summerfield 1984; 2012.

¹⁰⁷ Summerfield 1998.

¹⁰⁸ Hartmann 1978.

¹⁰⁹ Hintikan & Häppölän teoksessa *Tuntematon emäntä* (2007) emännät saavat äänensä kuuluviin.

¹¹⁰ Hytönen 2014; 2019.

¹¹¹ Aunila 2020.

¹¹² Poikkeuksia oli Hännikäisen (1998) tutkimus sotainvalidien vaimoista. Nevala & Hytönen 2015, 157.

¹¹³ Malinen 2017.

¹¹⁴ Malinen 2018; 2019.

3 Aineisto ja menetelmä

Aineisto koostuu suurten ikäluokkien naisten omaelämäkertoista sekä samoilta naisilta 29 vuotta myöhemmin kerätystä muistitiedosta. Suhtaudun aineistoon tiedonlähteenä kirjoittajiensa yksilöllisistä kokemuksista ja ajatuksista, joiden kautta voin havainnoida heidän rooliaan ja mentaliteettiaan laadullisen sisällönanalyysin avulla.

3.1 Suurten ikäluokkien naisten muistitietoaineisto

Satasärmäinen nainen on vuonna 1991 Kalevalaisten Naisten Liiton ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) keräämä aineisto eri-ikäisten naisten vapaamuotoisista omaelämäkertoista. Se on enimmäkseen tekstiaineistoa, joka löytyy mikrofilmeiltä SKS:n kansanrunousarkistosta.¹¹⁵ Vastaukset ovat saapuneet tammi–maaliskuussa vuonna 1991. Keruun kysymyksenasettelu löytyy liitteestä 1.

Valitsin *Satasärmäisen naisen*, koska siinä naisia on pyydetty kertomaan aidosti ja suoraan elämästään omasta näkökulmastaan, jolloin siitä voi hahmottaa heille itselleen tärkeitä asioita ja ilmiöitä. Kysymyksenasettelu ei ole johdatellut vastaajia tiettyyn aiheeseen, kuten sotien vaikutuksiin, eikä julkisessa keskustelussa vielä 1990-luvun alussa ollut puhuttu samoissa määrin sodan traumaista tai pitkäkestoisista vaikutuksista kuin 2000-luvulta alkaen. Näistä syistä omaelämäkertoja ei ole kirjoitettu niin sanotut ”traumalinssit” silmillä,¹¹⁶ tai tietystä näkökulmasta, mikä on aineiston vahvuus.

Rajasin tutkittavat suurten ikäluokkien, viimeistään vuonna 1950 syntyneisiin naisiin. Koska sodat vaikuttivat eri tavalla maalla kuin kaupungeissa ja Suomi oli vielä sodan jälkeen selvästi maatalousvaltainen maa, rajasin tarkastelun maalaistaustaisiin naisiin. Tällä tarkoitan joko sitä, että kirjoittaja kertoo vanhempiansa asuneen hänen syntyesään maalla, tai että hän kertoo itse asuneensa lapsena maaseudulla.

Löysin aineistosta 12 naista, joiden omaelämäkerta sopii tutkimukseeni. Vanhimmat ovat syntyneet vuonna 1947, eli kirjoitushetkellä naiset olivat 40–44-vuotiaita. Rajattu

---

¹¹⁵ Aineistossa on myös muutama äänite, mutta tässä tarkastelen vain tekstiaineistoa.

¹¹⁶ Ville Kivimäen käsite. Näiden ongelmien vuoksi en ottanut tarkasteluun vuonna 2011 kerättyä aineistoa *Perheissä jatkunut sota?*, jonka kysymyksenasettelu on melko johdattelua ja traumapuhetta korostava. Vääristävä tekijä saattaa olla se, että kyseessä oli kirjoituskilpailu, josta saattoi voittaa esim. muutaman tuhannen markan rahasumman, mikä saattaa aiheuttaa esim. liioittelevaa kerrontatyylä.

aineisto käsittää 369 sivua, yksittäisten elämäkertojen vaihdellessa 12:sta käsin kirjoitetusta sivusta 59:ään koneella kirjoitettuun sivuun (keskipituus 33½ sivua). Useimmat tekstit etenevät kronologisessa järjestyksessä lapsuudesta nykyhetkeen. Elämäkerta on genrenä oletettavasti ainakin jollain tapaa tuttu kaikille kirjoittajille, mikä luultavasti vaikuttaa naisten tyyliin kirjoittaa. Kirjoittajat pyrkivät sovittamaan tekstinsä tyylin elämäkerran genreen ja pitämään sen yhtenäisenä,¹¹⁷ vaikkakin poukkoiluakin toki esiintyy jonkin verran. Jouduin karsimaan pois esimerkiksi tekstit, joista ei ilmene maalais-taustaisuus tai joissa ei kerrota tarpeeksi elämäkulusta, esimerkiksi lapsuudesta.

Naiset ovat kotoisin Etelä-Pohjanmaan, Keski-Suomen, Pohjois- ja Etelä-Savon, Pohjois- ja Etelä-Karjalan sekä Kymenlaakson maakunnista. Yksi kertoo olevansa kotoisin ”Lounais-Suomesta”, luultavasti Varsinais-Suomen maakunnasta. Täten Keski- ja Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu sekä Lappi jäävät ilman edustusta. Alueellisista eroista huolimatta kaikki aineiston naiset vaikuttavat tekstinsä perusteella olevan lähtöisin suhteellisen köyhistä oloista, yleensä pientilalta. Enemmistö eli työntäyteisen maalais-lapsuuden. Yhden vanhemmat muuttivat maalta tehdaskauppalaan töihin, minkä vuoksi hänen lapsuutensa poikkeaa muista. Seitsemän on pysynyt lähes samalla alueella aikuisenakin, neljä muuttanut Savo-Karjalasta Etelä-Suomeen ja yksi Ouluun.

Suurin osa naisista eli kirjoitushetkellä lapsiperheikä. Lapsettomia oli kirjoitushetkellä kolme, joista kaksi olivat naimattomia. Kuten ikäluokalla yleisesti, keskimääräinen lapsiluku on kaksi.¹¹⁸ Heidän äitinsä puolestaan saivat noin neljä lasta. Suurin osa naisista on aikuisena toimeenpanevan tason työssä, kuten emäntänä, keittäjänä, perushoitajana, tai tekstinkäsittelijänä. Kaksi on kotiäitejä. Korkeakoulutettuja on myös kaksi.¹¹⁹ Tekstit on kirjoitettu ennen kuin 1990-luvun lama ja työttömyys ovat ehtineet suuresti vaikuttaa.¹²⁰ Neljästä tekstistä käy ilmi kirjoittajan isän olleen sodassa ja kolmen isän sodassaolon sain selville saatuaani heihin yhteyden.

---

¹¹⁷ Ks. Vilkkö 1997, 125–128.

¹¹⁸ Aineiston naisista yhden miehellä on lapsia aiemmasta avioliitosta.

¹¹⁹ Tiedot saatu omaelämäkertateksteistä. SKS KRA 1991.

¹²⁰ Ks. työllisyysasteesta 1990-luvulla esim. Tilastokeskus 17.4.2020. Yksi naisista sivuaa lamaa sanomalla, että ”tulevaisuuden visiot eivät ole juuri nyt rohkaisevia”. SKS KRA SATA 1991, 11184.

Pyrin syventämään aineistoa niin sanotuilla kirjallisilla haastatteluilla. SKS otti kirjeitse yhteyttä samoihin naisiin, jotka olivat vastanneet omaelämäkertakeruuseen vuonna 1991. Viisi kahdestatoista vastasi ja suostui haastatteluun. Pyysin heitä kirjoittamaan naisen roolista aiheeseen johdattavien kysymysten avulla toukokuun 2020 aikana. Tarkempia teemoja en halunnut mainita, jotta kysymyksenasettelu ei olisi liian johdatteleva, vaan pääsisin kiinni heidän omiin ajatusmalleihinsa. Annoin vastaajille myös mahdollisuuden peilata vuonna 1991 kirjoittamiinsa omaelämäkertateksteihin. Täten oli mahdollista saada kiinnostavaa tietoa siitä, kuinka nämä henkilöt refleктоivat nyt 69–73-vuotiaina 29 vuotta aiemmin kirjoittamiaan tekstejä. Pyysin vastaajia lukemaan ensin kaikki kysymykset ja sen jälkeen kirjoittamaan vapaasti muutama sivu. Vastauksen keskipituus on noin viisi sivua. Kysymykset saateteksteineen löytyvät liitteestä 2.

3.2 Muistitieto, omaelämäkerta ja sisällönanalyysi

Muistitieto on vakiintunut osaksi historiantutkimusta pätevänä aineistomuotona ja menetelmänä.¹²¹ Bourken mukaan uuden sotahistorian tutkijat olivat pioneereja tässä kehityskulussa.¹²² Muistitiedon alalaji omaelämäkerta on henkilön itse omasta elämästään kirjoittama refleктоiva teksti. Se on siitä hyvä aineistomuoto, että siinä voi olettaa tulevan ilmi ne asiat, jotka henkilö kokee elämässään tärkeiksi. Roosin mukaan omaelämäkerta on ihanteellinen sukupolvikäsitteen tarkasteluun. Ihmisen muisti ei ole tarkka eikä muistitietoa voida pitää todenmukaisena kuvauksena historian tapahtumista.¹²³ Se on kuitenkin oiva keino tavoittaa inhimillinen kokemus, tarkastella tavallisten ihmisten sosiaalishistoriaa sekä antaa ääni aiemmin historian katveeseen jääneille.¹²⁴ Alessandro Portellin mukaan ”Se, mihin kertojat uskovat – on historiallinen tosiasia aivan yhtä lailla kuin se, mitä todella tapahtui.”¹²⁵ Kun käytetään muistitietoa lähteenä, voidaan tuoda esille muistelijoiden näkökulmat menneestä – tutkijan tehtävä puolestaan on luoda tulkinta menneestä.¹²⁶

---

¹²¹ Fingerroos & Haanpää 2006, 25; Ulla-Maija Peltosen mukaan muistitietoa voidaan pitää luotettavana lähdeaineistona, kun ”tiedonantaja kertoo omakohtaisesti kokemastaan.” Peltonen U. 2006, 8.

¹²² Bourke 2006, 39.

¹²³ Roos 1987, 33, 53.

¹²⁴ Summerfield 2019, 106.

¹²⁵ Portelli 2006, 56.

¹²⁶ Fingerroos & Haanpää 2006, 25, 28.

Muistaminen ei perustu vain henkilön kokemuksiin, vaan se rakentuu myös sosiaalisesti osana yhteisöä, sekä nykyhetkessä vuoropuheluna henkilökohtaisten, poliittisten ja kulttuuristen arvojen kanssa.¹²⁷ Kirjoittajan kokemukseen vaikuttavat lukuisat asiat iästä ja elämäntilanteesta maailmankatsomukseen ja tunteisiin, jolloin omaelämäkerta on kirjoittajan subjektiivinen näkemys elämästään. Kirjoittaja kokee elämänsä tapahtumat omasta näkökulmastaan ja muiden näkökulmat jäävät huomiotta. Omaelämäkertaan ja kirjoittajan tulkintaan vaikuttavat sekä kirjoitushetki että menneisyys, jota siinä muistellaan. Kirjoittaessaan henkilö prosessoi muistoa sekä tietoisesti että tiedostamattomasti. Omaelämäkerran periaatteisiin kuuluu totuudellisuus, mutta se kertoo kirjoittajan totuuden, ei ”absoluuttista” totuutta. Omaelämäkerta on teksti, jota muiden ihmisten oletetaan lukevan, jolloin myös yleisö vaikuttaa kirjoittamiseen.¹²⁸

Heli Valtosen mukaan kirjoittaja käy keskustelua ”tuntemansa ja tunnistamansa arvo maailman sekä tiedostamattomamman mentaalisen todellisuuden kanssa.” Kirjoittaja sitoutuu ”tärkeiksi ymmärtämiinsä arvoihin ja niihin mentaliteetteihin, joihin ovat elämänsä varrella sosiaalistuneet.”¹²⁹ Anni Vilkkö väittää, että elämäntarina esitetään omaelämäkertatekstissä enemmän sosiaalisena konstruktiona kuin henkilökohtaisena minuuden konstruktiona.¹³⁰ Tällöin julkisuus vastaanottajana näyttelee jonkinlaista osaa tarinan esittämisessä. Vilkkö käsittelee Bourdieun elämäkerrallista harhaa, jonka mukaan kirjoittaessaan omaelämäkertaansa ihmiset ajattelevat sen yleisöksi ja vastaanottajaksi ”julkisuuden” eli yleensä valtion, mikä vaikuttaa esittämistapaan.¹³¹ Tämä linkittyy tunneregümiin – ihmiset kirjoittavat elämästään yhteiskunnallisesti hyväksytyllä tavalla. Onnellisuusmuurin¹³² taakse piiloutumista ei kuitenkaan juuri ole havaittavissa tässä tarkastellussa *Satasärmäinen nainen* -aineistossa, sillä omaelämäkerroissa käydään läpi hyvinkin kipeitä ja yksityisiä asioita. *Satasärmäinen nainen* -keruun osallistujia on pyydetty mainitsemaan, saako tekstiä tai sen osia julkaista tai tekstissä esiintyviä nimiä mainita julkisuudessa. Tällöin julkisuuden merkitys vaikuttavana instanssina vähenee.

---

¹²⁷ Peltonen U. 2006, 8.

¹²⁸ Summerfield 2019, 78–80.

¹²⁹ Valtonen 2004, 227.

¹³⁰ Vilkkö 1997, 129.

¹³¹ Mt., 113, alkup. Bourdieu 1986/1987, 4–5. *L'illusion biographique*.

¹³² J. P. Roosin ja Matti Kortteisen käsite.

Nimensä julkaisuun antoivat luvan Aino, Helena H., Saara ja Seija. Nimimerkillä esiintyvät Helena, Sisko ja Sopuli. Lopuille keksin pseudonyymit: Kirsti, Liisa, Raija ja Tuula. Aineistoista otetuista lainauksista olen korjannut ilman erillistä merkintää sellaiset lyöntivirheet kuin välilyöntien ja kirjainten puuttumiset. En ole kuitenkaan korjannut vaikkapa pilkku- tai yhdyssanavirheitä, jos ne eivät vaikuta luettavuuteen.

Vilko muistuttaa, että pilkottaessa elämäntarinoita teemoihin ei tule unohtaa kokonaistarinaa ja kontekstia. Tärkeää on myös kirjoittajan äänen säilyttäminen. Kirjoittajilla on tapana esittää elämäntarinansa kronologisesti lapsuudesta nykyhetkeen, tosin aineistossa on jonkin verran poukkoiluakin. Vilkon mukaan ajalliset jäsenysperiaatteet tosin ohjaavat kirjoittajan valintoja ja esitystapaa, vaikkei kerronta olisikaan kronologista. Tarinoista voidaan hahmottaa punainen lanka sekä mahdollisia kirjoittajan esittämiä syy-seuraussuhteita. ”Vasta tämän jälkeen on mahdollista palata arvioimaan sukupolvien tarinoiden erottumista toisistaan.”¹³³ Pyrin erityisesti ottamaan huomioon kirjoittajien itse esittämät selitykset esimerkiksi persoonalleen, elämänkulkunsa suunnalle ja toiminnalleen, minkä lisäksi pyrin välttämään ylitulkittamista. Kontekstin ja kirjoittajan äänen säilyttämiseksi olen pyrkinyt olemaan karsimatta lainauksia liikaa.

Mahdollisista jaetuista mentaliteeteista huolimatta ihmiset ovat yksilöitä ja kaikilla on yksilöllinen elämäntarinansa, jolloin kaikki omaelämäkerrat eivät asetu sievästi samoihin lokeroihin ja teemoihin. Kuitenkin on mahdollista arvioida, kuinka vahvoja ja valitsevia teemat aineistossa ovat, mitä yhteistä teksteillä on ja millainen on tyypillinen kertomus.¹³⁴ Analyysissä ovat sekä lapsuus että aikuisuus. Saadakseni laajempaa näkökulmaa vertasin tekstejä hieman myös saman ikäisten miesten omaelämäkertoihin.¹³⁵

Tutkimukseni sijoittuu teoria- ja aineistolähtöisen välimaastoon, jossa yhdistyvät aineistosta ja sen ulkopuolelta löydetty teemat, joille haetaan selityksiä niin sanotusta teoriasta. Tällaista menetelmää voidaan kutsua abduktiiviseksi päättelyksi.¹³⁶ Laadullisessa tutkimuksessa menetelmän joustavuus on tärkeää – sitä tulee voida muokata

---

¹³³ Vilko 1997, 102–105.

¹³⁴ Olen hyödyntänyt analyysikehikon rakentamisessa toimintamallia teoksesta Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.

¹³⁵ SKS KRA 1992–1993. *Eläköön mies*.

¹³⁶ Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–100.

analyysin edetessä esimerkiksi aineistosta havaittavien seikkojen pohjalta. Joustavuuden mahdollistaa se, ettei tutkimuksessa haeta yleistettävyyttä koko väestöön, vaan tavoitteena on erottaa aineistosta tutkimuskysymysten kannalta olennaisia teemoja. Lähdin liikkeelle hypoteesin muodostamisesta aiemman tutkimuksen pohjalta: toinen maailmansota vahvisti naisen roolia huolehtijana ja arjen vastuunkantajana, sekä uutteruuden, uhrautuvuuden, sinnikkyuden ja vastuuntunnon mentaliteettia. Omaksuttu rooli ruokkii mentaliteettia ja mentaliteetti roolia. Tarkastelemalla aineistoa muodostuneen johtoajatuksen valossa siitä on mahdollista löytää jotain uutta, jonka kannalta sitä ei ole aiemmin tarkasteltu,¹³⁷ sekä voidaan tavallaan muodostaa uutta teoriaa.¹³⁸

Perehtyessäni kirjallisuuteen tutustuin samalla aineistoon ja etsin siitä sotien perintöön liittyviä kohtia. Sitten perehdyin tarkemmin aiempaan tutkimukseen toisen maailmansodan vaikutuksista naisten elämiin Suomessa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, sekä teoria- ja menetelmäkirjallisuuteen ja omaelämäkertoihin aineistotyyppinä. Siten pystyin luomaan teemat, joiden pohjalta rakentaa analyysia. Määrittelin tekstin perusteella myös, kuinka vahvana kukin teema oli tekstissä läsnä. Muodostin teemoja myös sen perusteella, mihin huomioni aineistossa kiinnittyi. Teemat muotoutuivat ja tarkentuivat analyysin edetessä. Ne löytyvät liitteestä 3. Tämän jälkeen oli mahdollista tarkastella aineistoa teemoittain yhdistämällä eri teksteistä samaan teemaan liittyvät kohdat. Analyysin edetessä etsin aineistosta sotien vaikutuksiksi aiemman tutkimuksen perusteella luomiani teemoja. Teemoittelu loi samalla tutkimustuloksia ja johti myös tutkielman rakenteen uudelleenjäsentelyyn muutamaa otteeseen.

Etsimällä muistitietoaineistosta sotien seurauksista luotuja teemoja pääsen tarkastelemaan ylisukupolvisuutta. Ylisukupolvisuus ilmenee siinä, ettei suurilla ikäluokilla ole omakohtaista kokemusta sodasta, mutta he ovat voineet omaksua sodat kokeneilta vanhemmiltaan sodan luomia tai vahvistamia rooleja ja mentaliteetteja. Saatuaani vastaukset kirjalliseen haastatteluun saatoin tarkastella, vahvistuiko tai muuttuiko omaelämäkertoista saatu kuva 29 vuotta myöhemmin kirjoitettujen tekstien myötä.

---

¹³⁷ Kortteinen 4.3.2020.

¹³⁸ Grönfors 2011, 17–18.

4 Toisen maailmansodan vaikutukset naisen rooliin

Naisen rooleihin lukeutuvat esimerkiksi vaimo, äiti, kotitalous- ja ansiotyön tekijä sekä yhteiskunnallinen osallistuja. Roolilla tarkoitetaan työnjakoa sekä omia ja muiden odotuksia henkilön vastuista. Rooliin ovat historiallisesti vaikuttaneet yhteiskunnan normit sekä sukupuoli, ikä, elämäntilanne ja aviosäätty. Toinen maailmansota ja sitä seuranneet rauhankriisi ja jälleenrakennus vahvistivat naisen huolehtijan, hoivaajan ja vastuunkantajan roolia perheessä ja yhteiskunnassa. Naisiin kohdistuvia odotuksia välittivät lainsäädäntö sekä julkinen keskustelu ja propaganda välineinään lehdistö ja radio. Myös seurakunta toimi yhdessä valtion kanssa vaatien itsehillintää ja vastuunkantoa. Julkisen kentän lisäksi jälleenrakennuksen henki vallitsi myös kodeissa.¹³⁹

4.1 Sodanaikainen työnjako ja naisen taakka

Nevalan ja Hytösen mukaan kotirintaman maalaisemännät tottuivat talvi- ja jatkosodan aikana ”ahkeraan työntekoon, jopa ankaraan raatamiseen” ja hoitivat ”niin isännän, piian kuin renginkin tehtävät.” Miesten ollessa rintamalla jopa viiden satokauden ajan vastuu kodista, lapsista, maatilasta ja elannosta oli naisten harteilla ja heidän piti järjestää miestenkin työt. 1940-luvun Suomessa ei ollut traktoreita tai kodinkoneita, vaan työ tehtiin pääasiassa käsin ja hevosvoimin. Aiemmin vallinnut sukupuolten välinen työnjako rikkoutui nyt toden teolla ja naisten työmäärä kasvoi entisestään.¹⁴⁰

Rintamamiehet olivat pääasiassa 18–35-vuotiaita ja väestön ollessa nuorta rintamallelähtö oli tuntuva muutos. Se vaikutti eniten perheenperustamisessa oleviin ja lapsiperheisiin.¹⁴¹ Varallisuus sekä lasten iät ja lukumäärä määräisivät, voitiinko palkata apu-työvoimaa sodan aikana. Pientiloilla se oli harvinaista. Isommista lapsista oli työvoimana hyötyä, pienemmät vaativat huolenpitoa. Toisaalta kaikki kynnelle kykenevät olivat yleensä jollain tapaa mukana sotatoimissa, joten kotirintamalle jääneet – lähinnä alaikäiset lapset ja vanhempi väki – toimivat osittain miesten korvaajina.¹⁴² Rintama-

---

¹³⁹ Olsson 2018, 160, 178; Malinen 2019, 368–369; Aunila 2020, 252.

¹⁴⁰ Naiset olivat tarvittaessa tehneet miesten töitä jo ennen sotaa. Traktori yleistyi vasta 1950-luvulla. Vihola 2004, 354–355; Östman 2004, 59–65; Häkkinen ym. 2005, 81; Olsson 2011, 75–80; Nevala & Hytönen 2015, 151–153; Näre 2018, 14. Pulan ja säännöstelyn vaikutuksia pohdin alaluvussa 5.3.

¹⁴¹ Kivimäki & Männistö 2016, 70–71.

¹⁴² Hintikka & Häppölä 2007; Olsson 2018, 156.

miehiäkin pyrittiin kiireisimpinä kylvö- ja sadonkorjuu-aikoina päästämään kotiin mahdollisuuksien mukaan.¹⁴³ Lastensiirrot helpottivat naisten työtaakkaa. Sotalapsiksi lähetettiin noin 80 000 suomalaislasta pääasiassa Ruotsiin, mutta myös Norjaan ja Tanskaan. Tarkoituksena oli etenkin turvata lasten henki ja terveys.¹⁴⁴ Sotalasten lähtö tarkoitti vähemmän ruokittavia suita, mutta tilalle tulivat äitien ikävä ja huoli.¹⁴⁵

Myös Isossa-Britanniassa naiset tekivät sodan aikana raskasta työtä ja kohtasivat vastaavia haasteita – sillä erotuksella, että aiemmin teollistuneessa Isossa-Britanniassa naisia värvättiin enemmän palkkatöihin teollisuuteen ja toimihenkilöiksi. Silti sodat lisäsivät naisten työmäärää, sillä palkkatyön lisäksi naisten odotettiin hoitavan koti ja lapset. Penny Summerfieldin mukaan tämä lisäsi esimerkiksi naisten uupumusta ja jännittyneisyyttä.¹⁴⁶ Isossa-Britanniassa oli myös arvossa nainen, joka teki osansa töissä, armeijassa ja vapaaehtoistyön parissa uhraten kotielämänsä isänmaallisen sotapalveluksen hyväksi. Sielläkin naisen tuli kestää säännöstelyä, pulaa ja katastrofia itsensä tyynesti hilliten. Samaan aikaan toinen narratiivi korosti perinteistä naiseutta eli lasten ja miesten takia vaikeassa sotatilanteessa kotia ylläpitävää naista, kuten Suomessa. Isobritannialaisnaiset joutuivatkin tasapainottelemaan näiden kahden roolin välillä.¹⁴⁷

Kaikkien naisten tilanne ei ollut samanlainen. Evakoilla oli omat vaikeutensa ja Lapin sota oli oma lukunsa. Kaikki eivät pysyneet kotirintamalla. Sota-ajan suuresta työmäärästään huolimatta naiset kokivat riittämättömyyden tunnetta, kun eivät voineet osallistua sotaponnistuksiin miesten tavoin. Oma työ saatettiin kokea vähäpätöiseksi. Siksi monet naiset – lähinnä nuoret ja lapsettomat – osallistuivat sotatoimiin esimerkiksi Lotta Svärd -järjestön kautta. Olsson kuvaa erään lotan muistoja: ”olin kiitollinen, kun sain kaikki vapaa-ajat uhrata kotirintamalla ja työtä riittä!” Olsson kuvailee lottien roolia ”kolmoistaakaksi”, sillä heidän vastuullaan oli kodin ja töiden lisäksi isänmaalliset-

---

¹⁴³ Kivimäki & Männistö 2016, 81.

¹⁴⁴ Ruotsin osuus oli noin 70 000 lasta. Kavén 2010, 9, 18–19, 31, 97, 224, 265. Sotalapsia lähti eniten kaupungeista ja Karjalan evakkoperheistä. Kivimäki & Männistö 2016, 87; Myös esim. Isossa-Britanniassa lapsia lähetettiin 2. ms aikana maaseudulle, kun äitien piti tehdä palkkatyötä. Braybon & Summerfield 2012, 237–238.

¹⁴⁵ Äitien huoli paljastuu esim. Kansallisarkiston Lastensiirtokomitean saapuneista kirjeistä (1937–1959).

¹⁴⁶ Naisten osuus teollisuustyöläisistä nousi noin 14 %:sta 33 %:iin ja toimihenkilöistä (engl. *white-collar occupations*) 17 %:sta 46 %:iin. Summerfield 2012, 29–30, 123; Braybon & Summerfield 2012, 244.

¹⁴⁷ Braybon & Summerfield 2012, 243–253; Summerfield 2019, 9–10.

kin velvollisuudet.¹⁴⁸ Yhdysvalloissakin naisten riittämättömyyden tunnetta lisäsi miesten panoksen merkityksellisyuden korostaminen taistelurintamalla.¹⁴⁹

Olssonin mukaan sota loi myös tärkeän perustan keskustelulle sukupuolten välisestä työnjaosta ja naisten käsitys asemastaan yhteiskunnassa muuttui. ”[S]otavuosina luotiin uudenlaiset kriteerit naiskansalaisuudelle, ja työ oli tämän kansalaisuuden lunastamisessa aikaisempaa keskeisemmässä asemassa.”¹⁵⁰ Tässä mielessä sodalla voidaan nähdä olleen myönteinen vaikutus. Käytännön muutos tuli kuitenkin jäljessä. Nevala ja Hytönen myös huomauttavat, että pienviljelijäemännät eivät nähneet työnjaon muutosta tasa-arvokysymyksenä kuten työläisnaiset. Heidän kohdallaan kyse oli lähinnä uusiin olosuhteisiin sopeutumisesta. Yhtäältä sota edisti naisten itsenäisyyttä, mahdollisuuksia, työelämään siirtymistä ja yhteiskunnallista osallistumista – toisaalta se vahvisti perinteistä työnjakoa. Paljon riippui naisen iästä ja elämäntilanteesta.¹⁵¹

4.2 Naisen rooli sodan jälkeen

Suurten ikäluokkien syntymisen, jälleenrakennuksen ja uusien tilojen perustamisen myötä Suomessa oli jopa aiempaa enemmän työtä. Nevalan ja Hytösen mukaan 1940–1950-lukujen naisten kokemuksissa korostuivat arjen vaikeudet liittyen miesten kotiinpaluuseen ja sodasta toipumiseen sekä työssäkävien äitien lastenhoidon järjestämiseen. Kytessään miehet työskentelivät ahkerasti kotiin palattuaan. Perinteisten maatalous- ja metsätöiden lisäksi he korjasivat rakennuksia.¹⁵² Yli 90 000 miestä oli kuitenkin kuollut ja 100 000 haavoittunut tai vammautunut pysyvästi.¹⁵³ Näissä perheissä sukupuolten työjärjestys saattoi muuttua pysyvästi. Fyysiset tai psyykkiset traumat saattoivat haitata miehen työntekoa – vamman unohtaminen oli vaikeaa.¹⁵⁴

---

¹⁴⁸ Nevala & Hytönen 2015, 153; Olsson 2011, 61–62; Olsson 2018, 165–166.

¹⁴⁹ Hartmann 1978, 224.

¹⁵⁰ Olsson 2011, 63–64; Olsson 2018, 151–153, 160–161.

¹⁵¹ Nevala & Hytönen 2015, 156, 172; Näre 2018, 14.

¹⁵² Nevala & Hytönen 2015, 157–162, 167–171.

¹⁵³ Vuosien 1939–1941 sodissa kuoli n. 94 000 suomalaista. Talvisodassa kaatui 25 000 ja haavoittui yli 40 000, joista 10 000 pysyvästi. Sotaleski saattoi joutua ottamaan uuden aviomiehen pärjätäkseen taloudellisesti.

Hietanen 1989, 219; Hännikäinen 1998, 14; Kempainen 2006, 13; Holmila 2008, 16; Olsson 2011, 66.

¹⁵⁴ Olsson 2011, 118; Nevala & Hytönen 2015, 152, 167–172. Noin 18 000 miestä oli ollut psykiatrisessa hoidossa sodan aikana. Veteraanien hoidon ei nähty kuuluvan armeijalle, joten hoitokapasiteettia laskettiin sodan jälkeen ja moni jäi psyykkisine ongelmineen ilman hoitoa. Kivimäki 2013, 8, 369; Malinen 2019, 382–383.

4.2.1 Vastuun kantava, itsensä hillitsevä nainen

Koska miehet olivat kärsineet ja kuolleet rintamalla, vastuu jälleenrakennuksen hengen ylläpitämisestä sekä velvollisuuden täyttämisen narratiivi kohdistettiin lehdistössä, julkisessa keskustelussa ja poliitikkojen puheenvuoroissa eritoten naisiin. Naisten tuli synnyttää lapsia korvaamaan sodan aiheuttama väestökato. Myös miehen onni saatettiin asettaa naisen vastuulle. Naisten tuli puhua miehille ”lempeästi, ystävällisesti ja kohteliaasti” eikä heiltä saanut aluksi vaatia liikoja. Esimerkiksi juopuneen miehen käytös herätti vaimoissa ärtymystä, mutta tällaiset tunteet tuli piilottaa.¹⁵⁵ Tämä ei koskenut vain Suomea; esimerkiksi Yhdysvalloissa veteraanien uhrausta pidettiin suurena ja naisilla oli keskeinen rooli heidän sopeuttamisessaan takaisin yhteiskuntaan.¹⁵⁶ Vaikka miehet saivat enemmän ymmärrystä osakseen, Holmilan mukaan Suomessa ”vastuu sodan seurauksista selviämisestä jakautui kaikille yhteiskuntaryhmille ja molemmille sukupuolille.” Miehiltä odotettiin kuitenkin erilaista vastuunkantoa kuin naisilta – heitä kehoitettiin esimerkiksi paiskimaan töitä.¹⁵⁷ Sodan loputtua ”naisten sota” ei Nevalan ja Hytösen sanoin loppunut. Naisille ei annettu tilaisuutta hengähtää, sillä heidän odotettiin pyörittävän arkea ja olevan miesten tukena ja ymmärtäjinä.¹⁵⁸

Yhteiskuntarauha ja vakaus olivat tärkeitä jälleenrakennuskaudella. Vakautta ylläpidettiin sosiaalisen kontrollin avulla ja sen välineinä toimivat lehdistö ja radio. Perheet olivat yhteiskunnan ydin ja niiden vakaus takasi yhteiskunnan vakauden. Perheiden ydin oli äiti, joten myös yhteiskunnan vakauden säilyttäminen lepäsi naisten harteilla. Jälleenrakennuskauden tunneregiimissä valtio vaati väestöltä itsehillintää; tunteiden pitäminen itsellään oli hyve, jota odotettiin eritoten naisilta.¹⁵⁹ Uhrautuminen, vastuullisuus ja itsehillintä olivat keskeisiä myös yhdysvaltalais- ja isobritannialaisnaisille.¹⁶⁰

Malisen mukaan itsehillinnän vaatimus kohdistettiin myös lapsiin, joilta odotettiin usein itsenäisyyttä ja omatoimisuutta.¹⁶¹ Tällä on voinut olla kahtalaisia vaikutuksia:

---

¹⁵⁵ Esim. Holmila 2008, 9–12; Olsson 2011, 63; Malinen 2019, 368–369, 376–383; Malinen 23.10.2019.

¹⁵⁶ Hartmann 1978, 224–227.

¹⁵⁷ Holmila 2008, 13.

¹⁵⁸ Nevala & Hytönen 2015, 152.

¹⁵⁹ Holmila kertoo esimerkkinä sisäministeri K. Hillilän radiopuheen itsehillinnän tarpeesta. Holmila 2008, 13.

¹⁶⁰ Hartmann 1978, 227; Etenkin tynesti sietäminen oli tärkeää britannialaisnaisille. Summerfield 2019, 9–10.

¹⁶¹ Malinen 2019, 368–369, 376–383; Malinen 23.10.2019.

lapsi on voinut kokea jääneensä vaille tukea, tai hän on voinut oppia omatoimisuutta ja kyvykkyyttä. Jälkimmäinen näkyy aineistossa. Kirsti sai hoitaa sairaalamatkansa yksin noin 10-vuotiaana.¹⁶² Myös koulumatkoista yksin suoriutuminen oli tavallista.

Opin kulkemaan koulutieni, vaikka se tuntuikin raskaalta, tulihan siinä edestakaista matkaa kuusi kilometriä päivässä. Olin vain metrin mittainen tyllerö, joten ei minulla voimia ollut liikaa, mutta sisua sitäkin enemmän. – – Talvella kuljin hiihtämällä metsän läpi ja ihmettelen, kuinka en osannut pelätä mitään.¹⁶³

Itsehillintää on vaikeaa analysoida muisteluaineistosta – se saattaa tulla ilmi lapsuudessa esimerkiksi vanhempien tottelemisen kautta, mutta aikuisuudesta ei välttämättä kerrota itsehillintää vaatineista tilanteista. Luultavasti jälleenrakennuskauden muiston hälvetessä sotasukupolvea nuoremmat eivät ole enää omaksuneet itsehillinnän mentaliteettia yhtä vahvasti. Se kytkeytyy kuitenkin sietämisen mentaliteettiin (ks. 5.4).

Suurten ikäluokkien naiset esiintyvät omaelämäkerroissaan vastuun kantavina toimijoina. Aino muistelee vuonna 2020 vastuunkantajan rooliaan elämänsä varrella:

Parisuhteessa roolini on ollut kaiken koossapitävä voima. Roolejani ovat olleet kodinhoitaja, siivooja, lastenhoitaja, leipuri, koulunkäyntiavustaja, erotuomari, äiti ja puoliso. – – Mielestäni vastuullisuus on ollut peruste sille, että roolit ovat vaihdelleet. Selviytyminen arjen vaatimuksista, pärjääminen yhteiskunnallisissa muutoksissa ja täysin uudenlaisten asioiden oppiminen (tietotekniikka) ovat tuoneet uusia rooleja. Tarve on tullut ulkopuolelta enkä ole siihen voinut aina vaikuttaa. Siitä on seurannut kriittisyys omaa tekemistä kohtaan ja välillä huono omatunto. Joskus on tuntunut, että elämä on ollut pelkkää suorittamista.¹⁶⁴

Tuula poti velvollisuudentuntoa sodassa palvelutta isäänsä kohtaan:

[Y]ritin hakea kaiken sen avun, mitä yhteiskunta tarjosi, kotiaavustajat, kotisairaanhoidajat, vammaisvaipat ja tilapäispaikat vanhainkodissa. – – En voinut vanhaa ihmistä, joka oli sodat sotinut puolestamme, ilman hoitoakaan jättää. Aina oli huono olo. Jos oli isän kanssa väsytti ja kyllästytti. Jos tuli sieltä pois, oli huono omatunto.¹⁶⁵

Vastuunkanto ja huolehtiminen ulottuvat usein myös oman perheen ulkopuolelle. Suuret ikäluokat tuntuvat olevan huolissaan koko maailmasta ja yhteiskunnasta sosiaalisine ongelmineen. Raija kertoo potevansa hätää ”koko maailman hyvinvoinnista,

---

¹⁶² Kirsti sai myös hoitaa sairaalamatkansa yksin noin 10-vuotiaana. SKS KRA 1991, 10799. S. 1950.

¹⁶³ SKS KRA SATA 1991, 4119. S. 1949.

¹⁶⁴ Kirjallinen haastattelu 31.5.2020, Aino, s. 1950.

¹⁶⁵ SKS KRA SATA 1991, 11175–11176. S. 1947.

saastumisesta, nälänhädästä, rauhan säilymisestä.” Hän kuvailee tämän hädän olevan ”pikemminkin sisäistä ahdistusta ja epätoivoa.” Helena H. puolestaan pohtii:

Toivon maailmanrauhaa. Tänä sekasortoisena aikana on maailmanlaajuinen sota hetkessä meitä kaikkia koskettava. Itse kuulun siihen onnellisten sukupolveen, jolle sota omassa maassa on tuntematon käsite, silti sen mahdollisuus peloittaa. Toivon viisautta ja ymmärrystä meiltä kaikilta, että omalta osaltamme suojelisimme luontoa ja jättäisimme lapsillemme mahdollisuuden täysipainoiseen elämään. Tosin yksityisen ihmisen ja pienen Suomen on yksin vaikea vaikuttaa koko maapallomme tilaan vaan siihen tarvitaan kansojen yhteistyötä.¹⁶⁶

Muutto maalta kaupunkiin aiheutti Sopolissa maailmantuskaa.

[E]n koskaan ymmärrä sitä, että ihmisrauniot lojuvat kaduilla ja kerjäävät kauppojen ollessa pullollaan tavaraa – ihmisillä on paha olla. Jopa pienessä kylässäkin pidettiin parempaa huolta omista kylähulluista – suvaittiin tai ei – jokaisella oli – ihmisarvo.¹⁶⁷

Aino puolestaan kertoo välillä surevansa ”olemattomia asioita”.

Ainakin minulle sanotaan niin. Suren kaikenlaista yhtenäistämistä ja rumuutta, jota perustellaan tehokkuuden vaatimuksilla. Pohdin myös usein, miten paljon Suomessa on vielä ns. tekemätöntä työtä. Vaikka erilaisten palvelujen verkosto on tiheä, löytyy suuriakin porsaanreikiä. Vapaaehtoistyötä ei vielä arvosteta tarpeeksi. Ehkä siihen on syyinä se, ettei se näy tilastoissa ja naiset ovat edelleen vapaaehtoistyön kantava voima.¹⁶⁸

Myös Seija toivoo omaelämäkerrassaan maailmanrauhaa ja puhdasta luontoa:

Toivon, että pysyisimme kaikki terveinä, ettei mikään vakava sairaus iskisi, että maailman tilanne selkiintyisi, jotta ihmiset eläisivät sovussa keskenään, ja että jokainen ihminen ajattelisi ja eläisi niin että luontoa jäisi vielä puhtaaksi jälkipolvillekin.¹⁶⁹

Huoli yhteiskunnasta, maailman tilasta ja ympäristöstä lienee luonnollista seurausta maailman kehityksestä. Se voi myös kuvastaa naisen roolia vastuunkantajana. Vuoden 1994 tutkimuksen mukaan naiset olivat yleisesti ottaen selvästi miehiä enemmän huolestuneita, myös ympäristöstä ja maailman tilasta. Miehet olivat hieman naisia huolestuneempia yhteiskunnasta, kuten taloudesta ja politiikasta. Vielä selvemmin naiset olivat miehiä enemmän huolissaan terveydestä, läheisistään ja rikollisuudesta.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ SKS KRA SATA 1991, 4157–4158. S. 1949.

¹⁶⁷ SKS KRA SATA 1991, 10123. S. 1947.

¹⁶⁸ SKS KRA SATA 1991, 8980. S. 1950.

¹⁶⁹ SKS KRA SATA 1991, 17327–17328. S. 1948.

¹⁷⁰ Miehistä 40 % ei maininnut kokevansa mitään uhkia, naisista vain n. 25 %. 50 v täytettyään miesten huolet vähenivät edelleen, naisten eivät. Lama lienee vaikuttanut tutkimukseen. Heiskanen & Vihavainen 1994, 2–6.

4.2.2 Hoivaava huolehtija

Suurten ikäluokkien on ajateltu syntyneen sotien takia syntymättä jääneiden lasten, läheisyydenkaipuun ja valtion toimien seurauksena. Lapset toivat usein myös iloa sodanjälkeiseen elämään. Kuolleisuuden korvaamiseksi valtio kannusti lapsentekoon lapsilisillä, äitiysavustuksilla ja verohelpotuksilla. Myös ehkäisyn saatavuus oli heikkoa etenkin maaseudulla eikä siihen yleisesti ottaen suhtauduttu myönteisesti esimerkiksi Väestöliiton avioliittoneuvoloissa vielä 1950-luvullakaan.¹⁷¹ Sopuli muistelee olleen ”kansalaisvelvollisuus tai maan tapa, että perheessä on enemmän kuin yksi lapsi”.¹⁷² Olssonin mukaan naiset olisivat halunneet vähemmän lapsia kuin oli yhteiskunnan normien mukaan suotavaa. Siispä ilonlähteen lisäksi naiset saattoivat kokea lastensaannin myös taakkana – raskaus ja synnyttäminen oli raskasta ja pienet lapset tiesivät lisätyötä. Toisin kuin työläisäidit, maalaisäiti sai pitää taukoa navettatöistä ehkä päivän kaksi – jos sitäkään.¹⁷³ Seija muistelee vanhempiansa työnjakoa.

Isä oli sahalla lajittelijana ja Äiti joskus kesäisin oli ylösottajana, mutta talvet oli kotona ja hoiti meitä lapsia – – Äidillä riitti töitä hoitaa meitä neljää lastaan, kun Isä kulki tienestissä, ja siihen aikaan ei Äidit paljon olleet töissä.¹⁷⁴

Lapsista huolehtimista ei odotettu ainoastaan perheenäideiltä, vaan usein myös muilta naisilta, kuten vanhemmilta sisarilta tai isoäideiltä. John Bowlbyn mukaan tämä on melko yleismaailmallinen ilmiö.¹⁷⁵ Pikkusisarukset olivat usein isosiskojen vastuulla opittuaan kävelemään.¹⁷⁶ Monet suurten ikäluokkienkin naiset omaksuivatkin huolehtijan roolin usein jo lapsuudessaan tai nuoruudessaan. Koulunkäynnin lisäksi alle parikymppinen Helena H. joutui kaitsemaan nuorempia sisaruksiaan äidin ollessa töissä:

---

¹⁷¹ Ehkäisy sallittiin vain naimisissa oleville äideille, mutta toisaalta kondomin ei nähty kuuluvan avioliittoon. Ritamies 2006, 189–190; Olsson 2011, 123–124; Kirveen mukaan valtion toimilla oli käytännössä pieni rooli. Kirves 2015, 272–273. Naiset pyysivät aborttia esim. köyhyyden ja miehen alkoholinkäytön vuoksi, mutta se myönnettiin vain noin 20 %:lle. 1940-luvulla tehtiin arviolta 20 000–30 000 laitonta raskaudenkeskeytystä (vuonna 2015 abortteja tehtiin 9 940). Malinen & Tamminen 2017, 168; Myös *Kotiliedessä* kannustettiin lastentekoon sodan jälkeen. Aunila 2020, 171–175.

¹⁷² Kirjallinen haastattelu 18.5.2020, Sopuli, s. 1947.

¹⁷³ Olsson 2011, 121–123; Hytönen 2014, 201; Pienet lapset myös sitoivat äidin kotiin. Näre 2018, 14.

¹⁷⁴ SKS KRA SATA 1991, 17304. S. 1948.

¹⁷⁵ Bowlby 1988, 2.

¹⁷⁶ Malinen & Tamminen 2017, 176.

Kävin vuoden koulua, hoidin iltaisin nuoremmat sisaret, kun äiti oli töissä. Isään ei voinut luottaa. Hän tuli kotiin, kun hänelle sopi. En voinut lähteä juuri minnekään, koska en uskaltanut jättää nuorempia sisaruksia aivan keskenään.¹⁷⁷

Kahden sisaruksen isosisko Saara muistelee vuonna 2020 rooliaan lapsuudessa:

Minun lapsuudessani tytöt olivat tyttöjä, pojat poikia, eikä sitä kukaan kyseenalaistanut oikeastaan milloinkaan. Tytöt saivat pienestä pitäen enemmän vastuuta kodin lukuisista askareista. Pienempien sisarusten hoitaminen oli itsestään selvää.

Ennen kouluun menemistä minä olin pikkuisen liian vilkas tytöksi – – Me tytöt olimme lapsia niin kauan, kunnes syntyi pikkusisko tai veli, sen jälkeen meistä tuli lapsen – – hoitajia – – Koulu oli melkein kuin lomaa, ihan omaa aikaa.

Tyttöjen maailma oli täynnä kieltoja, sääntöjä ja määräyksiä. Tytöt – – eivät ryntäilleet – – eivätkä varsinkaan kiipeilleet puihin. Eivät myöskään istuneet jouten, vaan parsivat ja paikkasivat, pitivät huolta vaatteista, omistaan ja toisten. Lauantai- iltaisin kun naisväki oli navettatöillä, minä isompana tyttönä tarkistin äidin meille jokaiselle katsomat puhtaat vaatteet. – – Jos niissä vaatteissa oli reikiä taikka ratkeamia, ne piti tietenkin korjata ja paikata. Veli, joka oli ainoa poika, toki seitsemän vuotta nuorempi, pääsi paljon helpommalla. Sen kun vaan veti puhtaat vaatteet päällensä saunan jälkeen.¹⁷⁸

Kirsti muistelee, kun hänen vanhemmat sisarensa saivat lapsia:

Ja ne mun rakkaat sisaret, kun ne tuli jälkeläistensä kanssa kotona käymään, niin se tuntui olevan itsestään selvää, että minä niitä vauvoja tuuvittelin. Ja – – tytöillä kun oli vain kuukauden ikäero, ja ne tuli yhtä aikaa kotona käymään, oli minulla kahdet vaunut mitä tuuvitella ja työnnellä.¹⁷⁹

Sodan aikana ja sen jälkeen naisten odotettiin toimivan perinteisen roolin mukaisina hoivan antajina ja vastuunkantajina kaikkialla, mikä näkyi esimerkiksi naistenlehdissä ja julkisissa puheenvuoroissa. Lastenhoidon lisäksi naisten odotettiin hoitavan sodassa kärsineitä miehiä fyysisine ja psyykkisine haavoineen, ja niin he yleensä tekivätkin. Malisen mukaan tämä kasvatti usein huomattavastikin naisen työtaakkaa.¹⁸⁰

Perinteinen työnjako näkyy vielä joidenkin suurten ikäluokkien naisten omaelämäkertoissa. Kotiäiti Helena kertoo:

---

¹⁷⁷ SKS KRA SATA 1991, 4126.

¹⁷⁸ Kirjallinen haastattelu 26.5.2020, Saara, s. 1947.

¹⁷⁹ SKS KRA SATA 1991, 10797. S. 1950.

¹⁸⁰ Hartmann 1978, 224; Olsson 2011, 119; Näre 2018, 11; Malinen 2019, 368, 376; Malinen 23.10.2019.

Erik alkoi olla pidemmällä työmatkoilla ja Helena oli päivät ja yöt yksin lastensa kanssa. – – Sitten he muuttivat – – etäämmälle keskustan palveluista ja Erik alkoi yhä enenevässä määrin hoitaa kodin ulkopuolisia asioita, koska hän jokatapauksessa ajoi päivittäin työmatkallaan kaupan – – ym. palveluiden ohitse. Helena käpertyi entistä enemmän kotiin. Erik joutui ottamaan lisäksi iltatöitä – – lainat oli maksettava ja leipä hankittava. – – Kotiäitinä Helena tunsi olevansa yksin oman perheensä kanssa – –¹⁸¹

Saara kertoo millaista oli, kun mies ei sairaalaan jouduttuaan päässyt hoitamaan vatsuitaan. Sittemmin roolit kääntyivät pääläelleen Saaran ollessa perheen elättäjä.

[Miehen ollessa sairaalassa] kaikenlaisia kummelluksia sattui, auto piiputti, akku meni tyhjäksi – – ovesta särkyi lukko ja nukuin pari yötä ulko-ovi esiliinannauhalla sidottuna – Onneksi naapurin miehet käväisivät aina korjaamassa tilanteen, tai sitten joskus mieheni veljet. Autolla ajotaitoni kehittyi pikkuhiljaa. Alkuun ajoin kauppa-asioille mennessäni hiljaisimpaan aikaan – – kaupan pihaan ja siitä sitten juoksin muut asiat, vaikka kotikylämme arkipäivän liikennettä ei tosiaankaan voi vilkkaaksi sanoa. – – [Nyt] aviomieheni – – hoitelee nuorimmaistamme kotona kuusi vuotta sitten tapahtuneen onnettomuuden seurauksena tapaturmaeläkkeellä.¹⁸²

Enemmistö aineiston naisista on omaksunut arkielämässään huolehtijan roolin, mutta moni tuntuu ennemmin ajautuneen siihen itsestään selvästi sen sijaan, että kyse olisi sisäisestä huolehtimisen palosta. Tämän voi ajatella olevan seurausta opitusta mallista sekä yhteiskunnan rakenteista. ”Kyllähän minusta aikamoinen huolehtija kasvoi”, Saara muistelee vuonna 2020.¹⁸³ Aino puolestaan pohtii:

Laitan mielelläni kotiruokaa ja hemmottelen välillä perhettäni – – Olen mielestäni kanaemo, joka huolehtii läheisistään silloinkin, kun siitä on enemmän haittaa – –¹⁸⁴

Kahdella lapsettomista naisista huolehtijan rooli ei tule ilmi, minkä voi selittää se, ettei heillä ole huolehdittavia. Lapsettomalla Tuulallakin tämä rooli on kuitenkin vahva – hän joutuu kantamaan huolta alkoholistiveljestään ja dementiaa sairastavasta isästään.

Isäni hoito oli raskasta. Dementoituessaan hänen persoonallisuutensa muuttui – – Vaikein asia elämässäni oli kuitenkin veljeni alkoholisoituminen. – – Toisaalta olin hädissäni, toisaalta minua suututti. Isän hoitamisessa oli tarpeeksi tekemistä, miksi veljeni – – vielä vaikeutti asioita. – – Tunsin väsymystä, joka ei parantunut levolla.¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Helena on kirjoittanut omaelämäkertansa kolmannessa persoonassa. SKS KRA SATA 1991, 8360–8361, 8363. S. 1949.

¹⁸² SKS KRA SATA 1991, 5236, 5261. S. 1947.

¹⁸³ Kirjallinen haastattelu 26.5.2020. Saara, s. 1947.

¹⁸⁴ SKS KRA SATA 1991, 8979. S. 1950.

¹⁸⁵ SKS KRA SATA 1991, 11171–11172. S. 1947.

4.2.3 Kaksoistaakka

Yhdysvalloissa naiset sidottiin sodan myötä entistä vahvemmin perinteiseen rooliinsa ja ihanne kodista, lapsista ja miehestään taitavasti huolehtivasta kotirouvasta vahvistui.¹⁸⁶ Marjatta Rahikaisen mukaan vielä 1950-luvulla Suomen ajateltiin seuraavan perässä ja naiset jättäisivät avioiduttuaan työnsä ja ryhtyisivät kotiäideiksi, mutta näin ei käynyt. Tämä johtui hyvinvointivaltion kehitystä seuranneesta sosiaali- ja terveyssektorin työvoimakysynnästä.¹⁸⁷ Janne Haikarin mukaan suomalaisten naisten tuli sovittaa ”jälleenrakennuskauden elämänasenne yhteen perinteisen naisen mallin kanssa.”¹⁸⁸

Suomessa naisten työelämään siirtyminen alkoi 1900-luvun vaihteessa ja kiihtyi sotien välisenä aikana ja sotien myötä.¹⁸⁹ Jälleenrakennuskaudella etenkin naimisissa olevien naisten odotettiin luopuvan työpaikoistaan miesten hyväksi. Naisten suhteellinen osuus teollisuustyöntekijöistä putosikin sotaa edeltäneelle tasolle. Vuodesta 1947 lähtien se alkoi kuitenkin taas nousta. Koska naisten työpanosta tarvittiin myös kodin ulkopuolella sotakorvausten maksamiseen, valtio tuki samanaikaisesti sekä äitien työsäkäyntiä että heidän kotiin jäämistään.¹⁹⁰ Äidit elivät työn ja perheen ristipaineessa.¹⁹¹ Helena H. muistelee äitinsä kamppailleen ”vuorotyön ja kotitöiden välillä.”¹⁹²

Vaikka toinen maailmansota loi mahdollisuuden sukupuolten väliselle tasa-arvolle, myös eriarvoisuus lisääntyi.¹⁹³ Isossa-Britanniassa palkkatyöhön värväytyjä naisia ei lähetetty takaisin kotiin sodan loputtua, päinvastoin naisten määrä työelämässä kasvoi. Summerfield tulee siihen lopputulokseen, että koska naisilta odotettiin kasvavissa määrin myös kodin ulkopuolista työpanosta, mutta miesten ei odotettu ottavan vas-

---

¹⁸⁶ Yhdysvalloissa painotettiin naisellisuutta eri tavalla: alistuva käytös ja ’miehen hurmaaminen’ korostuivat. ’Feminiininen mystiikka’ ”vangitsi koulutetut amerikkalaisnaiset keittiöihinsä, joteltelemaan vauvoille ja murehtimaan kylpyhuoneen väriyhdistelmistä”. Ilmiön juuret ovat 1920-luvulla, jolloin kotirouvasta luotiin tärkeä kuluttajaryhmä. 1. maailmansodan ja 1930-luvun laman seurauksena yhdysvaltalaisilla oli vähemmän varaa palvelusväkeen ja vähäiset työpaikat tuli säästää miehille. Cowan 1976; Hartmann 1978, 223–230.

¹⁸⁷ Rahikainen 2001, 32; Suoranta 2001, 157–158.

¹⁸⁸ Haikari 2006, 297.

¹⁸⁹ 1930-luvun lama lisäsi suomalaisnaisten työssäkäyntiä. Suoranta 2001, 146; Olsson 2011, 63; Sota-aikana myös työvelvollisuuslaki velvoitti kaikki työhön kykenevät tukemaan sotataloutta. Hytönen 2014, 195.

¹⁹⁰ Naimattomat naiset jäivät useammin työelämään. Nevala & Hytönen 2015, 155–156, 162.

¹⁹¹ Kirves ym. 2010, 408; Olsson 2011, 63.

¹⁹² SKS KRA SATA 1991, 4122. S. 1949.

¹⁹³ Braybon & Summerfield 2012, 259; Summerfield 2012, 187–189.

tuuta kotitöissä, naisten eriarvoisuus lisääntyi toisen maailmansodan myötä. Lisäksi naisia kohdeltiin työelämässäkin eriarvoisesti esimerkiksi palkan suhteen.¹⁹⁴

Heli Valtosen mukaan sukupuolijärjestys, jossa naisen roolina oli kodista ja lapsista huolehtiminen ja miehen roolina perheen elättäminen, romahti pian sodan seurauksena, kun naisihanteeksi tuli itsenäinen, uraa tekevä, miehen kanssa tasa-arvoinen elättäjä.¹⁹⁵ Valtosen huomio naisen roolin muuttumisesta on varmasti jossain määrin totta, mutta näkisin sen johtaneen ennemmin kaksoistaakan eli kodista ja perheestä huolehtimisen ja työssäkäynnin yhdistämisen haasteen vahvistumiseen kuin tasa-arvoisen elättäjän roolin syntymiseen. Lisäksi tasavertaisen elättäjän rooli voidaan kyseenalaistaa – naisten osuus työllisistä läheni miesten osuutta vasta 1980-luvulta alkaen ja sukupuolten palkkaerojen umpeen kuroutuminen on ollut hidasta.¹⁹⁶

Perhekeskeisyys ja kotona oleva nainen säilyivät yhteiskunnallisina normeina sodan jälkeen.¹⁹⁷ Jotain oli kuitenkin muuttunut, kuten Antti Malinen ja Tuomo Tamminen huomauttavat. Sota oli ehtinyt muuttaa naisten käsitystä työstään, sillä sen aikana naisilla oli ollut vastuu miestenkin töistä ja yhä useampi oli siirtynyt ansiotyöhön. Tämä oli ristiriidassa kotiäidin ihanteen kanssa.¹⁹⁸ Vaikka kaksoistaakasta puhutaan yleensä äidin käydessä ansiotyössä, soveltuu se mielestäni myös maatilán emännán tilanteeseen. Pia Olssonin tutkimien sotasukupolven emántien kertomuksissa käy ilmi, kuinka lasten saaminen oli raskasta, kun samalla piti tehdä töitä navetassa ja pelloilla.¹⁹⁹ Naisten miehiá suurempi työtaakka tiedostettiin ja toisen maailmansodan jälkeen aikakauslehtiin alkoi tulla kirjoituksia, joissa kehoitettiin myös miehiá ottamaan vastuuta kotitöistä.²⁰⁰

1960-luvulta alkaen Suomi kaupungistui vauhdilla ja naisten osallistuminen ansiotyöhön kasvoi selvästi.²⁰¹ Käytännön muutos oli kuitenkin hidasta ja vielä 1970-luvulla

---

¹⁹⁴ 1. ms:n jälkeen naiset lähetettiin kotiin. Braybon & Summerfield 2012, 259; Summerfield 2012, 187–189.

¹⁹⁵ Valtonen 2004, 227–229.

¹⁹⁶ 90-luvun laman myötä naisten työllisyys väheni suhteessa enemmän. Tilastokeskus 7.2.2020; 17.4.2020.

¹⁹⁷ Nevala & Hytönen 2015, 154.

¹⁹⁸ Suoranta 2001, 147; Olsson 2011, 65; Malinen & Tamminen 2017, 170.

¹⁹⁹ Olsson 2011, 122.

²⁰⁰ Työnjakoon otettiin kantaa esim. *Kotiliedessä* ja *Sosiaalisessa aikakauskirjassa*. Malinen 2007, 2, 13–14.

²⁰¹ Valtonen 2004, 229; Häkkinen ym. 2005, 64–65.

äitien työssäkäyntiin suhtauduttiin olosuhteiden pakkona.²⁰² Hyvinvointivaltion rakentua lastenhoidon järjestäminen helpottui, mutta kotitöiden järjestämisessä ja lapsista huolehtimisesta työpäivän jälkeen se ei auttanut.²⁰³ Enemmistö omaelämäkerta-aineiston naisista kärsii selvästi kaksoistaakasta. Vaikuttaakin siltä, että suurten ikäluokkien naiset eivät voineet paeta kaksoistaakkaa muuten kuin jäämällä lapsettomaksi. Helena H. kertoo arjestaan ollessaan raskaana, miehen palattua ulkomailta:

Talvi toi mieheni takaisin, pojan armeijasta – – Itse kävin töissä ja hoidin viiden hengen talouttamme. Olin väsynyt ja masentunut, koska en ollut saanut öitäni nukutuksi, koska pienokaisemme oli kovin vilkas myös öisin – – Jaksoin kuitenkin olla työssä aina normaaliin äitiyslomaan saakka. – – Äitiysloma oli täyttä työtä kahden pienen lapsen kanssa ja olihan perheemme nyt kuusihenkinen. Usein raahasin kaupasta selkä kipeänä ruokaa – – Menin töihin heti äitiysloman loputtua ja yhä edelleen nukuin yöni huonosti. – – Tajusin kyllä, että minun pitäisi saada vähän vapaata tästä kaikesta, mutta kukaan ei ottaisi minun tehtäviäni huoleksi. Niinpä kuljin vain työn ja kodin väliä ja iltaisin touhusin lasten kanssa yrittäen siinä sivussa hoitaa kotityöt²⁰⁴

Naisen kaksoistaakkaa ei suurten ikäluokkien aineiston avioliitoissa juuri kyseenalaiteta eikä se näytä heijastuvan liiton tilaan. Helenan tapauksessa hänen miehensä toivoo tämän käyvän töissä lasten ja kodin hoitamisen lisäksi perheen toimeentulon turvaamiseksi. Helena jatkaa kertomustaan siitä, kun isommat lapset muuttivat pois kotoa:

Isommat lapset lähtivät omiin asuntoihin – – Taloustöissä kahden aikuisen lähtö tuntui helpotuksena. Kun ennen kannoin monella kassilla ruokaa viikonlopuksi, nyt riitti yksi. – – Avioliittomme pysyi onnellisena ja keskinäinen rakkaus tasoitti monta särmiä. Mieheni luottamustoimet olivat vain vuosien myötä lisääntyneet ja minä olin edelleen lasten kanssa iltaisin kotona. Kävimme kirjastossa ja tanhuissa ja voimistelussa. Kaikki lasten menoja, mutta vielä on vuoro minunkin, ajattelin.²⁰⁵

Lapsiperhearkea eläneistä yhden naisen kohdalla työnjako on hieman modernimpi olosuhteiden pakosta miehen jäätyä hoitamaan kuopusta jouduttuaan työkyvyttömyyseläkkeelle.²⁰⁶ Toinen kertoo miehen osallistuneen synnytysvalmennukseen ja synnytykseen sekä hankkineen ”kaiken valmiiksi” hänen kotiutuessaan sairaalasta. Mies vei myös yhden kolmesta lapsesta hoitoon.²⁰⁷

---

²⁰² Häkkinen & Rahikainen 2001, 8.

²⁰³ Esim. Pääkkönen & Hanifi 2011, 26; Ranssi-Matikainen 2012.

²⁰⁴ SKS KRA SATA 1991, 4143. S. 1949.

²⁰⁵ SKS KRA SATA 1991, 4145–4146. S. 1949.

²⁰⁶ SKS KRA SATA 1991, 5236. S. 1947.

²⁰⁷ SKS KRA SATA 1991, 18723–18724, 18726. S. 1950.

Sopuli on ainoa, joka korostaa kotitöiden jaon olleen tasaisempi alusta lähtien.

Avioliiton alussa muotoiltiin perheen siivoustottumukset. – – Kotityöt tehtiin yhdessä. Mieheni oli kiinnostunut ruoanlaitosta ja kyseli miten ruskea kastike tehtiin, korostan, että hän oli itse kiinnostunut asiasta.²⁰⁸

Kuitenkin myös Sopulin kohdalla lapsen syntymä johti kaksoistaakkaan ja miehellä oli enemmän vapauksia kodin ulkopuolella. Hän kuvailee 1970-luvun loppupuolen arkea:

Tyttären synnyttyä – – [s]ain työstä 3 kk lomaa – – kun olin työssä laskettuun päivään. Oli asuntolainaa ja töihin oli mentävä, jotta selviäisimme. Työpäivän aikana maitoa valui rinnoista – – Pienten lasten kanssa elämänpiiri supistui lähiympäristöön.

– – Yritin päästä töihin, mutta töitä ei löytynyt. [Pääsin] ammattikurssille – – Lapset sain kunnalliseen perhepäivähoitoon – – Rankkaa oli yksin viedä lapset hoitoon ja haakea, yöllä oli opiskeltava. Onneksi välissä oli kesä ja [mies] sai töitä ja oli kesän kotona. Taas syksyllä hain töitä, ja pääsinkin työllisyystöihin toimistoon osa-päiväiseksi.

Vuoden 1978 alussa mieheni läksi opiskelemaan, viikot toisella paikkakunnalla – – arkisin minulla oli minuuttiaikataulu, lapset aamulla perhepäivähoitoon, työpaikalle ja työpäivän jälkeen kotiin. – – En tiedä miten selvisin, vastuu oli kannettava.

Siinä vuodet vierivät arkirutiineissa – – Paljon ei jäänyt aikaa harrastuksiin. Illalla töiden jälkeen kun yritin tiskata molemmat lapset roikkuivat helmoissa. Vuosien aikana olin – – saanut ratkaista useat perhettämme koskevat asiat yksin.²⁰⁹

Kotitöiden tasajaon korostaminen ja sen ristiriita todellisen tasa-arvon kanssa kertoo ajan kuvasta. Sittemmin naisten ja miesten kotitöiden jakaminen on hieman tasautunut, mutta selvä muutos on vielä jäänyt puheen tasolle.²¹⁰ Raisa Jurva huomauttaa, että vaikka Suomessa on paljon mahdollisuuksia sukupuolten tasa-arvoon – kuten päivähoito- ja vanhempainvapaajärjestelmät – perinteiset käytännöt ovat silti vallalla. Ongelmaa ei ratkaista vain lainsäädännöllä ja sosiaalipolitiikalla.²¹¹ Kaksoistaakan haaste on ollut naisten kontolla aina. Vaikka se ei ole seurausta vain sodasta – ja se olisi luultavasti syntynyt myös ilman sitä – lisäsi sota naisen työtaakkaa ja edisti ansio-työhön siirtymistä. Kaksoistaakka liittyy myös vahvasti naisen vastuunkantajan ja huolehtijan rooleihin, jotka vahvistuivat kotirintamalla ja jälleenrakennuskaudella.

---

²⁰⁸ SKS KRA SATA 1991, 10128. S. 1947.

²⁰⁹ SKS KRA SATA 1991, 10132–10135; Kirjallinen haastattelu 18.5.2020. Sopuli, s. 1947.

²¹⁰ Ks. naisten ja miesten kotitöiden jakamisesta luku 1.2 sekä Pääkkönen & Hanifi 2011, 25–27.

²¹¹ Jurva 2018, 129.

5 Toisen maailmansodan vaikutukset naisen mentaliteettiin

Sodan, rauhankriisin ja jälleenrakennuksen vahvistamat roolit vaikuttivat myös naisen mentaliteettiin, joka saattoi sitten siirtyä ylisukupolvisesti. Siihen lukeutuvat luvussa 4 käsitellyt huolehtiminen ja vastuunkanto, sekä vaikenemisen kulttuuri, utteruus, säästäväisyys, sinnikkyys ja selviytyminen sekä uhrautuminen. Mentaliteetit ovat paljolti limittäisiä sekä keskenään että aiemmin käsiteltyjen roolien kanssa, mutta pyrin tässä luvussa erittelemään niitä sekä tarkastelemaan niiden esiintyvyyttä suurilla ikäluokilla.

Mentaliteetin muutosta ajallisesti tarkasteltaessa on Burken mukaan vaikeampi nähdä, miten muutos syntyi, jos kontrasti mentaliteettien välillä on suuri.²¹² Monella mentaliteetilla, sekä vahvalla ja ahkeralla naisella, on kuitenkin Suomessa pitkä historia. Pia Olssonin tutkimat sotasukupolven naiset kokivat elämänsä muuttuneen sodan seurauksena, ja vahvan naisen ihanne vahvistui.²¹³ Antti Malisen mielestä tämä vahvuus on ”kulttuurinen konstruktio ja ideaali”, jolla on ollut myös vaikutusta oman elämän muistelun tapaan.²¹⁴ Sari Näre toteaa sotaorpojen omaksuneen lunastajaidentiteetin, jonka piirteisiin lukeutuvat työteliäisyys, sitkeys, hoivaaminen, huolehtiminen, uhrautuminen, omillaan pärjääminen ja vastuuntunto.²¹⁵ Nähdäkseni ne ovat kuitenkin osa laajempaa, eritoten naisten omaksumaa, mentaliteettia. Vastuuntunto, uhrautuminen ja selviytyminen vahvistuivat toisen maailmansodan seurauksena luultavasti lähes kaikissa sotaa käyneissä maissa. Tästä on tutkimusta ainakin Yhdysvalloista, jossa aihetta tutkittiin jo paljon ennen kuin Suomessa herättiin sodan moninaisiin vaikutuksiin.²¹⁶

Mentaliteetteja luotiin julkisten puheenvuorojen lisäksi aikakauslehtien kolumneissa ja neuvontapalstoilla, joissa jaettiin naisille vinkkejä sodasta palaavan miehen vastaanottamiseen.²¹⁷ Vuonna 1922 perustettu peruslinjaltaan konservatiivinen *Kotiliesi* oli ensimmäinen naistenlehti, joka määrittä osaltaan perinteistä naiskuvaa. Haikarin mukaan jo talvisodan jälkeisinä vuosina naisia velvoitettiin olemaan ahkeria ja joustavia

---

²¹² Burke käyttää esimerkkinä muutosta ”perinteisestä” ja ”moderniin”. Burke 1997, 172.

²¹³ Olsson 2011, 62.

²¹⁴ Malinen 2019, 389.

²¹⁵ Näre 2007, 168.

²¹⁶ Hartmann 1978; 2000-luvun sotahistoriallisissa keskusteluissa on esitetty, että maailmansodat vaikuttivat samalla tavoin ihmiskohtaloihin joka puolella maailmaa. Taskinen 2018, 390.

²¹⁷ Hartmann 1978, 227; Malinen 2018, 127; Malinen 2019, 368–369, 376, 382.

sekä jaksamaan ja tarvittaessa myös uhrautumaan.²¹⁸ Holmilan mukaan sanoma- ja aikakauslehdissä tulivat sodan jälkeen toistuvasti esille uhrautumisen, velvollisuuden täyttämisen ja selviytymisen narratiivit. Muiden tuli tunnustaa miesten uhranneen henkensä taistelurintamalla, mihin verrattuna naisten uhraukset kotirintamalla olivat pieniä. Holmila tuo esiin narratiivien voiman: niillä on kyky aiheuttaa vahvoja kollektiivisiä tunteita sekä vaikuttaa ihmisten toimintaan ja maailmankuvaan. ”[N]arratiivit muodostuvat sellaisiksi kuin lukijat ne omiin tarpeisiinsa rakentavat”.²¹⁹ Myös Valtonen tunnistaa uutteruuden, selviytymisen, uhrautumisen sekä vastuunkannon mentaliteetteja sotasukupolven naisten elämäntarinoista.²²⁰

5.1 Vaikenemisen kulttuuri

Sotien myötä voimistuivat Suomelle ominaiset yksityisyyden kunnioittamisen mentaliteetti sekä vaikenemisen kulttuuri, jossa vaikeista asioista ei ollut soveliaista puhua.²²¹ Lisäksi sota vahvisti ajattelutapaa, jossa omien murheiden voivottelu oli epäsoveliaista, sillä olihan kaikilla murheita ja menetyksiä. Yksilön murheet olivat pientä yhteiskunnan mittakaavassa.²²² Kerttu Tarjamo ja Petri Karonen uumoilevat vaikenemisen saataneen ”pahentaa sodan pitkäaikaisvaikutuksia yksilöille.”²²³ Kivimäki tosin kiistää Suomessa vallinneen täydellisen vaikenemisen, sillä sodasta on julkaistu paljon muistelmia, tutkimusta ja dokumentteja. Silti vaikenemisen kulttuuri on hänen mukaansa myös totta ja vaikeista kokemuksista puhuminen oli hankalaa. Vaietut kokemukset saattoivat patoutua ihmisten mieliin ja kehoihin ja vaikuttaa siten pitkään.²²⁴

Naiset eivät voineet jakaa tai täysin ymmärtää miesten sotakokemuksia. Näreen mukaan naiset ja miehet myös halusivat välttää toistensa rasittamisen jättämällä kertomatta raskaista kokemuksistaan.²²⁵ Miehet jakoivat kokemuksiaan mieluummin muiden veteraanien kanssa. Sisko muistelee: ”Iltaisin oli tapana käydä kylässä (naapu-

---

²¹⁸ 1940-luvun vaihteeseen mennessä Kotilieden levikki oli lähes 200 000 kpl. Haikari 2006, 270, 273.

²¹⁹ Holmila 2008, 2–5, 9–12.

²²⁰ Valtonen (2004) tosin keskittyy 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkertoihin.

²²¹ Esim. Tarjamo & Karonen 2006, 390; Olsson 2011, 121; Malinen 23.10.2019.

²²² Kirves ym. 2010, 395; Malinen 23.10.2019.

²²³ Tarjamo & Karonen 2006, 390.

²²⁴ Kivimäki 2015, 302–303.

²²⁵ Hartmann 1978, 224; Näre 2018, 11.

rissa) ja miesten puheenaihe oli sota. Purkivat tuntojaan ja pelkojaan.”²²⁶ Samoin naiset jakoivat mieluummin huoliaan muiden naisten kanssa kyläillessään toistensa luona tai esimerkiksi yhdistysten tai järjestöjen kokouksissa. Naisilla ei kuitenkaan ollut vastaavaa mahdollisuutta purkaa kotirintaman ja rauhankriisin kokemuksiaan kuin miehillä, sillä naiset olivat sidotumpia kotiin.²²⁷

Sotien jälkeisiin tabuihin kuuluivat esimerkiksi mielenterveys ja väkivalta. Malisen mukaan niistä kertominen olisi saanut ihmiset tuntemaan itsensä ”epäonnistuneiksi ja kelvottomiksi”. Jälleenrakennuskauden Suomessa ei juuri suvaittu yhteiskunnan normeista poikkeavia. Yksityisyyttä kunnioittavassa kulttuurissa väkivalta ja muut ongelmat pyrittiin sulkemaan kotien sisäpuolelle eikä naapurin perheasioihin ollut soveliasta puuttua, vaikka olisi kuullut väkivallan ääniä. Miehiä ei myöskään haluttu saattaa häpeään ja perheen kunniaa tuli vaalia. Lapsiakin ohjeistettiin siitä, mistä asioista oli soveliasta puhua kodin ulkopuolella ja mistä ei.²²⁸

Vaikenemisen kulttuuria esiintyy Matti Kortteisen mukaan sotasukupolvia nuorempien kohdalla enemmän miehillä. He ovat entistä hiljaisempia ja naiset puolestaan entistä ”vuolaampia ja pohtivampia”.²²⁹ Vaikenemisen kulttuuri näyttäytyy kuitenkin erittäin yleisenä suurten ikäluokkien naisten lapsuudessa. Helena H. kertoo, kuinka hän oli elänyt lähes koko lapsuutensa ja nuoruutensa ”ympäristössä, missä ei juuri tunteita osoitettu.”²³⁰ Ainolla se on vaikuttanut aikuisuudessaakin. ”Puhumaan ja keskustelemaan oppiminen on vaatinut vuosikymmeniä, enkä vieläkään oikein osaa”.²³¹ Tuula kokee äitinsä pitäneen yllä vaikenemistä. Tilanne laukesi äidin kuolemaan.

Äiti kuoli äkilliseen aivoinfarktiin. Isä, jonka puolesta äiti oli melkein elänytkin, rupesi innolla muistelemaan sota-aikoja. Hän ei ollut niistä saanut puhua, mutta juttua tuli nyt kuin padot olisivat irronneet. – – Me lapset yritimme kukin omalla tavallaan apinoida äitiä ja huolehtia isästä. Sopua ei löytynyt, olimme niin kauan padonneet omia mieli-

---

²²⁶ Kirjallinen haastattelu 20.5.2020. Sisko, s. 1947.

²²⁷ Malinen & Tamminen 2017, 163; Malinen 2019, 373–374.

²²⁸ Vaikka avioliittovaikeuksia hävettiin, toisaalta naisten avunpyynnöt avioliittoneuvontaa antaneille papeille (alaluku 5.4.1) kumoavat osaltaan vaikenemisen kulttuurin myyttiä – toisaalta Malisen mukaan niistäkin näkyi tunteiden näyttämisen vaikeus. Malinen 2019, 370, 374–380.

²²⁹ Kortteinen 1992, 81.

²³⁰ SKS KRA SATA 1991, 4132. S. 1949.

²³¹ Kirjallinen haastattelu 31.5.2020. Aino, s. 1950.

piteitämme. Äitihän ei sallinut riitelyä ja hänen vaikutusvaltansa väistyttyä välienselvittely oli väistämätön.²³²

Seija ei uskaltanut lapsena kertoa vanhemmilleen koulukiusaamiseen liittyvästä ahdistuneisuudestaan. Vuosien ajan hän patosi sen sisälleen. Hänen tarinassaan on nähtävissä myös muiden puolesta uhrautuminen sekä miehen säästäminen omilta murheilta.

Vanhempani ei tieneet peloistani ja painajaisistani, eikä unettomuudestani, salasin kaiken heiltä. – – [N]yt huomaan etten koskaan ollut rauhassa sisimpäni seka-melskalta, sinne oli kertynyt vuosien myötä niin paljon monenlaista ja kaiken aikaa salasin muilta ahdistukseni. – – Aviomieheni ei huomannut kaikkea mitä hänen selkensä takana tapahtui, enkä minä tahtonut puhua hänelle mitään, en halunnut sekoittaa meidänkin välejä, sillä tiesin että hänelläkään ei ollut helppo osa. Itkin ja kärsin yksinäisyydessä, silloin kun mieheni ei ollut näkemässä kyyneliäni. En ihan aina pystynyt salaamaan kyyneliäni häneltä, minä itkin niin paljon siihen aikaan, ja hän vain ihmetteli kyyneliäni, ei aina tiennyt miksi itkin.²³³

Ahdistuneisuuden lisäksi Seija kärsi hermostuneisuudesta ja masennuksesta. Lopulta hän päätti murtaa vuosikymmeniä jatkuneen vaikeutensa ja ymmärsi, ettei hänen tarvitse selvitä yksin. Hän halusi myös katkaista sukupolvelta toiselle periytyvän vaikeutensa kierteen:

Kun selvisin – – kotiin – – aloin itkien kertomaan peloistani ja ahdistuksestani hänelle, kerroin että minun oli lähdettävä hoitoa hakemaan itselleni, että selviytyisin – – Mieheni säikähti, ja ei tahtonut uskoa todeksi, että olisin niin sairas että tarvitsisin hoitoa. – – [A]jka ja tiukat keskustelut vihdoinkin aukaisi sieluni portit auki, opin puhumaan ja avautumaan ja huomasin miten alkoi helpottamaan – – Olin niin kauan pitänyt tuskan sisälläni – – huomasin kuinka väärin olin käyttäytynyt itseäni kohtaan, kun en kertonut kenellekään vaikeuksistani. – – Siitä alkoi puhuminen, niin paljon kerkesi kertyä asioita, että sairaalareissuni jälkeen meni monta vuotta puhumisessa, tuntui ettei siitä tule loppuakaan, nyt puhuminen asioista – – kuuluu luonnollisena osana elämäämme.

– – Kerroin lapsilleni että me Äidit niinkuin Isätkin olemme vajavaisia ihmisiä, teemme yhtäläillä virheitä kaikessa kuten muutkin, mutta on hyvä oppia puhumaan ja myöntämään virheensä. – – nyt puhuminen asioista perheemme kesken on jokapäiväistä elämää – – Olen puhunut lapsilleni, etteivät pidä tuskaa liian kauan sisällänsä, etteivät tee samaa virhettä kuin minä tein itselleni.²³⁴

Helena lapsuudenkodissa vaikeista asioista ei puhuttu. Äiti antoi ymmärtää, että arvaamatonta isää tuli pelätä, eikä hän puuttunut isän sairauden aiheuttamiin itsemurha-

---

²³² SKS KRA SATA 1991, 11170–11171. S. 1947.

²³³ SKS KRA SATA 1991, 17311, 17315, 17317. S. 1948.

²³⁴ SKS KRA SATA 1991, 17319–17327. S. 1948.

aikeisiin. Helena aloitti prosessin vaikenemisen kulttuurin rikkomiseksi jo nuorena.

Näinä herkkinä vuosina Helenan sisällä alkoi kuitenkin kasvaa ajatuksia – – hän tajusi, ettei tämä kaikki voinut olla oikein. Miksi hänen täytyi pelätä isää? Miksi ei saanut puhua isälle? Ja niin Helena alkoi valmistaa itseään urheaan tekoon – puhumiseen perheessä, jossa ei ollut tapana puhua.²³⁵

Helena ei ehtinyt kerätä riittävästi rohkeutta kertoakseen isälle välittävänsä tästä ennen kuin isä teki itsemurhan. Tapahtuma johti silti päätökseen luopua vaikenemisestä.

[I]sän kuoltua hän päätti, ettei koskaan jätä sanomatta kiitoksen sanaa ihmisille, ei jätä sanomatta mitään siitä hyvästä mitä ihmisissä on, siitä mitä heitä kohtaan tuntee. – – Suuri päätös järkyttävällä hetkellä.²³⁶

Kun vanhemmat eivät ole tottuneet lapsuudessaan puhumaan tietyistä asioista tai näyttämään tunteitaan, heidän saattaa olla vaikeaa olla avoimia omienkin lastensa kanssa. Täten vaikenemisen kulttuuri voi siirtyä sukupolvelta toiselle. Toisin kuin heidän lapsuudessaan, suurten ikäluokkien naisten aikuisuudessa vaikenemisen kulttuuri näyttää olevan melko harvinaista. Usein omaelämäkerrassa näkyy pyrkimys päästä vaikenemisestä eroon ja estää sen siirtyminen omille lapsille.

5.2 Utteruus

Sodan vaikutukset naisen rooliin ja naisiin kohdistetut odotukset vahvistivat utteruuden mentaliteettia. Yleisen narratiivin mukaan sota edisti naisten uskoa kykyihinsä ja suomalaiseen naisihanteeseen kuuluvat ahkeruus ja vahvuus korostuivat. ”Kotirintaman naisen tuli olla sitkeä, määrätietoinen, oma-aloitteinen sekä kyvykäs”.²³⁷ Sota teki naisista itsenäisempiä, kun he tottuivat selviämään ilman miehiä.²³⁸ Voimauttavan narratiivin vastaisesti sodalla oli myös haitallisia vaikutuksia.

Toisin kuin muualla Euroopassa, Suomessa perustettiin sodan jälkeen lisää pientiloja palaaville rintamamiehille ja evakoille siitä huolimatta, että teollistuminen oli hyvässä vauhdissa. Tilojen määrä kasvoi 1940- ja 1950-luvuilla lähes 90 000:lla ja niiden keskipinta-ala pienentyi. Maatalouteen tukeuduttiin ja valtio kannusti siihen sodasta toipu-

---

²³⁵ SKS KRA SATA 1991, 8347. S. 1949.

²³⁶ SKS KRA SATA 1991, 8348. S. 1949.

²³⁷ Olsson 2018, 152, 170.

²³⁸ Hartmann 1978, 223; Nevala & Hytönen 2015, 152.

van kansan elättämiseksi, omavaraisuuden turvaamiseksi ja yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi.²³⁹ Jenni Kirveen mukaan tilan antaminen viljeltäväksi oli valtion tapa auttaa veteraaneja selviytymään traumaistaan.²⁴⁰ Vuonna 1950 syntynyt Aino uskoo työn olleen ”apu mielialan vaihteluihin ja mielenterveyteen”. Molemmat hänen vanhemmistaan olivat rintamalla – isä sotimassa ja äiti sairaanhoitajana.²⁴¹ Tommi Hoikkalan mukaan suurten ikäluokkien elämäkerroissa vallitseva ”työhulluuden” ja pärjäämisen eetos johtuu maalaistaustaisuudesta. Hän näkee eetoksen periytyneen edellisiltä sukupolvilta.²⁴² Kirves ja muut toteavat myös sodan ja sen aiheuttamien selviytymispakon ja syyllisydentunteiden lisänneen työhulluutta jälleenrakennuskaudella.²⁴³

Maareformin myötä Suomen syrjäseuduille vakiintui Kari Kekkonen mukaan metsätyömies–pienviljelijän ammattikunta, jossa miehet asuivat talvisin viikkoja metsäkämpällä emäntien hoitaessa karjan, kotitaloustyöt ja lapset – usein ilman sähköä ja juoksevaa vettä. Täten Suomi jakautui omavaraistalouksiin sekä kaupungistuvaan palvelu- ja kulutusyhteiskuntaan.²⁴⁴ Helena H:n isä oli mukana metsätöissä:

Talvisin miehet kulkivat metsätöissä ja kesäisin seilasivat Saimaalla sisävesilaivoilla. Pienestä pitäen opin hyvin naisvoittoiseen perheeseen, koska miehet olivat poissa monia viikkojakin yhtäperää.²⁴⁵

Elämäntarinoita tutkineen Anni Vilkon mukaan suurten ikäluokkien naisilla työ ja ura ovat keskeisiä, kun taas heidän äitiensä elämät keskittyivät kotipiiriin.²⁴⁶ Työntäyteisiä heidänkin elämänsä silti olivat, kuten esimerkiksi Elli Saurion väitöstutkimuksesta käy ilmi.²⁴⁷ Sotasukupolven naiset ovatkin esimerkkinsä kautta saattaneet välittää tyttärilleen kuvan ahkerasta, työntekoa arvostavasta naisesta, joka hoitaa hommansa ”turhia valittamatta”. Toki maaseudulta kotoisin olevat suuret ikäluokat tottuivat itsekin työntekoon jo lapsena. Tuula muistelee sodan seurauksia:

---

²³⁹ Hoikkala 1999, 421–422; Häkkinen ym. 2005, 64; Kekkonen 2011, 65, 75; Nevala & Hytönen 2015, 167.

²⁴⁰ Oman viljeltävän tilan ajateltiin myös ehkäisevän vasemmistolaisliikehdintää. Kirves 2015, 262.

²⁴¹ Kirjallinen haastattelu 31.5.2020. Aino, s. 1950.

²⁴² Työnteon eetos on perinteisesti liitetty lähinnä miehiin, mutta 2. maailmansodan myötä naiset ottivat jansijaa työntekijöinä ja perheen vastuunkantajina. Hoikkala viittaa Kortteiseen (1992). Hoikkala 1999, 414–422.

²⁴³ Kirves ym. 2010, 400.

²⁴⁴ Kekkonen 2011, 66.

²⁴⁵ SKS KRA SATA 1991, 4117. S. 1949.

²⁴⁶ Vilko 1997, 102.

²⁴⁷ Saurio 1947.

Isän terveys oli [sodassa] mennyt ja siitä ei puhuttu – – Kommunisteilla oli – – enemmän rahaa kuin meillä pienviljelijäperheillä. – – tehdas maksoi kunnollista palkkaa. Karjalaisia siirtolaisia rakensi talojaan kartanon maille – – Isäni oli aina ollut hitaan-sorttinen ja sodassa saatuaan – – pahan keuhkonlaajentuman muistan hänen vain istuneen penkillä, yskineen ja valittaneen päänsärkyä. Äiti hoiti talonpidon ja me lapset osallistuimme niin pian kuin kynnelle kykenimme. – – Kuten arvata saattaa kovin paljoa ei huumoria kotonani viljelty. Kuuliaisuus ja tottelevaisuus olivat kunniassa.²⁴⁸

Ennen 1970-luvun peruskoulu-uudistusta Suomessa toimi oppikoulu, johon saattoi pyrkiä kansakoulun neljännen luokan jälkeen pääsykokeen kautta. Oppikouluun kuului keskikoulu (5–6 vuotta) sekä mahdollinen lukio (3 vuotta). Keskikoulusta saattoi päästä keskitason työtehtäviin ja lukio oikeutti korkeakoulutukseen. Pelkän kansakoulun käyneet siirtyivät joko suoraan tai ammattikoulun kautta työelämään. Vaikka sodan jälkeen oppikouluun pääsi helpommin, agrariiyhteiskunnan työn arvostus, oppikoulun kustannukset ja naisen perinteinen rooli perheenemäntänä vaikuttivat siihen, ettei tyttöjen kouluttautumiseen suhtauduttu aina positiivisesti. Etenkin isien suhtautuminen saattoi olla penseää, varsinkin syrjäseuduilla.²⁴⁹ Aineiston suurten ikäluokkien naisten nuoruudessa näkyy eniten työnteon arvostuksen vaikutukset. Isä ei päästänyt piirustuksesta pitävää Liisaa oppikouluun, saati opiskelemaan mainospiirtäjäksi.

[O]pettajamme kyseli kotoani lupaa josko minä saisin pyrkiä oppikouluun, mutta isäni oli ehdottomasti vastaan – – sen epuun jälkeen lässähti kouluhalut pohjalukemiin. – –

Tulihan sekin päivä kun viimeisen kerran lausuttiin koulun kevätjuhlassa runo, nyt loppuvi koulu ja aika uus eessäni avautuu, sen vapaus kiehtoo kuin taika – – Kysyin mielessäni, 'mikä vapaus?' Minulle alkoi entistä tiiviimpi maalaiselämä arkisine töineen. – – [T]yö pelloilla oli raskasta – – Olin yksinäinen maaseudulla, sillä muut nuoret kävivät kouluja – – minä – – raadoin maatöissä päivät päästään.

– – Sain kuulla isältäni, ettei mihinkään humpuuki hommaan ryhdytä, ja ettei enenkään minkään lainen taiteilija ole itseään elättänyt. Isä ei ymmärtänyt, että vapaa taiteilija ja mainospiirtäjä on täysin kaksi eri asiaa. – –

Joskus mielessäni kaihertaa vieläkin ajatus, miksen saanut käydä koulua, mutta kuitenkin olen tyytyväinen siihen mitä minulla on – – kohtuullisen mukava työ. Olen ehkä käyttänyt hyväkseni mahdollisuuteni näissä puitteissa jotka minulla on – –²⁵⁰

---

²⁴⁸ SKS KRA SATA 1991, 11135, 11138. S. 1947.

²⁴⁹ Tyttökouluissa keskikoulu saattoi kestää 6 vuotta, koska mm. kotitalous- ja käsityötunteja oli enemmän. Arkistojen Portti 2020. Oppikoulut. URL: <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Etusivu>; Kuitenkin tyttöjen osuus oppikoululaisista oli 55 % jo 1930. Arola 2017, 37–40, 45, 52, 57–58; *Kotihesi* vastusti tyttöjen koulutusta jälleenrakennuskaudella lastenteon nimissä. Aunila 2020, 176–178.

²⁵⁰ SKS KRA SATA 1991, 8274–8280. S. 1948.

Tuula omaksui uutteruuden mentaliteetin lapsena. Hän halusi toimittajan uralle. Opetajan puututtua asiaan hän pääsi oppikouluun vanhempien vastustuksesta huolimatta. Ollessaan 17-vuotias vanhemmat kuitenkin määräisivät Tuulan ammatilliseen koulutukseen:

Meidän lasten piti – osallistua maatöihin niin pian kuin mahdollista. Me olimme työvoimaa. Lehmiä piti viedä hakaan aamuin illoin. Aamuisin ei nukuttu pitkään. – Sialle piti repiä vesiheinää, kukkapenkkejä piti kitkeä ja kasvimaalle kantaa vettä. – Kaikkea hommaa oli.

Ahkerana oppilaana selvitin keskikoulun keskiarvolla 8,6. Kotona tehtiin – selväksi, että lukioon ei ole asiaa. Sisarukseni olivat käyneet ammattikoulun jokainen ja olivat jo työelämässä lähitehtaalla. Ammattia oli minunkin lähdeittä etsimään. Tyttöjä lähti pyrkimään – kauppaopistoon. Lähdin mukaan, vaikka minulla ei ollut aavistustakaan, mikä paikka kauppaopisto on – [Se] oli minusta tyhmä paikka – aiheet eivät minua kiinnostaneet – joten toivoin koko ensimmäisen lukukauden, että minuun tulisi paikkakunnalla liikkeellä oleva karanteenissa oloa vaativa hiirilavantauti. [T]oivoin, että voisin palata takaisin lukioon, kun vain saisin hyvän syyn jättää kauppaopisto kesken. En sairastunut ja niin tuli kauppaopisto käytyä – En halunnut miniäksi mihinkään maalaistaloon, mutta toimistotyökin tuntui huonolta vaihtoehdolta – Tätä en ollut elämästäni halunnut, mutta ammatti minulla nyt kuitenkin oli.²⁵¹

Lopulta Tuula kuitenkin päätyi yliopistoon, tosin ei alun perin ajattelemaalleen alalle.

Sisarukseni eivät iloinneet maisterin tittelistäni ja äitini varoi visusti mainitsemasta sitä. Olin nähnyt paljon vaivaa, mutta siitä ei saanut puhua. – Minä odotin jonkinlaista arvostusta läheisiltäni, koska toiset ”lukeneet” sitä heiltä kyllä saivat. Minä en. Kotitöitä piti tehdä poissaoloajan edestä.²⁵²

Sopuli puolestaan sai jatkaa kansakoulun viidennen luokan jälkeen oppikouluun ilmeisesti suuremmista taisteluista. Hänen äitinsä kuitenkin sairastui juuri kun Sopuli yritti parantaa keskikoulun numeroitaan. Hänen kuusi vuotta vanhempi siskonsa oli ilmeisesti jo muuttanut pois kotoa, minkä lisäksi hänellä oli nuorempi veli.²⁵³ Siispä äidin työt jäivät hänen vastuulleen koulunkäynnin kustannuksella.

Viidennen luokan joulutodistuksessa minulla oli kaksi nelosta: toinen geometriassa, toinen algebrassa. – Kevätpuolella kiristin ja nostin numerot ensin viitosiksi. Sitten sairastui äiti, hänellä oli vettä polvessa ja jalan piti olla kipsissä yli kuukausi. Äidillä oli ollut korkea verenpaine jo pitkään – Aamuisin ennen kouluunlähtöä piti lypsää lehmä. Olinhan ollut navetassa ja nähnyt mitä tehtiin, mutta en ollut koskaan joutunut

---

²⁵¹ SKS KRA SATA 1991, 11140, 11148–11150. S. 1947.

²⁵² SKS KRA SATA 1991, 11162. S. 1947.

²⁵³ SKS KRA SATA 1991, 10105, 10114, 10089. S. 1947.

lypsämään. Alussa oli vaikeaa, piti opetella myös pyykinpesu talviaikaan. Saunalla oli kyllä onneksi pesukone, mutta veden kantaminen ja lämmittäminen veivät aikaa ja nuoren tytön voimia. Paikallaanolo vuoteessa äidille eikä koko perheellekään ollut helppoa, mutta siitäkin selvittiin. Kevättodistukseen sain geometriasta ja algebrasta kuutokset, voimat eivät enää riittäneet muiden numeroiden nostamiseen.²⁵⁴

Ollessaan 18-vuotias Sopulin äiti kuoli, jolloin hän sai jälleen kontolleen äidin vastuut.

Alkoi tuskien taival, piti opetella kaikki työt, jotka äiti oli tehnyt. – – Hain kyllä koko ajan työtä, mutta en saanut, olin ajatellut lähteä kauppaopistoonkin, mutta toiveet oli haudattava. Parikin kertaa työn saanti tyrmäsi siihen, että minulla oli isän ja veljen huushollityöt hoidettavina.²⁵⁵

Seijan perhe taas muutti maalta tehdaskaupunkiin hänen ollessaan pieni. Hän ei saanut kotiäitinä olleelta ja satunnaista työtä tehneeltä äidiltään vastaavaa uutteruuden mallia kuin maalaisemäntien lapset ja toisin kuin muiden aineiston naisten, hänen lapsuutensa vapaa-aika kului maatilán töiden sijaan leikkiessä.

Silloin kun minä synnyin asuimme maalla yhden-huoneen torpassa, jossa Isänikin oli syntynyt ja hänen kahdeksan sisarustaankin. Isä oli pienviljelijä. – – Äitikin oli maalta köyhän torppari-perheen tytär. – – Isää ei kovin kauan kiinnostanut pienviljelijän karu elämä, vaan alkoi kyselemään töitä kaupungista – – Isälle ilmaantui työpaikka – – sahalta. Sinne muutettiin, vaikka minä en sitä aikaa muista.

– – Meillä oli monenlaisia leikkejä, siihen aikaan ei ollut televisioita, niin oli hauskaa leikkiä monenlaista. Illalla ei tahtonut malttaa lähteä kotiinkaan kun oli niin jännää. – – Lapsuusaika ennen kouluun menoa oli ihanaa huoletonta aikaa. Kesälomat koulusta oli myöskin vapauttavaa aikaa, kun sai leikkiä ja pulikoida rannalla.²⁵⁶

Maataloutteen nojautuminen sotien jälkeen asetti suurten ikäluokkien nuorillekin usein puitteet, joissa toimia. Koulutusta ei maalaisperheissä aina arvostettu ja omat haaveet saattoivat jäädä toteuttamatta. Voidaan myös spekuloida, että perinteisten arvojen ohjaamina monet päätyivät perinteisiin naisvaltaisiin ammatteihin kuten emäntä, keittäjä, hoitaja, kotiäiti tai tekstinkäsittelijä. Aineistosta on havaittavissa, että monen vanhemmat olivat uskonnollisia, millä on eittämättä ollut vaikutusta moraaliin; työllä nähtiin olevan tärkeä merkitys lasten kasvatuksessa. Weberin protestanttisen moraalin

---

²⁵⁴ SKS KRA SATA 1991, 10115–10116. S. 1947.

²⁵⁵ SKS KRA SATA 1991, 10120. S. 1947.

²⁵⁶ SKS KRA SATA 1991, 17303–17307. S. 1948.

kritiikistä huolimatta kenties sillä on yhdessä agraarisuuden kanssa ollut vaikutusta utteruuden mentaliteetin vallitsevuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa.²⁵⁷

Tarkasteluni pohjalta vaikuttaa siltä, että suurten ikäluokkien naiset saattavat arvostaa työpaikkojaan saman ikäpolven miehiä enemmän.²⁵⁸ Vaikutelma saattaa johtua siitä, että naisten työssäkäynti yleistyi vasta 1960-luvulla, kun taas miehille työpaikka on ollut enemmän selviö. Kuten aiemmat sukupolvet, suurten ikäluokkien naiset kertovat paljon työnteostaan. He ovat myös ylpeitä jaksamisestaan vaikeissa elämäntilanteissa. Tuula kertoo: ”Puin jakkupuvun aamuisin päälleni kuin rooliasun. Työpaikka oli minulle tärkeä.”²⁵⁹ Myös Sopuli on kiitollinen työpaikastaan:

Olen aina ollut kiitollinen siitä, että minulla on ollut – – työpaikka, josta on säännöllistä tuloa – – Mieheni opiskellessa – – työ oli se kiinnekohta, joka piti kasassa – –²⁶⁰

Osalla aineiston naisista utteruus luisuu Hoikkalan kuvaileman työhulluuden puolelle. Siskolla utteruuden, vastuuntunnon ja määrätietoisuuden mentaliteetit ovat vahvoja. Jo lapsena hän halusi auttaa vanhempiaan maatilaa ja kodin töissä. Pitkin elämäänsä hän on halunnut opiskella jotain uutta. Työnteon, opiskelun, kotiaskareiden ja läheisistä huolehtimisen lisäksi Sisko on toiminut lukuisissa luottamustoimissa. Jo nuorena hän koki löytäneensä ”Tavoitteet itselle ja elämälle, sekä ymmärtämystä siitä, mitä koti, ympäristö ja yhteiskunta odottaa elämässä menestyvältä naisihmiseltä”, ja kokee selvästi onnistuneensa tavoitteissaan. Hän kokee työn olevan elämäntapa. ”Ehkä nuoruuden ja lapsuuden malli vaikutti tuolla pääkopassa.”²⁶¹ Siskon arki kuulostaa ajoittain lähes sietämättömältä mahdottomine aikatauluineen. Vaikka pikkulapsiarki oli jo takana päin, hänellä oli kotitöiden ja raskaan työpaikan lisäksi myös katkaisussa oleva alkoholistimies sekä poikansa maatala huolenaan:

Tuli monesti mieleen, että olenko järkevä kun, kulutan itseäni moisessa työpaikassa. – – Onnellisin olin kuitenkin siitä, että minulla oli niin paljon töitä etten joutanut joutavia asioita punomaan. Näin minun henkinen kantti kesti. – – Kerron millainen oli vuorokausirytmieni. Työpäivä alkoi aamulla klo 3.30 pojan lehmien hoidolla sillä – –

---

²⁵⁷ Weber 1990 [1904–05].

²⁵⁸ SKS KRA 1992–1993. *Eläköön mies*.

²⁵⁹ SKS KRA SATA 1991, 11177. S. 1947.

²⁶⁰ SKS KRA SATA 1991, 10134, 10140. S. 1947.

²⁶¹ Kirjallinen haastattelu 20.5.2020. Sisko, s. 1947.

poika oli armeijassa – – Kun navettatyöt oli tehty ajoin – – töihin klo 6.30. Kun työpäivä oli tehty ajoin autolla kotiin – menin navetalle – kun navettatyöt oli tehty, peseydyin ja ajoin – – 70 km mieheni luokse katkaisuhuoltoon – kotiin takaisin tulin yöllä noin klo 1. Torkahdin parituntia ja läksin navetalle. Tämä työkierto jatkui noin kuukauden. Kun on hyvään alkuun päässyt niin on vielä vara lisätä työntekoa – –²⁶²

Kun mies pääsi katkaisuhoidosta, Sisko kyyditsi tämän päivittäin töihin ja kotiin sekä AA-ryhmään. Lisäksi Sisko etäopiskeli suurtalousemännän tutkintoa. Tätä jatkui kolme kuukautta.²⁶³ Tällainen arki on poikkeuksellista, mutta tekstistä huokuva asenne kertoo kirjoittajan ”työhulluudesta”. Vuonna 2020 Sisko muistelee, kuinka miehensä raitistuttua ei kuitenkaan halunnut vaatia tätä osallistumaan yhtä paljon kotitöihin:

Suoritin kotityöt naisen roolissa: kannoin vastuun ruoan valmistuksesta, puhtaana pidosta, ruokaostoksista ym., en vaatinut miestäni tasavertaisiin kotitöihin, sillä hänellä oli vaativa keskeytymätön kolmivuorotyö. Mieheni rakenteli uuden kodin v. 1995-1997 oman palkkatyönsä ohella (rakennuksella olin apumiehen roolissa).²⁶⁴

Tuula sai työpaikan verotoimistosta, muttei ollut tyytyväinen järjestelmään.

Naiset olivat työrukkasia ja töitä tehtiinkin. Toimistossa oltiin tiukkapipoisia ja tietysti se tarttui minuunkin. Verotus valmistui ajallaan, vaikka sitten kokoushuoneen pöydällä olisi pitänyt muutama tunti aamuyöstä nukkua. Kaikki tunsivat vastuuta työstään. Jo lapsena oppimani herran pelko sekottui velvollisuuden tunteeseen ja kaikkinaisen vääryyden kammoksuntaan. Tämä ei ollut se ammatti, jonka takia olin maailmaan syntynyt, mutta mitä muutakaan tekisin. Muuta työpaikkaa ei pienellä paikkakunnalla ollut, eikä rohkeuteni riittänyt maailmalle lähtöön.²⁶⁵

Lapsena uutteraksi oppinut Tuula luki itsensä maisteriksi. Uudessa työssä hän ihmetteli muiden työmoraalia. Sittemmin hän päätyi aineistosta ainoana päällikköasemaan.

Maisteri ei oikein voi jäädä verovalmistelijaksikaan, joten hain töihin lääninhallitukseen. – – Työyksikkö, johon pääsin oli todella omituinen. Esimies oli mukava, mutta lepsu. – – Sairaslomilta sairauslomille vaihdeltiin. Töitä oli, mutta niitä ei tehty. Turhauduin. – – Päivät olivat pitkiä, olinhan aina tehnyt aamusta iltaan töitä. – – Toinen esittelijä kävi töissä miten sattui. – – Asioita, jotka minusta olivat omituisia voisin luetella vaikka kuinka paljon. – – Tämäkö oli läänin ylimpien virkamiesten työpaikka. – – En osannut nukkua, silmiä särki ja kädet vapisivat. Olin uhrannut opiskeluun aikaa, mutta elämänlaatuni ei työsuhteessa ollut parantunut. Olin pettynyt itseeni ja maailmaan.²⁶⁶

---

²⁶² SKS KRA SATA 1991, 319, 323–324. S. 1947.

²⁶³ SKS KRA SATA 1991, 325. S. 1947.

²⁶⁴ Kirjallinen haastattelu 20.5.2020, Sisko, s. 1947.

²⁶⁵ SKS KRA SATA 1991, 11152. S. 1947.

²⁶⁶ SKS KRA SATA 1991, 11161, 11176. S. 1947.

Utteruus on nähtävissä enemmistöllä aineiston naisista, mutta ei niin selvästi, että voitaisiin sanoa sen siirtyneen sotasukupolvelta kovin voimakkaasti. Vahvana se näytetään aikuisuudessa vain kahdella ja neljän aikuisuudessa se ei tule juurikaan esille. Sota-aika vahvisti naisten utteruuden tarvetta ja jälleenrakennuskausi niin perinteisiin arvoihin kuin maatalouteen nojaamista. Tämän voidaan nähdä vahvistaneen utteruuden mentaliteettia jossain määrin, mutta työnteolla ja sen arvostuksella on kuitenkin Suomessa jo paljon pidemmät perinteet, jotka kytkeytyvät muun muassa protestanttiseen työmoraaliin sekä agraariyhteiskunnan pitkään historiaan. Siksi omaelämäkertaineistosta on ajoittain hankalaa hahmottaa utteruuden voimakkuutta.

5.3 Säästäväisyys – pula-ajan perintöä?

”Sodasta toipuvassa Suomessa oli 1940-luvun loppupuoliskolla pulaa melkein päikasta muusta paitsi tulevaisuuden- ja elämänuskosta”. Elintarvikkeita ja vaatteita koskeva pula ja säännöstely kiusasivat naisia niin sodan aikana kuin sen jälkeenkin. Suurin osa elintarvikkeista vapautui säännöstelystä vuoteen 1949 mennessä, mutta osa tuotteista, kuten sokeri ja kahvi, vapautuivat vasta vuonna 1954.²⁶⁷ Poikkeusoloissa säännöstely oli tiettyjen tuotteiden kuten leipäviljan ja kahvin osalta Onni Toivosen mukaan välttämätöntä. Tämän seurauksena musta pörssi alkoi väijäämättä kukoistaa. Sen kautta hankittiin etenkin maataloustuotteita kuten viljaa ja rasvaa, mutta myös salakuljetettua ja varastettua tavaraa. Toivosen mukaan puute herätti selviytymisvaistot, joten koko kansa oli mustan pörssin asiakkaina. Sen hiipuminen alkoi vasta vuonna 1948.²⁶⁸

Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa pyrkimys omavaraisuuteen oli arvossaan, mikä edisti myös säästäväisyyden arvostusta. Visa Heinosen mukaan suomalaiseen kulttuuriin keskeisesti kuuluva säästäväisyyden mentaliteetti on peräisin myös 1860-luvun nälkävuosien, pula-aikojen ja luonnonolojen aiheuttamasta niukkuudesta. Talvi- ja jatkosota vahvistivat sitä. Pientilallisilla ei yleensä ollut paljoa ylimääräistä.²⁶⁹ Häkkisen ja muiden mukaan pulan kokemus on periytynyt sotasukupolvelta suurille ikäluokille.

---

²⁶⁷ Omavaraisempaa maaseutuväestöä elintarvikepula ei koskettanut yhtä pahasti kuin kaupunkilaisia. Vaatteiden kanssa oli ongelmallisempaa. Etenkin pienempien tilojen naiset joutuivat kuitenkin käyttämään muutenkin kortilla olevaa aikaansa myös elintarvikkeiden jonottamiseen. Nevala & Hytönen 2015, 164–166.

²⁶⁸ Toivonen 1950, 148–152, 156–157.

²⁶⁹ Heinonen 1999, 77–83; Valtonen 2004, 229.

Pula oli myös osa monen lapsuutta.²⁷⁰ Joka toinen aineiston naisista mainitsee pulan omaelämäkerrassaan. Saaran lapsuudessa ei ollut pulaa välttämättömyyksistä, mutta riisipuuro oli ”suurta herkkua” riisin ollessa kortilla juuri olleen sodan takia. ”Meidän väki oli hyvin nuukia, tarpeetonta tavaraa ei hankittu, ja tarpeellisen tarpeellisuudesta-kin neuvoteltiin”.²⁷¹ Raija peräänkuuluttaa aikuisenakin arvoja, joihin hänet kasvatettiin, kuten säästäväisyys ja vaatimattomuus. Aino puolestaan kiittelee 1950-luvun ”ankeita aikoja” ehjistä hampaistaan. Sopuli pelkäsi lapsena muiden luulevan heidän elävän puutteessa, koska hänen äitinsä oli laiha.²⁷² Ella muistelee niukkaa lapsuuttaan vuonna 2020: ”Rahaa oli niukasti, ei ollut puhelinta, ei omaa kasettisoitinta, ei televisiota. – – Sain aikani kulumaan lukien kirjoja ja piirrellen.”²⁷³ Seija muistaa myös elintarvikesäännöstelyn lapsuudestaan:

Muistan – – kun jotkut ruoka-aineet oli kortilla, kuten voikin. Äidillä oli tuttu kauppa jossa aina kävi, niin tutut myyjät aina pitivät Äitini puolia, että sai voi annoksensa.²⁷⁴

Tuula muistelee vaihdannan kulttuuria lapsuudessaan:

[S]aimme Helsingin sukulaisilta vanhoja vaatteita. Äiti lähetti sinne – – mattoja, pöytä- ja pyyheliinoja. Sota-aikana äiti oli tutustunut – – tätiin, joka – – ruoka-apua vastaan vanhoista kankaista ompeli – – vaatteita. Ruokaa riitti, mutta ylellisyyksiä ei ollut.²⁷⁵

Säästäväisyyden mentaliteetti ei kuitenkaan ole aineistossa vahvasti vallalla. Toisaalta kulutukseen ei näyttäydy keskeisenä, vaikka sotien jälkeen siihen alettiin suhtautua myönteisemmin ja kulutus kasvoi suurten ikäluokkien joukossa. Omistusasuminen on heille tärkeää, mikä ilmenee myös osasta omaelämäkertoja.²⁷⁶ Suurten ikäluokkien kuluttaminen lienee kasvanut lapsiperheiden ja etenkin työelämän loputtua. Vuosina 2012–2016 yli 64-vuotiaiden kulutus kasvoi eri ikäryhmistä eniten. Eläkeläiset käyttivät enemmän rahaa esimerkiksi matkailuun ja ravintoloihin. Silti heidän menonsa olivat kaikkia muita ryhmiä paitsi yksinhuoltajatalouksia pienemmät.²⁷⁷ Uskon säästäväi-

---

²⁷⁰ Häkkinen ym. 2005, 63.

²⁷¹ SKS KRA SATA 1991, 5233–5234; Kirjallinen haastattelu 26.5.2020. Saara, s. 1947.

²⁷² SKS KRA SATA 1991, 10505. Raija, s. 1948; SKS KRA SATA 1991, 8967. Aino, s. 1950; SKS KRA SATA 1991, 10090. Sopuli, s. 1947.

²⁷³ Kirjallinen haastattelu 12.5.2020. Ella, s. 1950.

²⁷⁴ SKS KRA SATA 1991, 17307. S. 1948.

²⁷⁵ SKS KRA SATA 1991, 11136. S. 1947.

²⁷⁶ Hoikkala 1999, 422; Valtonen 2004, 229.

²⁷⁷ SVT 2016. Kotitalouksien kulutus.

syyden mentaliteetin pätevän suurten ikäluokkien arjessa, mutta koska se on niin itsestään selvä osa suomalaista kulttuuria, se ei juurikaan tule esille omaelämäkerroissa.

5.4 Sinnikkyys, selviytyminen, sietäminen ja jaksaminen

Elämän ei tule olla helppoa. Pitää olla määrätyn verran tuskaa ja hätää, vaikeuksia ja ongelmia kuten laivalla lastia, että se pysyy oikeassa suunnassa.²⁷⁸

Sodan aikana naisten yhteishenkeä ja jaksamista tuettiin propagandalla; esimerkiksi ”Kotirintama kestää!” oli keskeinen iskulause, jonka naiset myös omaksuivat. Eräs Pia Olssonin tarkastelemista naisista muistelee sota-ajan taakkoja: ”Nyt jälkeinpäin tuntuu aivan ihmeelliseltä, että me jaksettiin ja kestittiin, kun kaikesta oli vielä pula ja puute.”²⁷⁹ Nevalan ja Hytösen mukaan myös pulaan liittyvä niin sanottu ”selviytymistyö” kuului nimenomaan naisille sekä Suomessa että muualla Euroopassa.²⁸⁰

Selviytyminen ja jaksaminen olivat keskeisiä naisten elämässä myös jälleenrakennuskaudella.²⁸¹ Nevalan ja Hytösen mukaan maalaisnaisten muistelmassa esiintyy kuitenkin vähän katkeruutta, valitusta tai epätoivoa. Naiset omaksuivat mediassa ja julkisessa keskustelussa vallinneen jälleenrakennuksen hengen: he katsoivat päättäväisesti tulevaisuuteen eivätkä keskittyneet suruun tai väsymykseen.²⁸² Holmila nostaa esiin *Kotiliedessä* neuvoja jakaneen ”Isoäidin” vastauksen nimimerkille ”Paljon kärsinyt”:

Paljon tämä sota-aika vaikeuttaa kotielämää ja särkee sen onnea. Mutta jos mies ei aina jaksakaan pysyä uskollisena, niin sitä tärkeämpää on, että äiti on sellainen, että lapset voivat häntä kunnioittaa [...] Eroa et saa ajatellakaan [...] Saat nähdä, että mitä syvemmin opit antamaan anteeksi, mitä enemmän unohdat itsesi ja ajattelet lastesi onnea, sitä suuremman henkilökohtaisen onnen sinä itsekin saavutat.²⁸³

5.4.1 Avioliitto-ongelmat ja miesten alkoholinkäyttö

Sota oli vieraannuttanut ja etäännyttänyt naisia ja miehiä toisistaan. Miesten paluu rintamalta aiheutti usein helpotuksesta huolimatta stressiä ja kriisin perheelle, sillä parit olivat tottuneet erilläänoloon ja vuosien aikana totutusta työnjaosta tuli luopua.²⁸⁴

---

²⁷⁸ SKS KRA SATA 1991, 11180–11181. S. 1947.

²⁷⁹ Olsson 2018, 168–170.

²⁸⁰ Nevala & Hytönen 2015, 164–166.

²⁸¹ Valtonen 2004, 237; Malinen 2018, 127.

²⁸² Nevala & Hytönen 2015, 171–172.

²⁸³ Holmila 2008, 11. Alkup. Kotiliesi 12/1944, 376; Isoäitinä toimi Katri Bergholm. Aunila 2020, 60.

²⁸⁴ Hartmann 1978, 224; Nevala & Hytönen 2015, 152; Malinen 2018, 112; Näre 2018, 11.

Sekä Suomessa että muissa toiseen maailmansotaan osallistuneissa maissa naisten tuli sietää miesten sopeutumisvaikeuksia ja jälkioireilua: hermostuneisuutta, painajaisia, uskottomuutta, vetäytyvää ja välttelevää sekä myös arvaamatonta käytöstä. Monet kärsivät impulssiongelmista ja lyhyestä pinnasta ja vaimot sietivät usein miestensä aggressiivista ja väkivaltaista käytöstä pitkään.²⁸⁵ Kortteisen mukaan huonoissa liitoissa nainen saattoi lähes yksin pitää perhettä pystyssä miehen ollessa yksi hoidettava lisää.²⁸⁶

Antti Malinen on tutkinut rintamalta palaamisen aiheuttamia avioliitto-ongelmia Suomessa. Rauhankriisi aiheutti useita ongelmia liitoille, mutta suurin osa vaimoista oli valmiita tekemään töitä pelastaakseen avioliittonsa tai edes sietääkseen sitä. Ero oli viimeinen vaihtoehto. Malisen mukaan vaimot pyrkivät sopeuttamaan odotuksensa avioliittoa kohtaan niin yksityiselämän kuin yhteiskunnankin kehityksen mukaisesti.²⁸⁷ Yksi avioliitto-ongelmiin apuansa tarjonnut taho oli kristillinen yhteisö. Seurakuntien tiloissa tapahtuneen neuvonnan lisäksi Yleisradio lähetti ohjelmaa, johon saattoi lähettää kysymyksiä kirjeitse. Pääasiassa apua hakivat veteraanien kanssa naimisissa olevat naiset, jotka olivat yleensä kestäneet avio-ongelmiaan jo vuosien ajan ja olivat epätoivoisessa tilanteessa.²⁸⁸ Moni avioliittoneuvontaan hakeutuneista vaimoista kamppaili elämän tarkoituksen löytämisen kanssa, kun miehen käytös oli muuttunut huonoksi. Naiset jaksoivatkin sinnitellä paremmin, jos he kokivat sen merkitykselliseksi. Vaimoille kerrottiin heidän tekevän yhteiskunnallista työtä sietäessään miehiä vaikeissa avioliitoissa; pitäessään perhettä koossa he ylläpitivät yhteiskuntarauhaa sodanjälkeisessä Suomessa.²⁸⁹ Hartmannin mukaan veteraanien kotiinpaluu ja avioliitto-ongelmat olivat keskeisiä myös toisen maailmansodan jälkeisessä Yhdysvalloissa.²⁹⁰

Neuvontaa antaneet suomalaispapit nojasivat vallinneisiin perinteisiin sukupuolirooleihin ja naisten odotettiin pystyvän miehiä paremmin hallitsemaan tunteensa. Vai-

---

²⁸⁵ Hartmann 1978, 227–228; Holmila & Mikkonen 2015, 119; Malinen 2018, 112, 124–125; Malinen 2019, 368–369, 376, 380–383.

²⁸⁶ Kortteinen 4.3.2020. Sähköposti.

²⁸⁷ Malinen 2018, 112.

²⁸⁸ Ohjelmassa ”Vastauksia sielunhoidollisiin kysymyksiin” neuvontaa antoivat yleensä ent. sotilaspapit, jotka ymmärsivät rintamaveteraanien sopeutumisvaikeuksia. Malinen 2018, 123–127; Malinen 2019, 369–373, 390; Malinen 23.10.2019. Vaikka naiset olivat yleensä avun hakijoita, Yhdysvalloissa 2. ms:n aiheuttamat avioliittohuolet olivat myös miesten mielissä. Karpe & Schnap 1952. Saman voi olettaa päteeneen Suomessakin.

²⁸⁹ Ks. myös luku 4.2.1. Malinen 2018, 125; Malinen 2019, 389.

²⁹⁰ Hartmann 1978, 225.

keimpienkin ongelmien uskottiin ratkeavan, jos parit olisivat valmiita muuttumaan epäitsekkäiksi kristityiksi. Papit ymmärsivät naisten ongelmia eivätkä hyväksyneet miesten väkivaltaisuutta. Silti he pyysivät vaimoja olemaan kärsivällisiä, ystävällisiä ja pitkämielisiä, unohtamaan itsekeskeisyys ja pysymään hiljaa, jotta välttyttäisiin konflikteilta ja asiat voisivat parantua. Osa miehistä oli ollut uskottomia sodan aikana. Vaikka papit eivät tätä suvainneet, kehottivat he silti yleensä antamaan anteeksi. Papit eivät voineet muuttaa naisten elämän realiteetteja, mutta he saattoivat vaikuttaa tapaan, jolla naiset suhtautuivat vaikeuksiinsa.²⁹¹ Onneton liitto ei riittänyt avioeron hakemiseen, mutta toisaalta väkivallan määrä järkytti suurta osaa papeista. Jos perheenjäsenten terveys tai henki olivat uhattuina, saattoivat papit ehdottaa avioeroakin.²⁹²

Avioliittoneuvontaa antaneiden pappien opastus oli linjassa median sosiaalista kontrollia välittävän viestin kanssa. Malisen mukaan tämä rakensi osaltaan aikakauden tunneregüimiä, jossa tuli tavoitella yhteistä hyvää ja vakaata tulevaisuutta sekä laittaa henkilökohtaiset murheet sivuun. Pappien suhtautumisen ja neuvojen voidaan katsoa kertovan jotain ajan yhteiskunnallisesta ilmapiiristä ja suhtautumisesta, joka oli omiaan muokkaamaan naisen mentaliteettia. Osansa naisten sinnittelyyn vaikeissa avioliitoissa toi eroamiseen liittyvä stigma sekä kristillinen usko: avioliittoa pidettiin pyhänä.²⁹³ Sopuli pohtii vuonna 2020, erotaanko nykyaikana liian helposti:

Äitini ja minä olemme olleet avioliitossa. Tyttäreni oli avioliitossa 11 vuotta, eronnut pari vuotta sitten. Sitä vaan miettii, että erotaanko nykyään tosi herkästi. Tyttären ex-anopin kanssa vaan ihmettelemme: Miten meidän lapsillemme kävi näin?²⁹⁴

Sietämisen ja jaksamisen mentaliteetti avioliitto-ongelmien kohdalla tulee esille myös suurten ikäluokkien naisten omaelämäkertoissa. Raija sinnitteli 16 vuotta avioliitossa, jossa koki olevansa vailla rakkautta ja arvostusta. Hän oli lähes yksin vastuussa lapsista ja heidän elatuksestaan. Mies näyttäytyy tarinassa etäisenä, kylmänä ja välinpitämättö-

---

²⁹¹ Malinen 2018, 112, 124–128; Malinen 2019, 391; Uskottomuuden ymmärtämistä ja anteeksiantoa odotettiin myös yhdysvaltalaisnaisilta. Naisilta kyllä vaadittiin uskollisuutta avioliitoissaan. Hartmann 1978, 230–231.

²⁹² Vuonna 1946 papit pohtivat, oliko vuoden 1929 avioliittolaki liian tiukka avioerojen suhteen. Malinen 2018, 127–128; Malinen 2019, 388; Laki oikeutti eroon pettämistapauksessa (70§), henkikirikosyrytyksessä ja törkeään pahoinpitelyn tapauksessa (72§), mutta törkeää lievempi pahoinpitely tai henkinen väkivalta eivät oikeuttaneet eroon. Myös puolison puhjennut mielisairaus oikeutti avioeroon (75§). Avioliittolaki 234/1929.

²⁹³ 1940–1950-luvuilla luterilaiseen kirkkoon kuului 93–96 % väestöstä. Malinen 2019, 368, 372, 376.

²⁹⁴ Kirjallinen haastattelu 18.5.2020. Sopuli, s. 1947.

mänä. Tekstin perusteella miehen käytös voidaan luokitella henkiseksi väkivallaksi. Raija kertoo liiton tilan menneen jatkuvasti huonompaan suuntaan, vaikkei se ollut onnellinen alun alkaenkaan. Kuitenkin hän sai miehensä kanssa kolme lasta ja ryhtyi kodinrakennuspuuhiin. Eropäätös syntyi vasta, kun miehellä oli ollut suhde toiseen naiseen, minkä jälkeen mies muuttui entistä etäisemmäksi.²⁹⁵

Kun suhde lopulta paljastui, olin hajota tuskasta. Oli täysi tekeminen, että jaksoin silloin käydä töissä viidenkymmenen kilometrin päässä ja että jaksoin iltaisin hoitaa kahta tyttöäni. – – En tänä päivänä jaksa tajuta, miten selvisin sen vuoden yli. – –

Jäljestäpäin olen vasta tajunnut senkin, että olisi ollut parempi, ellen olisi enää jatkanut tapauksen jälkeen hänen kanssaan. Mutta silloin se oli ainoa vaihtoehto minulle, kannoinhan uutta lastamme sisälläni. Uskoin, että kaiken oli pakko joskus muuttua hyväksi. Että olin kertakaikkiaan ansainnut sen elämässäni; tulla lopultakin hyväksytyksi jossain kaiken yrittämiseni jälkeen.²⁹⁶

Raija ei kuitenkaan usko, että eropäätös olisi sittenkään ollut lopullinen ilman tapausta, jossa hänen miehensä veli pahoinpiteli hänet ja mies asettui veljensä puolelle.

Erinäisten sinänsä viattomien tapahtumien jälkeen mieheni veli hyökkäsi kimppuuni vieraillessani lapsuudenaikaisen tyttökaverini luona. Hän hakkasi minut sairaalakuuntoon. Jouduin sairauslomalle. Se oli pahin kaikista painajaisista. – –

Itselleni selitin tapahtuneen vastauksena vuosien rukoukseeni kun olin pyytänyt: Tee tästä kaikesta loppu ennen kuin itse lopun – – ilman tätä käännettä emme olisi lopultakaan pystyneet eroamaan. Näin ajatellessani on helpompi hyväksyä tapahtunut.²⁹⁷

Jotkut veteraanit käsittelivät Kirveen mukaan sotatraumojaan alkoholilla.²⁹⁸ Käsittelen aihetta myös seuraavassa luvussa lapsuuskokemusten yhteydessä. Miehet joivat lähinnä väkeviä, sillä olutta ei Suomessa juurikaan pantu. Miesten alkoholinkulutuksessa näkyikin 1940-luvulla selvä piikki, joka tasaantui 1950-luvulle tultaessa.²⁹⁹ 1970-luvun vaihteessa alkoholinkulutus kasvoi taas selvästi. Vuonna 2002 suurten ikäluokkien miehistä noin 30 prosenttia käytti alkoholia vähintään pari kertaa viikossa.³⁰⁰

---

²⁹⁵ SKS KRA SATA 1991, 10490–10502. S. 1948.

²⁹⁶ SKS KRA SATA 1991, 10497–10498. S. 1948.

²⁹⁷ SKS KRA SATA 1991, 10499–10500. S. 1948.

²⁹⁸ Kirves 2015, 258.

²⁹⁹ Kallinen 1997, 172–173.

³⁰⁰ Karisto 2005, 47.

Siskon aviomies oli alkoholisti, mikä vaati häneltä pitkäjänteistä selviytymistä:

Ryypyn hän otti siksi, kun toisetkin työkaverit ottavat – se ei ole mies eikä mikään, joka ei ota – hän pelkäsi – joutuvansa suunsoiton kohteeksi. Näin alkoholi ohjaili uhriaan – pian täytyi ottaa vapaapäivän – loman, juhlapyhän – syntymäpäivän – pahaan mieleen – hyvään mieleen – tilipäivän ja, jos joku tarjosi – tai jos vähän hännäsi eukkoa ja eukko sanoi pahasti – alkoholismien toisessa vaiheessa etsitään juomiselle syytä – Ei tunnusteta että omassa itsessä on vika. Kyllä tuli monta kertaa tehtyä itsetutkiskelua siitä, että jos minussakin on syytä mieheni juomiseen. Onneksi oli voimia kestää – Kerran tein – pahan virheen mieheni mielestä, kun soitin hänen pomolleen, että on edesvastuutonta ottaa aamulla työhön, kun on vielä klo 2 yöllä juonut koskis pullon – mieheni hoippuroi kyytiin ja meni myös töihin – ja hänet pidettiin työssä. Näin tapahtui monia kertoja – myös monien muiden työntekijöiden kohdalla. Heitä suojeltiin – eli annettiin uusia mahdollisuuksia juomiselle. Minulle oli naurettu, kun soitin ja se vain toi lisäsyitä juomiseen.³⁰¹

Siskolle alkoholistimiehestään eroaminen ei ollut vaihtoehto, joten hän jaksoi vuosia toivoa miehensä raitistumista lääkäreiden ja terapeuttien toivottomuudesta huolimatta. Lopulta se tapahtuikin, minkä Sisko lukee omaksi ansiokseen. Muutos oli pysyvä, sillä Sisko kiittelee miehen pysyneen elämänsä viimeiset 30 vuotta raittiina.³⁰²

Onneksi oli voimia kestää – Ei olisi tullut kysymykseenkään erota viinan takia. En – vielä silloin tiennyt alkoholismien kehittymisestä, mutta kai lapsuudessa ja aiemmin saatu sinnikkyys auttoivat – Mieheni viina helvetti [merkitsi] sitä, että päätin kovettaa luonteeni ja käyttää niitä keinoja, joita tiesin itselläni olevan juonnin lopettamiseksi. – Minä yksin olin toiveikas ja toiveeni on toteutunut. Mieheni on antanut sitkeydestäni tunnustuksen. – Olen myös jaksanut olla nostatus työssä tukena.³⁰³

5.4.2 Arjen selviytyjät

Mikä todellakaan on enemmän naisen elämää, kuin juuri tämä: selviytyä. Aina. Meille naisille on annettu selviytymisen lahja, nykyinen elämänmeno on tehnyt siitä taakan.³⁰⁴

Monessa omaelämäkerrassa on esillä koettelemuksia, jotka vaativat sinnikkyyttä ja selviytymistä, kuten kiireinen arki tai omat tai läheisten terveysongelmat. Muun muassa henkilön itsetunto ja aikaisemmat kokemukset sekä ympäristön normit vaikuttavat siihen, millainen tilanne koetaan selviytymistä vaativaksi ja miten siihen reagoidaan.³⁰⁵ Naiset kokevat vastuuntuntoa ja huolehtivat miehistään, mikä vaatii itsehillintää ja

---

³⁰¹ SKS KRA SATA 1991, 312–314. S. 1947.

³⁰² Kirjallinen haastattelu 20.5.2020, Sisko, s. 1947.

³⁰³ SKS KRA SATA 1991, 313, 326. S. 1947. Sisko sopii Hännikäisen kuvaamaan ”torjuntavoittaja”-selviytyjätyyppiin, jossa korostuvat määrätietoinen aktiivisuus ja hyvä itsetunto. Hännikäinen 1998, 53.

³⁰⁴ SKS KRA SATA 1991, 5233. S. 1947.

³⁰⁵ Hännikäinen 1998, 40.

uhrautumisesta, mutta usein ennen kaikkea sietämistä ja jaksamista. Tämän voi nähdä yhtenä sodan seurauksena, jolla on ollut vaikutusta naisen mentaliteettiin. Suurten ikäluokkien naiset ovat oppineet sietämisen mallia myös äideiltään. Selviytyminen ja jaksaminen ilmenevät myös lapsiperheissä. Sisko muistelee:

[T]arvittiin taas loputtomiin kestävä äitiä, sillä tyttö huuti 2 tuntia ja nukkui 10 minuttia ensimmäiset 3 vuotta. – – Valvoin yöt lapsen kanssa. Koitin kaikin keinoin hillitä hänen huutoaan, että kanssaihmiset voisivat nukkua.³⁰⁶

Helena puolestaan kertoo:

Helena ihmetteli mistä hän sai vielä uudelleen voimia, kun [lapsi] jälleen sairastui – – hän jaksoi kuitenkin taistella, lääkäriltä lääkärille, sairaalasta sairaalaan. Istua lapsen vuoteen vierellä leikkausten jälkeen, lohduttamassa, uskomassa ja toivomassa.³⁰⁷

Selviytyminen tuntuu olevan yleisin mentaliteetti suurten ikäluokkien naisten elämässä. Se on havaittavissa lähes kaikilla, mutta vahvasti vain muutamalla. Toisaalta Malisen mukaan naiset jäsentävät elämäntarinansa usein ”vaikeuksien kautta voittoon” -tarinaksi huolimatta siitä, miten elämä on sujunut. ”Näin oma elämä on vastannut itsenäisesti pärjäämistä ja selviytymisen eetosta korostavaa suomalaista kulttuuria.”³⁰⁸ Moni aineiston naisista vaikuttaa selviytyvän heitä kohdanneista haasteista positiivisen asenteen avulla. ”Onneksi ihminen, varsinkin nainen, on hyvin sopeutuvainen.”³⁰⁹

5.5 Uhrautuminen

Edellisessä luvussa mainittujen vastuuntunnon ja itsehillinnän lisäksi myös uhrautumisen narratiivi kohdistettiin jälleenrakennuskauden julkisessa keskustelussa erityisesti naisiin ja he myös omaksuivat sen.³¹⁰ Kuten luvussa 2.2 kävi ilmi, mentaliteetin muodostuminen ei ole tietoinen prosessi, vaan seurausta omien ajatusmallien lisäksi yleisestä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä, joka välittyy valtion ja päättäjien julkituloissa, julkisessa keskustelussa sekä pienemmissä yhteisöissä ja yksilöiden toiminnassa.

---

³⁰⁶ SKS KRA SATA 1991, 315–316. S. 1947.

³⁰⁷ SKS KRA SATA 1991, 8362. S. 1949.

³⁰⁸ Malinen 2019, 390.

³⁰⁹ SKS KRA SATA 1991, 4155. S. 1949.

³¹⁰ Malinen 2018, 127.

Matti Kortteisen mukaan uhrautuminen ja omien toiveiden sivuuttaminen on ominaista sotasukupolvelle. Uhrautuminen katsotaan eettisesti ja moraalisesti oikeaksi toiminnaksi ja liittyy myös naisen kunniaan: moraalinen nainen on ”kunnan nainen”. Tämä ei kuitenkaan Kortteisen mukaan liity siihen, että nainen olisi alistetussa asemassa, vaan hän uhrautuu omasta tahdostaan. Näin nainen kokee pitävänsä yllä sosiaalista järjestystä. ”Ensin autetaan äitiä, sitten isänmaata, sitten miestä sitten lapsia. Aina autetaan – ja uhrataan oma elämä – – Lähes aina tuloksena on liki loppumaton uhrautuva työskentely toisten eteen.” Hänen mielestään uhrautuminen on yleistä kaikille suomalaisille,³¹¹ mutta nähdäkseni miehet uhrautuvat eri tavalla kuin naiset.

Vaikka eri naisilta odotettiin yhteiskunnassa eri asioita, uhrautumisen vaatimus kohdistettiin kaikkiin naisiin. Vaikka miehet olisivat käyttäytyneet huonosti, naiset ajattelivat olevansa velvollisia uhrautumaan heidän puolestaan. Lehtikirjoituksissa naisia kehoitettiin olemaan vaatimatta miehiltä liikaa, sillä olivathan he jo uhrautuneet rintamalla. Uskotontakin miestä tuli ymmärtää. Holmilan ja Mikkosen mukaan ”Merkittävin ajan julkikeskustelussa oli se, että kaikki vaatimukset, ohjeet ja uhraukset oli kohdistettu naisiin, ja miehet pääsivät tavallaan kuin koira veräjältä.”³¹²

Hartmannin mukaan myös Yhdysvalloissa naisilta odotettiin ymmärtäväisyyttä ja kärsivällisyyttä veteraaneja kohtaan vastineeksi näiden uhrauksista. Perheiden saatettiin odottaa sopeutuvan veteraaniin eikä toisin päin, ja naisten tuli panna omat tarpeensa sivuun.³¹³ Yhdysvalloissa naisilta odotettiin kuitenkin hieman erilaisia uhrauksia kuin Suomessa. Myös siellä naisten itsenäisyys oli lisääntynyt sodan myötä ja he olivat tottuneet selviämään arjesta ilman miehiä. Kuitenkin naisia kehoitettiin niin sanotusti pönkittämään miestensä mahdollisesti kärsineitä egoja ja korostamaan, kuinka paljon he tarvitsivat heitä. Miehiä tuli kannustaa osallistumaan perheen asioiden hoitamiseen ja perheen päänä olemiseen.³¹⁴ Vaikka Suomessakin nojattiin jälleenrakennuskaudella

---

³¹¹ Kortteinen korostaa kunnian merkitystä ja näkee sen syynä tälle eetokselle. Kortteinen 1992, 47–49, 69–72. Vertasin naisten omaelämäkertoja suurten ikäluokkien miesten vastaaviin. SKS KRA 1992–1993. *Eläköön mies*.

³¹² Uskottomuudesta lisää selviytymisen mentaliteetin yhteydessä alaluvussa 5.4. Holmila 2008, 5, 9–11; Holmila & Mikkonen 2015, 116–122; Malinen 2019, 383–385; Malinen 23.10.2019; Aunila 2020, 100, 150.

³¹³ Naisten omat tarpeet tuli sivuuttaa ainakin väliaikaisesti. Hartmann 1978, 225–228.

³¹⁴ Mt., 231–232. Uhrautuminen oli keskeistä myös britannialaisnaisille. Summerfield 2019, 9–10.

maskuliiniseen hegemoniaan,³¹⁵ tämän kaltaista suuntausta ei silti aiemman tutkimuksen perusteella ole kovin vahvasti nähtävissä. Voidaankin pohtia, siirryttiinkö Suomessa sotien seurauksena kenties jonkin verran matriarkaalisempaan perhemalliin, jossa naisella on aiempaa suurempi vastuu arjesta.³¹⁶

Kortteisen mukaan sotasukupolvea nuoremmat naiset ajattelevat uhrautumista äitiensä ja äidin oppien takia.³¹⁷ Kirveen ja muiden mukaan sota-ajan asetelmia taas toistetaan huomaamatta, ”niin uhraamista kuin uhriutumistakin.”³¹⁸ Joka tapauksessa uhrautumisen mentaliteettia esiintyy jossain määrin suurilla ikäluokilla – aineiston naisista se ilmenee noin puolella. Helena kokee uhrautuneensa usein muiden puolesta:

Nyt Helena hoiteli sisarustensa lapsia – – äiti kävi heillä, kun tarvitsi yösijan ja auto-
kyydin – – he olivat hänelle ”hotelli ja taksi.” Myöhemmin naapurit ja [tuttavat] liittyi-
vät tähän joukkoon. Tukanleikkuu tai lapsien hoidattaminen Helenalla alkoi olla mo-
nelle jo niin itsestäänselvyys, ettei edes kiitoksen sanaa lausuttu. Helena – – oli aina
valmiina missä ikinä ihmisillä oli hätä – – Helena kuunteli toisten ongelmia, istui tun-
tikausia puhelimessa, niin yöllä kuin päivälläkin. Istui, kuunteli, yritti ymmärtää ja aut-
taa – – Hän huomasi, että kaikkina näinä vuosina heillä kävi joku, vain silloin kun
tarvitsi jotakin. Kukaan ei kysynyt: ”Kuinka sinä voit, mitä sinulle kuuluu?” – – kaikki
he hakivat hänestä jotakin. Helenasta alkoi tuntua siltä, että nahkakin oli revitty päältä
– – Hän antoi itsestään kaiken aikaa saamatta tilalle mitään, ei edes arvostusta.³¹⁹

Helena H. puolestaan uhrautui ennen kaikkea perheensä puolesta.

En ottanut itselleni mitään harrastuksia vaan keskityin kokonaan perheeseeni. – – Ha-
lusin – – olla kunnon vanhan ajan äiti, joka tekee kaiken itse – – oikea äiti, jolla on
aina kotiruokaa, kun perhe tulee kotiin ja pullaa pakastin täynnä. Unohdin omat tar-
peeni. Kuntoilu jäi vähiin ja väsyin aina enemmän. – – unohdin kokonaan oman itseni
huoltamisen, koska perheeni ei saanut kärsiä minun väsymisestäni.³²⁰

Uhrautumista esiintyy jossain määrin myös yhdellä lapsettomalla naisella, vaikkakin
sairaasta isästä ja alkoholistiveljestä huolehtiminen tuntuu juontuvan enemmän vas-
tuuntunnosta.³²¹ Kenties perheelliset naiset uhrautuvat muita enemmän. Taipumus
riippuu myös persoonasta ja lapsuuden kokemuksista, joita käsittelen seuraavaksi.

---

³¹⁵ Ks. Holmila 2008, 11–12.

³¹⁶ Tämän ajatuksen esitti Matti Kortteinen 4.3.2020.

³¹⁷ Kortteinen 1992, 52.

³¹⁸ Kirves ym. 2010, 407.

³¹⁹ SKS KRA SATA 1991, 8363. S. 1949.

³²⁰ SKS KRA SATA 1991, 4134–4144. S. 1949.

³²¹ SKS KRA SATA 1991, 11171. S. 1947.

6 Lapsuuskokemusten, roolin ja mentaliteetin vaikutukset

Ylisukupolvinen siirtyminen voi tapahtua vanhempien suullisten oppien, sanattoman esimerkin sekä lapsuuden kokemusten kautta. Vanhemmilla on merkitystä sille, millainen ihmisestä kasvaa ja millaisen roolin ja mentaliteetin hän omaksuu.³²²

Koti on enemmistölle lapsuuden merkittävin ympäristö, jossa voi ”löytää roolinsa maailmassa.”³²³ Kaikille se ei kuitenkaan ole turvallinen. Vaikka suuret ikäluokat eivät suoraan kokeneet menetyksiä sodassa kuten aiemmat sukupolvet, sodat vaikuttivat monen vanhemmuuteen – Ville Kivimäen sanojen mukaan rampauttavasti. Vanhempien kykyyn olla läsnä lapsilleen vaikuttivat sodan aiheuttamat psyykkiset traumat, henkinen raskaus ja ongelmat ihmissuhteille sekä äiteihin kohdistuneet vaatimukset. Kuten luvussa 5.1 tuli esille, vaikenemisen kulttuuri esti ihmisiä ilmaisemasta tunteitaan avoimesti. Ihmisillä on kuitenkin tarve saada ilmaista vapaasti emotionaalisia tarpeitaan ja tunteitaan,³²⁴ mutta jälleenrakennuksen hengessä ongelmat tuli painaa takalalle. Edellä mainitut seikat saattoivat monen kohdalla johtaa turvattomaan lapsuuteen ja välttelevään kiintymyssuhteeseen, esimerkiksi isän arvaamattoman käytöksen tai äidin etäisyyden kautta.³²⁵ Tämä näkyy vielä suurten ikäluokkien lapsuudessakin.

6.1 Äidiltä opittua

Vilkon mukaan vuosina 1945–1955 syntyneiden naisten omaelämäkertakirjoituksissa äitejä kuvataan usein arkisesti. Äidistä puhutaan ”ahkerana, jokapäiväisenä huolehtijana, jonka merkitystä – perheen elämän sujumisen kannalta korostetaan”.³²⁶ Aineistossa äidit ovat myös usein arkisia, työteliäitä hahmoja. Sopuli kuvailee äitiään ”kotona ahkeroivaksi moniosajaksi” ja ”oikeaksi selviytymisen mestariksi”, joka hoiti arjessa niin taloudenpidon, karjan kuin kananmunabisneksenkin. ”Minulla on tunne, että hän hallitsi nämä asiat.” Vuonna 2020 Sopuli ajattelee olleen tärkeää, että hänen äitinsä oli läsnä kotona koulusta tullessa.³²⁷ ”Äitini oli kotiäiti ja hän oli aina läsnä kotosalla

---

³²² Valtonen 2004, 69; Häkkinen 2013, 21; Riutamaa 2016, 38.

³²³ Valtonen 2004, 63.

³²⁴ Rafaeli ym. 2011, 7.

³²⁵ Kirves ym. 2010, 406–407; Kivimäki 2010, 187–209.

³²⁶ Vilko tarkasteli myös *Satasärmäinen nainen* -aineistoa, jonka tukena hän käytti myös kuusi vuotta aiemmin kerättyä *Toimihenkilöiden omaelämäkerrat* -aineistoa vuodelta 1985. Vilko 1997, 200–204.

³²⁷ Kirjallinen haastattelu 18.5.2020, Sopuli, s. 1947.

askareissaan ja tehtävät olivat moninaiset, kun vesi ja polttopuut oli kannettava ja pyykit pestävä saunassa”. Sopuli kokee luontosuhteen yhdistävän häntä äitiinsä ja tyttärensä. Hän pohtii sodan jälkeisen pientilavaltaisuuden vaikutusta maan arvostukseen.

Huomaan, että kaikilla meillä naisilla on ollut vahva luontosuhde. Tosin se on ilmennyt vähän eri tavoin. Sodan jälkeen elämä oli muutenkin niukkaa, joten oli osattava hankkia elantoa omatoimisesti. – – Suhde maahan, jota oli vähän, oli kuitenkin vahva. – – Tuntuu kuin tyttärenikin – – upottaisi omia juuriaan – – asuntonsa pihaan.³²⁸

Myös Saara kuvailee äitiään vahvaksi ja sitkeäksi ja kokee itsekin perineensä osan sitkeydestä. Tyttärensä hän kuvailee olevan oman äitinsä kaltainen.

Äiti oli sota-aikana aikuisuuteen kasvanut tyttö, viisas ja taitava ihminen, jolta – – sairaus vei liian aikaisin voimat, joita maanviljelijän vaimo, emäntä olisi niin kovasti tarvinnut. Hän oli kuitenkin henkisesti lujaa ja vahvaa ja kesti sen kaiken ympäristöstä huolimatta – – Äiti oli sitkeä, hän osallistui kaikkiin mahdollisiin ja mahdottomiin töihin erilaisia apukeinoja keksien. – – Kyllä minullakin jonkinlaista sitkeyttä on – –

Tyttäreni naisena...rohkeampi, itsenäisempi, viisaampi minua, niin kuin äitinikin. – – Lapset, heidän koulunsa, eläimet, työt pellolla menevät jokapäiväisen pölyjen pyyhkimisen edelle. Sitten kun kiireet ovat ohi, siivotaan, levätään ja tehdään perheen omia tärkeitä asioita. – – Tyttäreni – – on varma. Hänellä on takanaan monen sukupolven naisten tuki, ja hän osaa ja uskaltaa. – – Minä olin riippuvaisempi siitä, mitä muut ihmiset ajattelivat, ja jopa sanovat. Suoritin asioita kelvatakseni.³²⁹

Ella katsoo ahkeruuden ja työn arvostuksen periytyneen kolmessa sukupolvessa:

Äidiltäni opin ahkeruuden, kovan työnteon, sinnikkyuden, kädentaidot ja vieraanvieraisuuden. Aina oli maalaistalossa omaa leipomaa leipää ja pullaa. Omaksuin kodin hoidon ja nöyryyden, mutta kulttuuri anti oli heikko. – – Onneksi tyttäreni on koulutetumpi ja älykkäämpi. Itsenäisenä naisena pitää kiinni ystävättäristään, harrastuksista ja tekee omia valintoja.³³⁰

Sisko kertoo äidin opettaneen ”käyttäytymiselle rajat, ja elämään tyttölapsen saappaissa, kodin ja ympäristön normeja totellen ja kunnioittaen.” Näiden seikkojen ja ututteruuden lisäksi hän oppi äidiltään huolehtimisen mallin, sillä tämä hoiti omaa äitiään viimeiset vuodet, kuten Siskokin omaa äitiään tämän vanhuudessa noin kym-

---

³²⁸ Kirjallinen haastattelu 18.5.2020, Sopuli, s. 1947.

³²⁹ Kirjallinen haastattelu 26.5.2020, Saara, s. 1947.

³³⁰ Kirjallinen haastattelu 12.5.2020, Ella, s. 1950.

menen vuoden ajan laitoshoidon sijaan. Sisko kuvailee tyttärensä omaksuneen itselleen ominaisia piirteitä, kuten sosiaalisuus, määrätietoisuus ja huolehtivuus.³³¹

[Ä]itini – – hoiti anoppinsa ja äitinsä viimeiset elinvuodet haudan lepoon saakka. Auttoi minua lapsenhoidossa. – – Äidiltäni olen omaksunut elämäni kantavana voimavarana sosiaalisuuden, auttamisen halun, ja läheisten hoitamisen omassa kodissa. Olen omaksunut myös sitkeyden selviytyä elämän vaikeissakin tilanteissa.³³² – –

Hänellä [tyttärellä] on vahvana piirteenä ollut – – kunnioitus isoäitinsä huolenpitoon. On sosiaalinen. Erittäin vahvana piirteenä on hoitaa asiansa aina itse. – – Osaa tehdä itsenäisiä päätöksiä myös yrityksensä hoitamisessa.³³³

Aino kuvailee äitinsä olleen vastuuntuntoinen, kiireinen ja liian vähän läsnä. Aino ei halua tehdä samaa virhettä lastensa kanssa. Hän kokee omaksuneensa myös äidin epäileväisen suhtautumisen miehiin, mikä on vaikuttanut hänenkin parisuhteeseensa.

Äitini yritti täyttää oman aikansa naisen roolin vaatimukset omassa elämässään siltä osin kuin pystyi. Tuohon aikaan naisen rooli liittyi lähes täysin kotiympäristöön; lasten hoitoon miehen huoltoon, kodin siisteyteen ja ilmapiiriin. Äitini hoiti työnsä aina hyvin, hoiti myös kodin ja myöhemmin isänikin, kun hän sairastui. Minä jäin sivuun. Hän teki tunnollisesti kaiken mitä hänelle määrättiin – –

Olen ollut työelämässä yhtäjaksoisesti 38 vuotta äitiyslomia ja muutamaa vuotta lukuunottamatta. Työn arvostus yhdistää meitä. Olen yrittänyt hoitaa kodin ja lapset. – – Toisin kuin äitini, olen yrittänyt olla lasten lähellä ja kuunnella heitä. – –

Äitini mielestä miehet ovat luonteeltaan arvaamattomia ja hiukan villieläimen oloisia. – – Äiti muistutti aina, että naisen pitää hankkia itselleen koulutus ja ammatti. Miehen varaan ei saa jäädä. Parempi olisi, jos pysyisi heistä kokonaan erossa. – – Äitini ei pitänyt miehiä kovinkaan suuressa arvossa. – – Puolison kohtelussa on ollut samantaisia piirteitä kuin äidilläni. Mies on sen kunniakkaasti kestänyt. Olen myös hoitanut häntä tarvittaessa eläkkeelle jäätyäni kuten äiti isääni.³³⁴

Kirjalliseen haastatteluun vastanneet naiset kuvailevat oppineensa äideiltään etenkin työn arvostusta ja uutteruutta, vastuuntuntoa ja huolehtimista sekä sitkeyttä. Vahvan suomalaisnaisen ideaali elää suurten ikäluokkien kokemuksissa. Neljällä viidestä on omia tyttäriä. Kuvauksissa näkyvät rakennemuutos sekä sukupolvien välillä tapahtunut muutos naisen roolissa – sotasukupolven maalaisnaiset olivat sidottuja kotiin, suurten ikäluokkien naiset osallistuivat lisäksi usein työelämään. He kokevat tyttäri-

---

³³¹ SKS KRA SATA 1991, 309; Kirjallinen haastattelu 20.5.2020, Sisko, s. 1947.

³³² Kirjallinen haastattelu 20.5.2020, Sisko, s. 1947.

³³³ Kirjallinen haastattelu 20.5.2020, Sisko, s. 1947.

³³⁴ Kirjallinen haastattelu 31.5.2020, Aino, s. 1950.

ensä olevan myös uutteria, vastuuntuntoisia ja huolehtivia, mutta itseään viisaampia, itsenäisempiä ja vapaampia. Tunnollisuus vaikuttaa jonkin verran lieventyneen suurten ikäluokkien ja heidän tyttäriensä välillä.

6.2 Etäiset, kiireiset ja rasittuneet vanhemmat

Kirveen mukaan miehet saattoivat myös hukuttautua työntekoon vältelläkseen sotakokemustensa ajattelemista tai purkaakseen traumojaan, ja täten etäännyä perheestään niin fyysisesti kuin henkisesti.³³⁵ Traumojen hukuttaminen työntekoon onnistui eri perheissä eri tavoin.³³⁶ Sillä saattoi olla myös eheyttävä vaikutus.³³⁷ Enemmistö aineiston naisista kuvailee isäänsä etäiseksi, kuten Helena H:

Isäni oli hauskanäköinen, naisten mieleen. Hyväkäyttöksinen ja kova halu mennä kauas perheestä, jota ei ollut halunnut. – – [Äitienpäivänä] isä sanoi menevänsä ostamaan kukkia – – Odotin turhaan tien vieressä ja vieläkin muistan sen pettymyksen ja ahdistuksen tunteen, että minut on petetty ja miten kerron tämän äidille. Tokihan hän jo miehensä tuns, mutta lapsen ajatuksissa tämä oli liikaa äitienpäivänä. – – Isä ei halunnut puuttua kasvatukseemme muulloin kuin jos joku meni pieleen ja äiti kai oli kiinni liikaa arkipäivässä ymmärtääkseen tarpeitani.³³⁸

Etäisyys saattoi johtaa isän kaipuuseen ja eräänlaiseen idolisointiin. Vilkon mukaan naiset kertovat isistä usein eloisia, aistimellisia, liikuttavia ja voimakkaita muistoja.³³⁹ Raijalle isän kanssa vietetyt hetket olivat tärkeitä:

Autoin isääni hänen puusepänverstaassaan. Saan vieläkin nenääni sahanpurun ja puun tuoksun, kuulen yhä korvissani sirkelin äänen, kun otin vastaan puita isältä. Vaikka isä ei juuri puhunut, murahteli enimmäkseen, varsinkin jos kaikki ei mennyt kuten piti, oli hyvä olla isän lähellä. Välillämme vallitsi sanaton ymmärryksen henki.³⁴⁰

1950–1960-lukujen Suomessa isillä ei ollut yhtä suurta roolia lasten arjessa kuin äideillä. Tämä ei toki ollut seurausta sodasta. Isät saattoivat olla ”vierailevia tähtiä”, jolloin ne harvat hetket, kun isä oli läsnä, ovat piirtyneet syvälle tunnemuistiin. Helena muistelee kiireistä isäänsä lämpimästi:

---

³³⁵ Kirves 2015, 259; Malinen 2019, 376. Ks. myös luku 5.4.

³³⁶ Nevala & Hytönen 2015, 172.

³³⁷ Kirves ym. 2010, 400.

³³⁸ SKS KRA SATA 1991, 4117–4118, 4120. S. 1949.

³³⁹ Vilko 1997, 200–203.

³⁴⁰ SKS KRA SATA 1991, 10478. S. 1948.

[I]sällä oli tapana joskus ”kөрöttää polvella.” Silloin harvoin kun hänellä oli aikaa. – – Työteliäs, rehti, oikeudenmukainen, kaikkien yhteistä etua ajava, hän ei ” kumarrellut herroja ” puolustaessaan ihmisten oikeuksia.³⁴¹

Kirveen ja muiden mukaan jo sota-aikana äidit elivät ”työelämän ja perheen vaatimusten ristipaineessa ja lapset jäivät väkisinkin vähemmälle huomiolle.” Tämä johti aikaiseen itsenäistymiseen ja omillaan pärjäämiseen.³⁴² Maatilan emännän työ rinnastuu kodin ulkopuoliseen työhön, sillä kuten Saurion väitöstudkimuksesta ja aineistosta käy ilmi, monien äidit olivat hyvin kiireisiä tilan töissä. Tuula muistelee vanhempiaan:

Vanhemmat eivät osallistuneet harrastuksiimme, mutta eivät niitä kieltäneetkään. Haikeata toki oli joskus, kun tiesi, etteivät he tule koulun juhliin eivätkä tervehtimään seurakunta- tai partioleireille. Heillä oli niin kovasti työtä.³⁴³

Kirveen ja muiden mukaan yksin pärjäämisen ja omillaan selviytymisen eetos liittyy vältteleviin kiintymyssuhteisiin.³⁴⁴ Vanhemmalla iällä naimisiin menneiden vanhempien ainoaksi lapseksi jäänyt Aino joutui pärjäämään omillaan pienestä pitäen. Hän kertoo äidillään olleen aina kiire. ”Hän sanoi useasti olevansa huono äiti”. Aino kuvailee omillaan pärjäämisen jatkuneen nuoruudessa.

Piti olla kiltti ja tottelevainen, mutta kuitenkin huolehtia itse itsestään. Piti pärjätä yksin. Äiti oli töissä ja isän tehtävänä ei ollut huolehtia minusta, vaikka oli välillä kotona. – – Koulunkäynnistä piti huolehtia. – – Nuorena vastuu itsestä huolehtimiseen kasvoi – – Siirtyessäni opiskelemaan 400 km:n päähän, jouduin ottamaan opintolainaa ja hankkimaan asunnon. Kaikki raha-asiat olivat omalla vastuulla ensimmäistä kertaa. Kukaan ei ollut opettanut, miten avataan tili ja missä pankkiasiat hoidetaan.³⁴⁵

Aiemmin esille tulleen huolehtivan, utteran äidin lisäksi teksteissä esiintyy myös kiireinen, rasittunut ja etäinen äiti, joskus jopa kylmä. Myös Vilko tunnistaa ongelmallisen, tunnekyllän äitityypin. Vilkon mukaan äiti-tytärsuhteen ollessa hankala äidin merkitys tyttären omaelämäkerrassa usein korostuu. Ongelmallista suhdetta saatetaan käyttää selittäjänä myöhemmille ongelmille elämässä tai kirjoittajan persoonassa.³⁴⁶

---

³⁴¹ SKS KRA SATA 1991, 8344–8345. S. 1947.

³⁴² Kirves ym. 2010, 407–408.

³⁴³ SKS KRA SATA 1991, 11147. S. 1947.

³⁴⁴ Kiintymyssuhteista kerron lisää seuraavassa alaluvussa. Kirves ym. 2010, 407–408.

³⁴⁵ Kirjallinen haastattelu 31.5.2020, Aino, s. 1950.

³⁴⁶ Vilko 1997, 207–211.

Kuten on tullut esille, äiteihin kohdistettiin suuria paineita jälleenrakennuskaudella. He saattoivat isien tapaan hukkaa työntekoon, jolloin he olivat fyysisesti etäisiä kiireisen arjen vuoksi. Ei siis ole ihme, että suurten ikäluokkien omaelämäkerroissa äideistä puhutaan kiireisinä, etäisinä tai hermostuneina. Aineistossa esiintyy yhtä monta etäiseksi jäänyttä tai kylmää äitiä kuin huolehtivaa. Ella muistelee haikeana äitiään:

Monesti kyöneleet tulevat silmiin muistaessani – – lapsuuttani jolloin toivoin edes joskus olisivat oman äitini kiireiset kädet ehtineet rukoukseen kanssani sängyn laidalle.³⁴⁷

Myös Raija kertoo neljän lapsen äitinsä olleen kiireinen töissään ja sen vuoksi ”pelottavan etäinen”. Katkelmasta käy hyvin ilmi 1950-luvun alun maalaisnaisen työmäärä.

Äiti vietti aikansa enimmäkseen ulkona – – joten hän jäi pakostakin etäiseksi. Silloinhan maatoissa työt vielä tehtiin käsin ja ihmisvoimin. Lehmät lypsettiin käsin, heinät nostettiin käsivoimin seipäille – – Niihin aikoihin vielä isä tarvitsi äitiä pellolla apunaan, myöhemminhän koneet tulivat suuresti helpottamaan maatöitä. Sen lisäksi äidin vastuulla olivat lehmät, kanat, siat, milloin mitäkin – – Äiti teki töitään pelottavan etäisenä eikä juuri kajonnut meidän elämäämme, mitä nyt jakoi töitä. – – Meidän lasten odotettiin pysyvän poissa jaloista. Aikuisilla oli omat huolensa ja kiireensä.³⁴⁸

Lähes kaikki aineiston naiset kuvaavat äitejään kiireisiksi, mutta toisten äidit olivat silti läsnä, toisten taas etäisiä. Eri äideillä oli erilainen tilanne: osalle sodan aiheuttamat taakat olivat raskaampia kuin toisille. Myös sellaisilla seikoilla kuten tilan koko ja lapsiluku oli vaikutusta työmäärään ja jaksamiseen. Sota vaikutti isiin eri tavoin, mikä puolestaan heijastui myös äitien jaksamiseen. Seuraavaksi paneudun tarkemmin sotien negatiivisiin vaikutuksiin isyyteen sekä turvattomaan lapsuuteen.

6.3 Turvaton lapsuus ja sotien perintö

Olemmehan itsekin loppujen lopuksi olosuhteiden uhreja; geeniemme ja historiamme yhteistulos. – – Onko se niin, että jokainen ihminen vain toteuttaa yksilöllistä käsikirjoitustaan. – – Onko sen kirjoittaneet – – isä ja äiti ja lapsuuden ilmapiiri ja kokemukset. – – Missä määrin voimme itse määrätä tai muuttaa elämämme käsikirjoitusta? Ettemme olisi vain aivottomia marionettinukkeja oman elämämme näytelmässä.³⁴⁹

Näin pohtii Raija. Vaikka hyödynnän psykologisia teorioita sotasukupoven vanhemmuuden vaikutusten analysoinnissa, tarkoitukseni ei ole diagnosoida lähdeaineiston

---

³⁴⁷ SKS KRA SATA 1991, 18717. S. 1950.

³⁴⁸ SKS KRA SATA 1991, 10479, 10482. S. 1948.

³⁴⁹ SKS KRA SATA 1991, 10507–10508. S. 1948.

henkilöitä. Juha Siltalan mukaan psykohistorian avulla voidaan kuitenkin ”oivaltaa asiayhteyksiä ja mallintaa havaittuja toistuvuuksia.” Tarkoituksena on jäsentää ja ymmärtää lähdeaineistoa sekä pohtia kulttuurin ja persoonallisuuden yhteyttä.³⁵⁰

Ihmisillä on universaaleja emotionaalisia tarpeita, kuten turvallisuuden, vakauden, hoivan ja hyväksynnän tarve, jotka ovat voimakkaimmillaan lapsuudessa. Nämä tarpeet liittyvät kiintymysteoriaan, jonka mukaan turvallinen kiintymyssuhde lapsuudessa toimii perustana ihmisen sosiaaliselle ja emotionaaliselle kehitykselle. Turvallisen perustan avulla lapsi oppii toimimaan erilaisissa tilanteissa ja luomaan läheisiä tunteita.³⁵¹ Keskeistä lapsen kehitykselle on vanhemmilta – etenkin äidiltä – saatu kohtelu. Turvallinen kiintymyssuhde vaatii, että lapsi saa vahvistusta: hän voi luottaa vanhempansa olevan läsnä, reagoivan hänen tarpeisiinsa ja auttavansa hädessä.³⁵²

Turvaton kiintymyssuhde ja lapsen tarpeiden huomiotta jättäminen voi johtaa aikuisiällä mielenterveysongelmiin kuten ahdistukseen tai masennukseen. Näin voi tapahtua, jos vanhemmat ovat etäisiä, kylmiä, torjuvia tai arvaamattomia, tai lapsuudenperheessä esiintyy väkivallan uhkaa. Tällöin lapsen turvallisuuden, hoivan, empatian tai tunteiden ilmaisun tarpeet eivät saa tyydytystä. Kiintymysteorian pohjalle kehitetyn skeematerapian mukaan tämä voi johtaa tunnelukkojen syntymiseen, mistä voi seurata esimerkiksi hylätyksi tulemisen tai kaltoinkohtelun pelkoa, luottamuspulaa, uhrautu- vuutta ja hyväksynnän hakemista.³⁵³ Raija kokee joutuneensa selviämään elämässään yksin kaikesta, eikä koe saaneensa läheisiltään apua. Hän näkee yksinäisyyden juontavan juurensa tiettyyn hetkeen lapsuudessaan.³⁵⁴

Mieleeni on jäänyt pysyvästi tilanne, jolloin vietimme iltaa suuressa keittiössämme, isä luki lehteään, äiti ompeli tai kutoi keinutuolissa lampun alla, minä tein läksyjäni siinä lähellä lattialla. Jokin asia ei minulle onnistunut, koska olin jotain valittanut. Muistan miten äiti tuolistaan sanoi silloin: Me annetaan teille ruoka ja koti ja vaatteet, sen pitäisi riittää – – muistan lopun ikääni miten se lause kylmäsi minut. Tajusin selvääkin selvemmin sen, miten vähän loppujen loppuksi välillämme oli muuta kuin päivittäistä huolenpitoa. Muuten olin täysin yksin, tulisin vast’ edeskin olemaan. En tiedä – – muuta

---

³⁵⁰ Siltala 2001, 111, 129, 138.

³⁵¹ John Bowlbyn luomaa kiintymysteoriaa pidetään yhtenä psykologian alan tärkeimmistä akateemisista saavutuksista. Rafaeli ym. 2011, 7–8; Rholes & Simpson 2015, 1.

³⁵² Bowlby 1988, 120, 124.

³⁵³ Mt., 132, 136; Rafaeli ym. 2011, 13, 19–21, 24–25; Fraley & Roisman 2015, 11.

³⁵⁴ SKS KRA SATA 1991, 10482, 10484, 10492–10494. S. 1948.

kuin sen, miltä se tuntui. **Se oli lause, joka peruuttamattomasti avasi tien yksinäisyyteen. Lause, jonka äiti huomaamattaan saattoi lausua, muodostui elämänsäni elinikäiseksi seuralaiseksi.** – – On kuin se lause olisi teljennyt minut yksinäiseen huoneeseen. Olen epätoivoisesti odottanut sen oven aukeavana ja jonkun päästävän ulos tai jakavan huoneeni kanssani, mutta turhaan.³⁵⁵

Raija kokee oppineensa, että hänen arvonsa mitataan hänen suoritustensa kautta.

Olen sen huomannut – – miten kerran opitut roolit seuraavat ihmistä lopun elämänsä – – Silloin kun olimme lapsia – – Elettiin vanhempien ehdoilla – – Arvomme mitattiin sen mukaan kuinka paljon olimme hyödyksi. **Ehkäpä silloin juurtui lähtemättömän syvälle pienen ihmisen mieleen käsitys itsestä ihmisenä. Käsitys siitä, että oma arvoni on yhtä kuin suoritukseni arvo: auttamiseni, alistumiseni ja tottelevaisuuteni määrä.** – – Eikä koskaan oppinut vaatimaan itselleen mitään.³⁵⁶

Nuorena Raija kaipasi kovasti rakkautta, jota ei ollut lapsena saanut. Hän avioituikin jo nuorena. Mieholtään hän koki saavansa epäoikeudenmukaista kohtelua liitossaan. Raija kertoo joutuneensa elättämään lapset yksin, vaikka oli aiemmin itse tukenut miestään taloudellisesti. Hän vaikuttaa omaksuneen vahvasti uhrin roolin sekä vastuuntunnon, omillaan pärjäämisen ja jaksamisen mentaliteetit.

Ennen avioliittoa olin aina tuntenut olevani ulkopuolinen – – sen jälkeen olen ollut tärkeä osa jostakin suuremmasta – – Ensin olin virallisesti vaimo miehelleni, sitten – – äiti esikoiselleni – – piti vastata toisten hyvinvoinnista. Sehän sopi, nyt lopultakin – – minulla oli todella vastuullinen ja tärkeä rooli – – Sama odotus kotoapäin jatkui avioliittoni aikana. Muistutettiin velvollisuuksista, odotettiin minun selviytyvän kaikesta yksinäni. – – Koskaan ei minulle sanottu, että kiitos, kun kävit töissä ja elätit perhettä ollessani armeijassa ja opiskellessani. – – Osani oli kuin tehty muottiin, mihin olin kasvatettu. Odotettiin itsestään selvyytensä minun käyttäytyvän roolini mukaisesti. Vaadittiin jaksamista – – Kuten sitäkin, etten saanut olla itsekäs millään tavalla.³⁵⁷

Lapsena muodostuneita kiintymyssuhteita täydennetään aikuisuudessa ennen kaikkea rakkaussuhteilla.³⁵⁸ Kuten Raijan tapauksessa, Bowlbyn mukaan huonoissa ja väkivaltaisissa avioliitoissa on tavallista, että naisella on syvä kiintymyssuhde kaltoinkohtelevaan mieheen. Raijan sanat saavat myös tukea Bowlbylta, jonka mukaan monet väkivaltaisissa suhteissa elävät naiset ovat kokeneet lapsena tullessa hylätyiksi. Tällaisille naisille on tavallista lähteä nuorena liki ensimmäisen miehen matkaan.³⁵⁹

---

³⁵⁵ Lihavoinnit ovat kirjoittajan omia. SKS KRA SATA 1991, 10484. S. 1948.

³⁵⁶ SKS KRA SATA 1991, 10479–10480. S. 1948.

³⁵⁷ SKS KRA SATA 1991, 10478–10479, 10487, 10494–10496. S. 1948.

³⁵⁸ Bowlby 1988, 121.

³⁵⁹ Mt., 94–95.

– – [N]uoruudessani hain rakkautta epätoivoisesti. – – Minä, joka olin suinpäin rynnännyt suhteeseen rakkauden- ja läheisydennälässäni, olin avioliitossa yksinäisempi kuin koskaan. – – Olin ottanut itselleni elämäkaveriksi ihmisen, joka osasi käyttää hyväkseen huonouden- ja syyllisyydentunteitani. Jälkeenpäin olen lukenut jostain, että ihminen alitajuisesti hakee itselleen ihmistä, jolta saa samanlaista kohtelua mihin on lapsena tottunut. Tietoisesti en sitä olisi koskaan tehnyt.³⁶⁰

Myös lapsuudessa ilman vanhempiansa hyväksyntää jäänyt Ella löysi miehensä jo 17-vuotiaana. Hän hullaantui huomiosta ja kokee, ettei olisi mitään ilman miestänsä.

Tapasin ihmisen – pojan – miehen että löytyi maailmasta elävä olento jolle olin ensi hetkestä lähtien tärkeä vain – minä. – – Teimme hyvän rakkaustarinan – se jatkuu yhä! – – En olisi mitään ilman sinua koska vanhempani eivät pitäneet minusta.³⁶¹

Vastaavanlaisia tunteita koki turvattomasta lapsuudesta kärsinyt Helena, joka sai lapsena tietää olleensa ei-haluttu lapsi. Hän reflektoi lapsena koetun rakkaudettomuuden johtaneen suoriutumisen pakkoon ja hyväksynnän hakemiseen sekä siihen, että syökösi suin päin parisuhteeseen saadakseen rakkautta. Tarinassa tulevat myös esille aiemmin käsitellyt sotasukupolven äitien kokemat haasteet sekä vaikenemisen kulttuuri.

Helena muisti olevansa se pieni tyttö, joka istui – – itkien lapsensydämen suurella avuttomuudella sitä, että oli olemassa – – Lapsi, joka oli juuri edellisyydenä kuullut äitinsä sanovan isälle, ettei ollut halunnut heitä nuorempia lapsia. Tietäen olevansa niitä nuorimpia, yhdeksänlapsisen perheen toiseksi nuorin, tietäen, ettei äiti ollut häntä halunnut. Ymmärtämättä, että siihen oli äidillä ehkä syytä, mitä lapsi siitä voisi tietää. Lapsi ymmärsi vain ettei häntä haluttu olevan olemassa, ja ettei siitä voinut puhua kenenkään kanssa. Eihän kotona puhuttu muistakaan asioista. Siitä yöstä alkoi Pikku-Helenan suoriutumisen pakko. Hän alkoi ostaa hyväksymistä teoillaan. Hänen täytyi olla hyvä ja kiltti, osata ja ymmärtää, auttaa ja palvella. – –

– – Hän tapasi Erikin. Se oli rakkautta ensisilmäyksellä – – Helena syökösi suin päin uuteen ihmissuhteeseen – – Vihdoin Helena sai tuntea millaista oli olla rakastettu ja millaista oli saada rakastaa ihmistä, joka oli sitä kaikkea mitä hän oli kaivannut, luotettava, turvallinen ja avoin rakkaudessaan.³⁶²

Bowlbyn mukaan lapsi suosii yleensä ensisijaisesti yhtä ihmistä, jolta hakea lohtua häntänsä hetkellä. Tämän ollessa estynyt lapselle kelpaa joku muukin, mielellään tuttu henkilö. Bowlbyn mukaan on tärkeää, että ensisijainen huolehtija saa myös apua muilta aikuisilta, kuten toiselta vanhemmalta, isovanhemmilta tai vanhemmilta sisaruksilta.

---

³⁶⁰ SKS KRA SATA 1991, 10487, 10490, 10494–10496. S. 1948.

³⁶¹ SKS KRA SATA 1991, 18721–18722. S. 1950.

³⁶² SKS KRA SATA 1991, 8342–8343, 8356. S. 1949.

Lastenhoito on usein perheen naisten tehtävä.³⁶³ Raijalle isoäiti toimi eräänlaisena sijaisäitinä.

Perheeseemme kuului tärkeänä osana lasten ja vanhempien lisäksi ”mamma”, joka oli korvaamaton apu äidille ja korvaamaton sijaisäiti meille – Mamma antoi aamukahvin, mamma parsi rikkinaiset villasukkamme. Mamma myös monta kertaa paransi muitakin asioita, joita perheenjäsenten välille tuli. Äiti vietti aikansa enimmäkseen ulkona – joten hän jäi pakostakin etäiseksi.³⁶⁴

Myös Tuulaa hoiti hänen isoäitinsä, sillä äiti oli kiireinen.

[Äitini] oli – joutunut piikomaan nuoresta pitäen – Työtä hän oli ikänsä joutunut kovasti tekemään – Välillä hän oli onnistunut käymään jopa kansanopiston – Äitini oli varsinainen työnsankari – Minä oleilin isäni äidin, mamman hoivissa.³⁶⁵

1950-luvun agraari-Suomen naiset odottivat miehiltään velvollisuuksien hoitamista elannon hankinnassa ja tilan töissä sekä perheen kunnioittavaa kohtelua. Sodan ja sen aiheuttaman päihteidenkäytön ja mielenterveysongelmien vuoksi monen miehen käytös kuitenkin muuttui, joskus pysyvästi.³⁶⁶ Näreen mukaan veteraani-isän autoritaarinen kurinpitovalta oli ristiriidassa sotatraumoista johtuvan psyykkisen ja fyysisen heikkouden kanssa. Tämä ilmeni ”hermostuneisuutena, ärtyvyytenä, huutamisena, painajaisina, harhoina, juopotteluna, väkivaltana”, josta moni lapsi joutui kärsimään.³⁶⁷ Useammassa kuin joka toisessa omaelämäkerrassa esiintyy hermostunut, arvaamaton, aggressiivinen tai pelottava isähahmo. Ella muistelee vanhempiaan: ”Itsekeskeinen isä sotavammansa kanssa piti naisväen hiljaisena. Ristiriitoja toi myös etäinen suhde omiin vanhempiin. Äiti palvoi vain miestänsä ja poikaansa.”³⁶⁸

Liisan lapsuudenkodin tunnelma oli jännittynyt:

Ensimmäisiä muistikuvia kotoani oli ainainen pelko isää kohtaan. Äiti kulki hyssytellen meitä lapsia ettei isä vaan häiriintyisi.³⁶⁹

---

³⁶³ Bowlby 1988, 2, 28. Ks. myös luku 4.

³⁶⁴ SKS KRA SATA 1991, 10479. S. 1948.

³⁶⁵ SKS KRA SATA 1991, 11135–11136. S. 1947.

³⁶⁶ Malinen 2019, 380.

³⁶⁷ Näre 2018, 29.

³⁶⁸ Kirjallinen haastattelu, 12.5.2020. Ella, s. 1950.

³⁶⁹ SKS KRA SATA 1991, 8269. S. 1948.

Seijalla oli vaikeuksia koulun laskennossa, mutta isän pinna paloi auttamisessa:

Olin toivoton laskemaan – Isäkin yritti kotona opettaa minua laskemaan, mutta se oli hyvin vaikeaa, jos en osannut hän alkoi huutamaan ja minä aloin tietysti heti itkemään ja sitten Isä hermostui minun itkuuni, ja lopulta huusi sen takia minulle – Isäkään ei osannut laskea, vain päässään, mutta ei paperilla, kun hänkään ei ollut käynyt kuin kiertokoulua kaksi viikkoa.³⁷⁰

Helena puolestaan kertoo isänsä olleen sodan seurauksena hermostunut.

Mitä Helena tiesi isästä, ei paljon, Isä oli sotia käynyt mies, maanviljelijä. Sota, siitä puhuttiin usein. Isä oli hyvin hermostunut, kukapa sodassa käynyt ei olisi. Hän puhui ja kiroili jatkuvasti, mutta silti isä oli pohja elämälle. –

Kyllähän Helena jotenkin sen muisti, että isä ”räyhäsi”, mutta ei lyönyt koskaan. Hän vain puhui ja huusi lakkaamatta kun asiat eivät sujuneet. Kotona oli kuitenkin tunnelma, että isä oli pelottava ja niin Helenakin yritti turvautua äitiin – joka puolestaan ei puhunut asioista, kielsi aina puhumasta isällekään – yritti turvautua äitiin, joka ei ollut halunnut häntä. Ja kuitenkin Helenasta tuntui, että isä sittenkin voisi olla turvallinen. Siinä oli iso ristiriita lapsen selvitettäväksi.³⁷¹

Tarinassa näkyy aggressiivisen isän lisäksi vaikenemisen kulttuuri, joka ilmenee äidin käytöksessä. Kuten luvussa 5.1 kävi ilmi, Helenan lapsuutta varjosti myös isän sairaudesta johtuva itsetuhoisuus. Helena sai jatkuvasti pelätä, milloin isä toteuttaisi uhkauksensa. Tämä kasvatti myös huolehtimisen ja vastuuntunnon mentaliteettia. Lopulta isä teki itsemurhan. Helena poti syyllisyyttä vielä aikuisenakin siitä, ettei ollut onnistunut rikkomaan vaikenemisen kulttuuria ajoissa ja estämään isän aikeita.

Isä oli – – sairas mies – – ja oli todettu, ettei tilanteelle voitu mitään tehdä – – Kuultuaan tästä – – isä oli sanonut tekevänsä itsemurhan – – mutta koska Helena ja hänen nuorempi veljensä olivat silloin niin pieniä, se ei tulisi tapahtumaan vielä. Tämä itsemurhan uhka ja varjo, se tuli painamaan Helenan harteita monen vuoden ajan.

– – Hän tunsi olevansa se sama pieni Helena, joka suuren pelon vallassa seurasi isän toimia – – eivätkö perheen aikuiset välittäneet, oliko hän ainoa joka kantoi huolta? Niin Helena otti suuren vastuun hennoille harteilleen, hän valvoi joka ilta niin myöhään kunnes kuuli isän tulevan nukkumaan. – – Helena kuunteli korva tarkkana mitä tuvan puolelta kuului. Hän kuuli, kuinka lehti kääntyi, sitten jotakin kilahti, samassa Helena oli jo tuvan ovelle, mielessään vain yksi ajatus – ” Jos menen siihen ovelle ei isä sitä tee ” – – monta kertaa yössä Helena juoksi tuvan ovelle ja sitten helpotuksesta huokaisten vessaan, ja taas sänkyyn odottamaan, kunnes isä tuli nukkumaan.

---

³⁷⁰ SKS KRA SATA 1991, 17308. S. 1948.

³⁷¹ SKS KRA SATA 1991, 8344–8345. S. 1947.

Näin vuodet kuluivat, Helena kantoi tätä ahdistusta ja pelkoa sisällään voimatta puhua siitä kenellekään. Äiti kokosi lapset helmoihinsa, antaen ymmärtää, että isä oli pelottava ja niin kuilu isän ja lasten välillä syveni.³⁷²

Helena uskoo isän itsetuhoisuuden johtuvan siitä, että sairautensa myötä tämä koki itsensä tarpeettomaksi, kun muu perhe teki maatilán työt. ”Oliko se itsemurhasta puhuminen viimeinen hätähuuto: ”Katsokaa minua, olen olemassa, olen ihminen ja olen yksin!” ”³⁷³ Hoikkalan mukaan työnteko on suurille ikäluokille ”ihmisenä olemisen mitta”.³⁷⁴ Lisäksi paineet työnteosta ja elannon hankkimisesta kohdistuivat nimenomaan miehiin,³⁷⁵ joten työkyvyn menettäminen on ymmärrettävästi ollut kova paikka. Tekstissään Helena ei kerro, eikä ilmeisesti tiedä, oliko veteraani-isän sairaus saanut alkunsa sodasta vai ei, mutta joka tapauksessa tilanne vastaa monen sodassa haavoittuneen miehen tilannetta.

Isien hermostuneisuus tai aggressiivisuus voi olla seurausta muustakin kuin rintamalla taistelemisesta. Väkivaltaisilla isillä on myös saattanut olla väkivaltainen lapsuus, sillä väkivaltaisuus siirtyy usein sukupolvelta toiselle.³⁷⁶ Aineistossa isän väkivaltaisuus näyttää tosin kohdistuvan yleensä äitiin eikä lapsiin, millä tosin on myös negatiivisia vaikutuksia lapsen kehitykseen. Aineistosta ei käy ilmi äitien olleen fyysisesti väkivaltaisia, mutta joidenkin äitien käytös voidaan tulkita henkiseksi väkivallaksi – vaikkakaan ei välttämättä tarkoitukselliseksi, kuten Raijan tapauksessa:

Koskaan äiti ei osoittanut kiinnostusta asioitani kohtaan. Ei halunnut tai osannut jakaa nuoren tyttärensä maailmaa ja tunteita. Jonkinlainen vihamielinen suhtautuminen tuntui joka asiassa. – – [En] osannut sitä ihmetellä, tunsin kaiken oikeutetuksi. En osannut odottaa muunlaista suhtautumista osakseni. Tunsin itseni huonoksi.³⁷⁷

Bachemin ja muiden mukaan trauman ylisukupolviseen välittymiseen jälkeläisille vaikuttaa ennen kaikkea vanhempien avioliiton tila.³⁷⁸ Avioliitto-ongelmat aiheuttivat naisille myös väsymystä ja ahdistusta.³⁷⁹ Muiden rauhankriisin aiheuttamien avio-

---

³⁷² SKS KRA SATA 1991, 8344–8346. S. 1949.

³⁷³ SKS KRA SATA 1991, 8347. S. 1949.

³⁷⁴ Hoikkala 1999, 422.

³⁷⁵ Holmila 2008, 13; Malinen 2019, 380.

³⁷⁶ Bowlby 1988, 77.

³⁷⁷ SKS KRA SATA 1991, 10486. S. 1948.

³⁷⁸ Bachem ym. 2018, 553.

³⁷⁹ Malinen 2018, 125.

ongelmien lisäksi etenkin miesten alkoholinkäyttö aiheutti riitoja perheissä. Sopuli ker-
too lapsuudenkotinsa turvattomasta ilmapiiristä:

Isä oli ollut – – rintamalla 4–5 vuotta. [I]sä näki vielä painajaisia, sillä joskus öisin heräsimme hänen huutoonsa. – – Meillä kävi isän luona sotakavereita ja jotkut heistä kertoivat sotajuttuja innostuneina – – Eräs lapsuuttani varjostavista asioista oli isäni alkoholin käyttö. Jonkinlaisen varjon se on jättänyt elämääni – –

Äiti ei pitänyt isän viinan juonnista ja siitä tuli riitaa – – Jatkuvasti toistuvasta riitelystä en pitänyt – – valvoin niin kauan, että tilanne rauhoittui – – Muistoni on eräästä pimeästä syysillasta, kun isä ja äiti riitelivät ja tuntui, ettei äiti enää kestä. Hän uhkaili – – pois lähtemisellä ja lähti ovesta ulos. Lapsella oli vahva tunne, että hän todella tekisi niin ja juoksin pimeään äidin perään itkien kuin olisi maailman loppu. Ulkona pihalla kuulin pimeydestä äidin äänen sanovan: ”Menehän sisälle, kyllä minä tästä kohta tulen”, rauhoitun, mutta muisto tästä tapahtumasta ei jätä minua koskaan rauhaan.³⁸⁰

Alkoholinkäytön lisäksi Kirstin isän väkivaltaisuus ja uskottomuus aiheuttivat riitoja hänen vanhempiansa välille. Vanhempien erottua Kirstistä oli ”mukavaa olla äitin kanssa kahdestaan, kun ei ollut sitä riitelyä”. Ero jäi kuitenkin vain väliaikaiseksi, kun isä lopulta muutti perheensä perässä uuteen kotiin.

Minä olin lapsena vähän arka ja pelokas, kun sille minun isälleniikin tahtoi viina mais-
tua, ja se oli humalassa vähän hurjan sorttinen. On jäänyt mieleen miten minut on kesken unien herätetty, kun isä on tullut humalassa kotiin. Ja miten isälle on pitänyt soittaa poliisi viemään isä putkaan. Ja kun äiti ja isä riiteli ja uhkasivat erota, aloin minä haaveilla äitin kanssa lähtemisestä. – – Ja oli meillä semmoiset ’seremoniat’ muutaman viikon välein, kun isä tuli taksilla kotiin, ja kassissa oli koskenkorvaa. Ja niitä vanhoja ja samoja asioita ne vatvo äitin kanssa joka kerta. Ja joka kerta jossain vaiheessa isä syöksähti äitin perään. Ja välillä se heivasi lähimmän kupin mikä käteen sattui. Mutta ei isä paljon eteistä kauemmas viitsinyt äitin perässä juosta, ja ne kupitkin paiskautui aina keittiön oveen. Äiti oli oppinut isän kanssa sukkelaksi jaloistaan, ja sanoi aina ettei hän jää lyötäväksi. – – Ja kun ne oli riidelleet äitin kanssa, niin sitten isä lähti humalassa kiertämään kylää vähän niin kuin talosta taloon. Ja siellä kierrellessään se oli leskien lihan tiukkuudenkin kokeillut. On jäänyt mieleen miten yksi leski oli löysälihainen, ja toinen taas tiukkalihainen leski.³⁸¹

Muutkin seikat kuin alkoholi aiheuttivat jännitteitä perheissä sodan jälkeen. Liisa poh-
tii, johtuiko hänen lapsuudenkotinsa riitaisa ilmapiiri ja isän käytös tämän kokemasta syrjinnästä evakkotaustansa vuoksi.

Yksi jos toinenkin lapsista teki lähtöä pois riitaisasta ja rahattomasta kodista. Ikuiset riidat kasvoivat korkoa korolle minun lapsenmielessäni ja tuntui kuin olisin kantanut

---

³⁸⁰ SKS KRA SATA 1991, 10097, 10101, 10109. S. 1947.

³⁸¹ SKS KRA SATA 1991, 10792–10796, 10801. S. 1950.

ylimääräistä painolastia jossakin sydämen tienoilla pienen paitani alla. – – Isän koti oli jäänyt Karjalaan, Laatokan rannalle ja äidin kotiin oli suhteet poikki äidin mentyä ’ryssänsä’ kanssa naimisiin. Kostiko isäni äidille ja meille lapsille torjutuksi tulemisensa?³⁸²

Mahdollinen isän sodan perintö näkyy tavalla tai toisella seitsemän aineiston naisen lapsuusmuistoissa.³⁸³ Kuudella on arvaamaton, aggressiivinen tai hermostunut isä ja yhtä monen isä oli alkoholin ongelmakäyttäjää. Lähes puolet aineiston naisista muistaa lapsuudestaan usein isän alkoholinkäytön aiheuttamat vanhempien väliset riidat. Toki kirjoittaja on voinut jättää myös kertomatta tällaisista kokemuksista – esimerkiksi yksi naisista ei kirjoita lapsuudestaan mitään.³⁸⁴ Vielä pitkään päätyttyäänkin sota aiheutti turvatonta lapsuutta – jopa sodan jälkeen syntyneillä veteraanien jälkeläisillä – sekä ongelmia mielenterveydelle, johon paneudun seuraavassa alaluvussa.

Yhteiskunnalliset muutokset ja hyvinvointivaltiokehitys ovat vaikuttaneet myös suurten ikäluokkien arvoihin ja ihanteisiin koskien sitä, millaista on hyvä vanhemmuus tai lapsuus. Nuoremmat sukupolvet osaavatkin reflektoida lapsuuttaan ja omaa vanhemmuuttaan eri tavalla kuin vanhempansa.³⁸⁵ Kuten luvussa 3.2 tuli ilmi, muistitietoa ei voida pitää luotettavana tai tarkkana kuvauksena menneestä. Joka tapauksessa sotakokemukset vaikuttivat vanhemmuuteen, mikä näkyy aineistossa. Koko ajan ymmärtään enemmän lapsuuskokemusten seurauksista yksilön elämään ja hyvinvointiin, mistä lisää seuraavaksi.

6.4 Seuraukset fyysiselle ja psyykkiselle terveydelle

Vanhemmuuden ongelmilla voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia ihmisen elämään. Forrestin ja muiden (2018) mukaan Vietnamin sodan australialaisten veteraanien aikuisilla lapsilla oli lähes 40 vuotta sodan jälkeen muita huonompi mielenterveys sekä suurempi taipumus ahdistukseen, masennukseen ja itsetuhoisiin ajatuksiin.³⁸⁶ Etenkin äidillä on todettu olevan keskeinen rooli lapsen mielenterveyden suojaamisessa, kuten isän sotatrauman välittämisen ehkäisyssä.³⁸⁷ Jom Kippur -sodan veteraaneja tutkineen

---

³⁸² SKS KRA SATA 1991, 8269. S. 1949.

³⁸³ Aineiston 12 naisesta 5 isän sodassaoloa ei saatu selville, mutta kokemukset vertautuvat veteraaniperheisiin.

³⁸⁴ SKS KRA SATA 1991, 5233–5270. S. 1947.

³⁸⁵ Riutamaa 2016, 38.

³⁸⁶ Forrest ym. 2018, 1060.

³⁸⁷ Dinshtein ym. 2011, 109; Bachem ym. 2018, 543.

Bachemin ja muiden mukaan äidin traumalla on suora yhteys jälkeläisten perimään sekundaariseen traumaan, mutta isän traumalla ei. Tämä voi johtua äidin yleisemmästä roolista lapsen ensisijaisena hoitajana.³⁸⁸ Myös mielenterveysongelmat voivat siirtyä ylisukupolvisesti. Weissmanin ja muiden mukaan vanhempien ja isovanhempien masennus lisää lapsen mielenterveyshäiriöiden, etenkin ahdistuneisuushäiriön riskiä.³⁸⁹

Kiintymysteorian mukaan intiimien tunnesiteiden muodostaminen on keskeinen osa normaalia mielenterveyttä.³⁹⁰ Ennen terapiaa ja vaikenemisen kulttuurin murtamista Seija koki olleensa estynyt avioliitossaan, mutta kertoo sittemmin löytäneensä miehensä kanssa syvemmän yhteyden.³⁹¹ Seijan vanhemmat taas eivät koskaan päässeet täysin perille hänen koulussa kokemastaan kiusaamisesta, koska hän ei siitä kertonut. Isä hermostui helposti ja kärsi skitsofrenian oireista, muttei suostunut hoitoon. ”Hän näki ja kuuli ääniä”.³⁹² Seija kokee mielenterveysongelmiensa johtuneen ennen kaikkea koulukiusaamisesta, mutta uskoo, että olisi ilman hoitoa sairastunut isänsä lailla.

– – [S]isimpäni oli jatkuvasti kaaoksessa, minulla oli hyvin paha olo. Nukuin jatkuvasti huonosti ja näin painajaisia, ne vainosivat minua jatkuvasti, aloin pelkäämään jopa puhumista ja toisille vastaamista, olin jännitystilassa jatkuvasti. – – Jouduin turvautumaan psykiatrin apuun. – – En tuntenut – – saaneeni apua lääkäriltä, koska sama ahdistus jatkui, ja pelko sisälläni pysyi. – – Nyt käsitän, että minun sairastamiseni oli alkanut jo ennen noita aikoja, ja minulla on ollut silloinkin paha masennus päällä – –

Lähdin psykiatrin luo – – hyvin ahdistuneena – – Lääkäri ehdotti jälleen pientä sairaalomaata ja lisää masennuslääkkeitä. En pystynyt enää keskittymään työhöni, tärisein – – en pystynyt puhumaan, olin lukossa – – Edellisenä iltana – – en enää pystynyt juomaan [teetä] samassa pöydässä mieheni kanssa, olin levoton ja hermostunut ja kävelin levottomana edestakaisin. Seuraavana päivänä lähdin kaupunkiin jollekin asialle, minä olin kauhuissani, pelkäsin jo kadulla liikkuvia ihmisiä, pälyilin ympärilläni, luulin että kaikki katsoo minua ja näkee tuskani, ja pelkäsin jonkun ampuvan minua selkään. Minä säpsähdin, aloin itkemään keskellä katua, näin sisääni ja samassa muistin oman Isäni, jolla oli ollut skitsofreenikon oireet, ja ensin hänkin alkoi pelkäämään toisia ihmisiä – – ja minulla tuli kauhea hätä siitä jos minusta tulee samanlainen kuin Isäni oli – –

---

³⁸⁸ Äidin trauma oli suoraan verrannollinen lasten sekundaariseen traumaperäiseen stressihäiriöön (*secondary traumatic stress*), mutta isän PTSD puolestaan ei. Isän PTSD voi myös näkyä äidin sekundaarisena traumana, joka voi periytyä lapsille. Bachem ym. 2018, 543, 550, 553.

³⁸⁹ Weissman ym. 2005, 29.

³⁹⁰ Bowlby 1988, 121.

³⁹¹ SKS KRA SATA 1991, 17324–17325. S. 1948.

³⁹² SKS KRA SATA 1991, 17308, 17310–17311, 17320. S. 1948.

[N]äin jälkepäin kun katsoo aikaa taaksepäin, niin huomaa miten sitä [hoitoon hakeutumisesta] on ollut hyötyä, jos en olisi sinne lähtenyt, minusta olisi pian tullut yhtä sairas kuin Isäni oli – – tarvin vieläkin psykiatria avukseni, kuitenkin paljon harvemmin, kun tunnen että kasaantuu liikaa paineita sisääni – –³⁹³

Serecin ja muiden mukaan alkoholistien lapset kärsivät muita enemmän mielenterveysongelmista – tyttäret selvästi poikia enemmän. Alkoholiongelmilla voi olla haitallinen vaikutus lapsiin myös vanhempien riitojen ja muiden stressitekijöiden takia.³⁹⁴ Kirsti kertoo olleensa lapsena arka ja pelänneen humalaista isäänsä, jonka väkivaltaisuus ja uskottomuus aiheuttivat riitoja vanhempien välille. Hän kertoo olleensa vaillo omaa tahtoa, turvautuneensa alkoholiin sydänsuruissaan, sairastuneensa vakavaan masennukseen, yrittäneensä itsemurhaa sekä kärsineensä sairaseläkkeelle johtaneesta ahdistuneisuudesta, mutta hän ei reflektoi ongelmiansa johtuvan lapsuudestaan.³⁹⁵

Myös Helena H. on kärsinyt mielenterveyden ongelmista – pikkulapsiarki laukaisi masentuneisuuden tunteen ja yllirasittumisdiagnoosiin johtaneen syvän uupumuksen.³⁹⁶ Emme kuitenkaan voi tietää, oliko isän villillä elämällä vaikutusta Helenan myöhempiin terveysongelmiin. Hän arvelee veljensä kuoleman vauvana olleen laukaiseva tekijä isänsä lisääntyneelle alkoholinkäytölle.³⁹⁷ Tarinassa tulevat esille myös huolehtijan rooli sekä selviytymisen ja vastuuntunnon mentaliteetit. Myös Helenan äiti alkoi juoda. Se tuntui lapsesta ikävältä, kun isä oli jo alkoholin ongelmakäyttäjä. Helena kokee kärsineensä tästä vielä aikuisenakin.

Jo silloin alkoi minun holhoojan roolini, sillä vaistollani ymmärsin, että äiti tarvitsi tukeani, ja hän toikin sen usein julki, kuinka minusta on paljon apua. Otin itselleni vanhemman roolin kuten usein alkoholistiperheissä käy – –

Elämä kääntyi yhä hurjempaan suuntaan. Pelivelkoja – – Juomavelkoja, töistä lomautuksia. Velkaa velan päälle. Vekseleitä, valheita ja vieraita naisia. Äiti kärsi, mutta ei osannut tehdä mitään. Jokapäiväinen taistelu oli tarpeeksi kuluttavaa. Tuli vastuu toisesta, minne hän joutuu, jos ero tulee. Kohta on puliukkojen ringissä, kun kukaan ei huolehdi. – –

---

³⁹³ SKS KRA SATA 1991, 17316–17322, 17326. S. 1948.

³⁹⁴ Serec ym. 2012, 867.

³⁹⁵ SKS KRA SATA 1991, 10788–10818. S. 1950.

³⁹⁶ SKS KRA SATA 1991, 4140, 4143–4144. S. 1949.

³⁹⁷ SKS KRA SATA 1991, 4117. S. 1949.

Aina uudelleen ja uudelleen aloitettiin alusta. Aina oli viimeinen ryyppyputki, kunhan tämän kerran annat anteeksi, ja ilman tyttöjä hän isä ei jaksa elää. Äiti jaksoi ymmärtää vai oliko se vain riippuvuussuhde toiseen vai pelkkää vastuuntuntoa lastensa isästä. Äitikin alkoi käyttää alkoholia. Aluksi vain hieman, sitten vähän enemmän, mutta aina kuitenkin kohtuudella. Sekin ärsytti meitä lapsia. Vieläkö toinenkin vanhemmista alkaa mennä samaan leikkiin mukaan?

– – Vielä aikuisenakin sydäntäni kylmää, kun muistan ne lukuisat yöt, jolloin heräsin humalaisten mölinään – – Itkin silmäni punaisiksi, hakkasin voimattoman raivon vallassa tyynyä. Miksei Jumala ottanut isää meiltä pois, mutta samassa jo syyllisyys nosti päätään – eihän sellaista saa toivoa. Noina hetkinä vihasin – – Miksi juuri meillä on tällainen isä? Yhäkin, jos tielleni sattuu umpihumalainen mies, koen – – nuoruuteni katkerat ja ahdistuneet tunteet. Koko ikänikö näitä tunteja kuljetan mukana?³⁹⁸

Sotien seurauksena lisääntyneen fyysisen ja psyykkisen taakan ja niiden jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien vuoksi perheenäitien kädet olivat täynnä töitä ja moni uhkasi uupua urakan alle. Työnteon lisäksi sodan aiheuttamat ruokapula ja stressi vaikuttivat negatiivisesti myös naisten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, millä oli vaikutuksensa jaksamiseen vanhempana. Malisen ja Tammisen mukaan ”Kun jo naisten jokapäiväinen perusrasitus oli huomattavan kova, saattoivat uudet työtaakat tai ongelmat perhe-elämässä johtaa emäntien terveyden pettämiseen. Uupumus näkyi naisten masentuneisuutena, univaikeuksina, mielialojen nopeina muutoksina ja yleisenä turtumisena.”³⁹⁹ Malinen tuo esille 35-vuotiaan, miehensä alkoholiongelmista kärsivän pientilan emännän synkät ajatukset vuodelta 1945:

Joudun usein tekemään työtä enemmän kuin huono terveyteni sallisi. Olen usein väsynyt, mutta luulen, että se on enemmänkin sielullista laatua. Jotkut naapurini ovat sanoneet, että varmasti sairastan vaikeaa hermotautia, nyt alan uskoa itsekin sen, sillä vähemmästäkin mieleni pahoittuu ja itken vähästä.⁴⁰⁰

Omaelämäkerta-aineiston kahdestatoista naisesta kahdeksan kertoo kärsineensä yhdestä tai useammasta psyykkisestä ongelmasta kuten uupumuksesta ja ylirasituksesta (5/12), masennuksesta (4/12), ahdistuksesta (2/12) ja unettomuudesta (2/12). Kaksi naisista kertoo saaneensa stressistä ruumiillisia oireita ja viisi hakeneensa sairauslomaa.

---

³⁹⁸ SKS KRA SATA 1991, 4120, 4123–4124. S. 1949.

³⁹⁹ Nevala & Hytönen 2015, 170; Malinen & Tamminen 2017, 164.

⁴⁰⁰ Malinen 2019, 367–369.

Helena H. kuvailee, mihin kaksoistaakka ja uhrautuminen voivat johtaa:

Kaikki olisi ollut hyvin ellen olisi ollut niin tavattoman, suorastaan sairaalloisen väsynyt. Minua huimasi ja joskus jouduin aivan sängyn pohjalle, koska en pysynyt pystyssä. – – Tiuskin, olin itkuherkkä. Työni oli ja on edelleen raskasta. Lisäksi unohdin kokonaan oman itseni huoltamisen, koska perheeni ei saanut kärsiä minun väsymisestääni. – – Lopulta sain itseni lääkäriin ja alkoi tutkiminen. Minut tutkittiin todella tarkkaan. Aina neurologin tutkimuksista tavallisiin verikokeisiin. Vietin kuusi viikkoa sairaalomalalla ja sen jälkeen nuori naislääkäri ilmoitti, ettei voi löytää mitään mikä viittäisi muuhun kuin yllirasittumiseen. Burn-out oli vielä laajemmalti tuntematon ilmiö. Eihän siinä muuta kuin takaisin töihin.⁴⁰¹

Alkoholistimiehestään huolehtiva ja huonosta työilmapiiristä kärsivä Sisko kertoo stressaavan arjen aiheuttamista terveysvaikutuksista:

Minä olen sairas, työ on pelkona ja painajaisena unissa eikä saa nukuksi. Olen valvonut 2 kuukautta eikä mikään lääke auta. Verenpaineeni on 120–130 niin lähellä ovat toisiaan ylä ja alapaine. – – Kului muutamia kuukausia, kun verenpaine laski 90–40 ja sydän löi silloin tällöin 35–40 kertaa minuutissa. Olin väsynyt en jaksanut, kuin nukkua. Minut tutkittiin, mutta vikaa ei mistään löytynyt, olin sairaalomalalla. 7 viikkoa – lääkkeit ei auttaneet sydämen rytmin korjaamiseksi. Yritin olla töissä. Tilanne laukesi vasta kesäloman alettua. Olin varma, että kaikki johtui työstäni – sillä työssä oli henkinen toimettomuus – ei saanut käyttää taitojaan ja luovuuttaan hyväksi sekä [esihenkilön pitämä] ”mykkäkoulu” Eli aivot ei saaneet virikkeitä ja olin niin kovettunut työympäristöön, että mikään kauheinkaan asia ei edes järkyttänyt.⁴⁰²

Tuulalle työ ja liiallinen kiltteys aiheuttivat jännittyneisyyttä ja masentuneisuutta.

Työpaikalla uraputkeni edellytti hakeutumista osastopäälliköksi. Säikähdin, sitä en halunnut. Siinä piti päättää laajakantoisia asioita – – Olin nainen ja nuori – – Selvisin kyllä, mutta en työssäni viihtynyt. Olin rauhoittavista lääkkeistä vieroittanut itseni – – mutta – – [e]lin jatkuvassa jännitystilassa. Viimein marssin väsyneenä ja masentuneena ammattiauttajan luo. Se piti tehdä salaa. Olin noidankehässä, narskuttelin hampaitani yökaudet. – – Psyhykeni todettiin ihan käyttökelpoiseksi, mutta minun piti opetella monia asioita kuten sanomaan Ei. Olin liian kiltti – – Opettelin elämään itseni kanssa ilman huonoa omaatuntoa. Saatoin tehdä negatiivisiakin ratkaisuja, jos ne olivat tarpeen ilman, että olin ilkeä. Olin tehnyt työtäni itsenäisesti, joskus hieman liikaakin.⁴⁰³

Aineiston naisten mielenterveysongelmista osa vaikuttaa johtuvan lapsuuden kokemuksista, osa uuvuttavasta roolista. Monesti ne lienevät seurausta useasta osatekijästä. Seuraavaksi paneudun sukupolvien välisiin eroihin sekä roolista irrottautumiseen.

---

⁴⁰¹ SKS KRA SATA 1991, 4144. S. 1949.

⁴⁰² SKS KRA SATA 1991, 320–321. S. 1947.

⁴⁰³ SKS KRA SATA 1991, 11176–11177. S. 1947.

7 Sukupolvien väliset erot ja roolista irrottautuminen

Suuren murroksen sukupolvena suuret ikäluokat irtautuivat osittain sotasukupolven normeista. Fernand Braudelin mukaan mentaliteetti on vankila, joista ei voi paeta. Samoin kuin Burke, olen tästä eri mieltä.⁴⁰⁴ Vaikenemisen kulttuuri on tästä yksi esimerkki. Valtosen mukaan aiempien sukupolvien omaelämäkerroissa vanhempien ja lasten välisiä ristiriitoja esiintyy vähän eikä vanhempien arvovaltaa kiistetä.⁴⁰⁵ Aineiston naiset eivät myöskään lapsena kyseenalaistaneet vanhempiaan, mutta aikuisena he reflektoivat vanhempiensa vaikutusta elämäänsä. Toisin kuin sotasukupolven muisteluissa,⁴⁰⁶ suurilla ikäluokilla esiintyy myös katkeruutta esimerkiksi lapsuuden kokemuksista ja menetetyistä mahdollisuuksista. Tämä voi olla seurausta yksilön mahdollisuuksien kasvamisesta yhteiskunnassa ja sen tiedostamisesta. Suurten ikäluokkien aineistossa on kuitenkin positiivinen yleisvire ja he ovat yleisesti tyytyväisiä elämäänsä.

7.1 Uutteruuden ja uhrautumisen lieventyminen

Tansseissa käynti oli yleinen harrastus suurten ikäluokkien nuoruudessa, mikä näkyy myös aineistossa.⁴⁰⁷ Tässä on ero vanhemman sukupolven omaelämäkertoihin, joissa huvitteluista kerrotaan vähemmän. Valtosen mukaan tämä johtuu seurustelun ja seksuaalisuuden tabusta, sekä mahdollisesti jatkuvan työnteon eetoksesta ja raatamisen mentaliteetista, johon hurvittelu ei sopinut.⁴⁰⁸ Toisin kuin vanhempansa, suurten ikäluokkien ei ole tarvinnut käyttää aikaansa ja koko elämäänsä työntekoon.⁴⁰⁹ Tuula pohtii eroa sotasukupolveen vuonna 1991: ”Saatoin käyttää aikaani psyykeasioihin, toisin kuin äitini, jonka aika meni totaalisesti raskaaseen työhön.”⁴¹⁰ Aineistossa näkyy monesti myös pyrkimys irrottautua oravanpyörästä. Usein se ajoittuu elämäkerran loppuun keski-ikä paikkeille oman ajan ja itsensä etsimisen muodossa. Helena H. kertoo keski-ikä ”kapinastaan”:

[H]uomasin kolmenkymmenenviiden ikävuoden jälkeen itsessäni uusia piirteitä. Halusin enemmän aikaa itselleni. Sekö on sitä keski-ikä kriisiä? Koko muu perhe meni

---

⁴⁰⁴ Burke 1997, 172.

⁴⁰⁵ Valtonen 2004, 73.

⁴⁰⁶ Nevala & Hytönen 2015, 171–172.

⁴⁰⁷ Nelikymppisten naisten elämäkerroissa tansseissa käynti rajoittuu silti nuoruuteen ja naimattomaan aikaan.

⁴⁰⁸ Valtonen 2004, 233.

⁴⁰⁹ Häkkinen ym. 2005, 68–69.

⁴¹⁰ SKS KRA SATA 1991, 11185. S. 1947.

ja harrasti ja minä vain olin huoltojoukkona. Halusin opiskella, käydä teatterissa, konserteissa, halusin hoitaa itseäni. – – Kyselin itseltäni – – mitä nämä uudet ajatukset aiheuttavat perheelleni. – – Jonnekin vain on päästävä tai kohta poksahdan tähän liikaan tekemisen haluun. Oli minun kapinani aika. – – Kaksikymmentä vuotta tätä samaa raatamista. Halusin pois koko kuviosta. Puhuin kotona miehelleni, mutta en saanut oikein innostunutta vastausta. – – [M]ieheni miettii – – selviämmekö talven ajan ilman minun ansiotani.⁴¹¹

Irrottautumisesta huolimatta tekstistä paistaa vahva vastuuntunto perhettä kohtaan. Miehensä vastusteluista huolimatta Helena H. päättää lähteä opiskelemaan. Kotityöt ja ruoanlaitto perheelle olivat edelleen kokonaan hänen vastuullaan.

Minä nautin, todella. Oliko koulu ennen näin hauskaa[?] – – Aamuisin lähdin puoli seitsemän kotoa ja palasin illalla puoli viisi. Aikaa ei jäänyt liikaa muulle kuin läksyille. Siinä sivussa laitoin perheelle ruoan ja viikonloppuisin tein muut kotityöt. – –⁴¹²

Helena H. kertoo halunneensa lisää aikaa harrastuksilleen. Tämä vaati pitkiä neuvotteluja miehen kanssa, minkä päätteeksi hän myönsi itselleen yhden jumpassakäynnin viikossa, satunnaiset kulttuuririennot sekä kevyen osallistumisen ammattiyhdistystoimintaan.

Monien keskustelujen jälkeen olemme mieheni kanssa päässeet jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen siitä, kuinka paljon voin olla kotoa poissa iltaisin ilman, että perhe siitä kärsii. Yhden illan viikossa olen varannut jumpalle. – – Osallistun omalla pienellä panoksellani ay-toimintaan. Se on mielenkiintoista ja haastavaa, vaikka olenkin halunnut pysyä siellä hieman sivussa, sillä helposti saa liikaa tehtäviä ja meidän perheessä riittää tällä hetkellä yksi erittäin aktiivinen osallistuja ja vaikuttaja [mies]. Käyn paljon teatterissa ja konserteissa. Aina kun vain aika sallii.⁴¹³

Myös Tuula on oman aikansa kapinallinen. Hän muistelee vuotta 1973:

Oravanpyörästä oli päästävä pois. Vaihdoin kapiokirstun tenttikirjoihin. Kotiväkeni häpesi ratkaisuani ja sulhaseni oletti minun seonneen. Yliopistomaailma kiehtoivat ja pelotti. Elämänpyöräni pyöri eteenpäin. Vihdoinkin elin omaa elämääni.⁴¹⁴

Toisin kuin loppuun asti töitä tehneet vanhempansa, suuret ikäluokat ovat myös päässeet nyt eläkkeelle. Häkkisen ja muiden mukaan he kokevat olevansa oikeutettuja viettämään vapaa-aikaa palkintona työntäyteisen elämän jälkeen.⁴¹⁵ Toimeliaille ja vastuun

---

⁴¹¹ SKS KRA SATA 1991, 4146, 4148. S. 1949.

⁴¹² SKS KRA SATA 1991, 4148. S. 1949.

⁴¹³ SKS KRA SATA 1991, 4158. S. 1949.

⁴¹⁴ SKS KRA SATA 1991, 11155. S. 1947.

⁴¹⁵ Häkkinen ym. 2005, 68, 85.

kantaville suurille ikäluokille eläkkeelläolo ei tosin aina tarkoita uutteruuden loppua. Työn ja vastuiden täyttämien vuosien jälkeen Sisko ryhtyi eläkkeelle jäätyään auttamaan tyttärtään yrityksen hoidossa.⁴¹⁶ Sopuli puolestaan kertoo:

Työurani kesti 43 vuotta ja olen ollut eläkkeellä kymmenen vuotta. Aluksi meni ensimmäinen vuosi opetellessa irtaantumaan. Ystävä – – yllytti vapaaehtoisuuteen. Soittelin viikonloppuisin seurakunnan hoivasoittopuheluita kahdeksan vuotta. Viime syksynä kouluttauduin liikuntaystäväksi ja ystäväni on pyörätuolissa. Vapaaehtoistyötä teemme kesäisin mieheni kanssa veneilyharrastukseen liittyen.⁴¹⁷

Toisin kuin sotasukupolvi, heitä nuoremmat naiset pohtivat myös uhrautumisen järjestyttä.⁴¹⁸ Suuret ikäluokat saattavat myös tunnistaa äitinsä uhrautumisen, eivätkä itse toista tätä mentaliteettia aikuisuudessaan. Sisko muistelee äitinsä olleen ”liiankin uhrautuva”. Hän on kirjoitustensa perusteella vastuun kantava ja huolehtiva selviytyjä sekä äärimmäisen määrätietoinen ja uuttera, mutta ei kuitenkaan juurikaan uhrautuva. Sopuli puolestaan pohtii vuonna 2020 rooliaan elämänsä varrella:

Työskentelin suorittavissa tehtävissä, minulla oli kauan työn lisäksi muitakin rooleja: työsuojeluvaltuutettu, pääluottamusmies, paikallisen ammattiyhdistyksen sihteeri ja puheenjohtaja – – Kaikkea tätä ja iltaopiskelua en olisi pystynyt hoitamaan ilman mieheni apua – – Ajattelen, että on ollut suuri onni, tehdä töitä, joiden tulojen varaan suunnitella perheen elämää. Mietin vaan, mikä johti laajennetun vastuun ottamiseen monien vuosien ajan ja samaan aikaan oli perheessä kasvavat lapset.⁴¹⁹

7.2 Naisten ja miesten tasa-arvo

Vaikka aineistossa sukupuolten välinen työnjako on usein melko perinteinen, myös moderneja tuulahduksia on havaittavissa: pienen osan avioliitto vaikuttaa tasa-arvoisemmalla – esimerkiksi kotitöitä jaetaan tasaisemmin. Isillä on kuitenkin äitejä enemmän vapauksia – he voivat matkustaa opiskelun tai työn vaatiessa vapaammin ja perhe tuntuu toimivan heidän ehdoillaan. Äidit taas kärsivät kaksoistaakasta. Vaikka monen parisuhteessa naisten ja miesten tasa-arvo ei nykyperspektiivistä toteudu, osa kuitenkin tiedostaa sen. Tämä lienee luonnollista seurausta yhteiskunnallisesta kehityksestä.

---

⁴¹⁶ Kirjallinen haastattelu 20.5.2020, Sisko, s. 1947.

⁴¹⁷ Kirjallinen haastattelu 18.5.2020, Sopuli, s. 1947.

⁴¹⁸ Myös Kortteinen 1992, 52 on tehnyt tämän huomion.

⁴¹⁹ Kirjallinen haastattelu 18.5.2020, Sopuli, s. 1947.

Saara pohti sukupuolten tasa-arvoa vuonna 1980 kirjoittamassaan runossa:

[M]inä elän sinun tekemässäsi maailmassa
jossa lapseni eivät saa olla mukana työssä
ja sinä syytät minua siitä.
Ja kukaan meistä tämän päivän äideistä ei puhu mitään
kun on nämä lapset
ja koti
ja paljon työtä.
Ja me kuljemme samaa rataa työhön kotiin hoitoon kotiin
ja saamme sinun ja kaltaistesi halveksunnan
yrittäessämme tulla toimeen
sinun tekemässäsi maailmassa
ja täyt[t]ää äidin ikuista tehtävää: viedä elämää eteenpäin.⁴²⁰

Tuula ei halunnut naimisiin tai lapsia. Lopulta hän kertoo löytäneensä parisuhteen:

[Ystävien kanssa] [t]anssittiin, tanhuttiin ja reissattiin kotimaassa. Poikaystäviä oli ja meni, mutta jotain minä edelleen elämältä odotin. En missään tapauksessa halunnut sitoutua maataloihin enkä varsinkaan minjäksi – – Pitkän jähkailun jälkeen päätin muuttaa ystäväni kanssa yhteen. – – Mikä parasta, hän ei latista minua ja estä harrastuksiani vaan kannustaa niissä.⁴²¹

Liisakaan ei halunnut lapsia ja yritti olla välittämättä ulkoa tulleesta arvostelusta. Nais-
ten ja miesten tasa-arvosta hän on sitä mieltä, että ”nainenkin on vastuussa siitä, jääkö
hän miehensä jalkoihin, kynnyksmatoksi, vai haluaako hän elää ja löytää itsensä.”⁴²²

Aino puolestaan pohtii muutoksen tuulia, jotka hänen pojillaan ovat edessä:

Vanha sananlasku ”Ahkera äiti kasvattaa laiskoja lapsia”, taitaa pitää paikkansa. Kuvit-
telin kasvattavani pojistani miehiä, jotka eivät välttele siivoamista, tiskaamista eivätkä
ruuanlaittoa. Nyt pelkään, että heistä on tulossa melkoisia sovinisteja. He ottavat mal-
lia isästään, joka on ottanut miehen mallin niiltä ajoilta, kun naisten ja miesten työt
olivat tarkasti jaettuina. En ole pystynyt muuttamaan mieheni ajatuksia ja olen oppinut
hyväksymään hänet sellaisenaan. Olen yrittänyt muistuttaa pojilleni, että sukupolveni
naiset ovat viimeinen ikäluokka, joka vielä ”passaa” perheenjäseniään minun laillani.
On opittava tekemään itse. Heidän vaimonsa tulevat vaatimaan miehiltään tasa-
puolista osallistumista kotitöihin ja pitävät sitä todennäköisesti itsestäänselvyytenä.⁴²³

Vaikka Ainon parisuhteen työnjako oli perinteinen, koki hän vielä 40-vuotiaana ole-
vansa tasa-arvoinen miesten kanssa. ”En ole naisasianainen. Olen ollut mielestäni aina

---

⁴²⁰ Katkelma Saaran omaelämäkertaansa sisällyttämästä runosta vuodelta 1980, SKS KRA SATA 1991, 5237.

⁴²¹ SKS KRA SATA 1991, 11152, 11178–11181. S. 1947.

⁴²² SKS KRA SATA 1991, 8280. S. 1948.

⁴²³ SKS KRA SATA 1991, 8979–8980. S. 1950.

tasa-arvoinen miesten kanssa.”⁴²⁴ Kuitenkin hän olisi nuorena halunnut opiskella valtio-oppia ja politiikkaa, mutta hänellä ei omien sanojensa mukaan ollut tarpeeksi rohkeutta yrittää. ”Suurin osa opiskelijoista oli miehiä. Oppiaineet tuottivat miesvaltaisia aloja tuohon aikaan.”⁴²⁵ Vuonna 2020 ollessaan 69-vuotias Aino suhtautuu tekstinsä perusteella hieman kriittisemmin naisten ja miesten tasa-arvoon. Aino on toinen kahdesta haastatellusta, joka mainitsee syksyllä 2017 alkunsa saaneen naisten kokemaa seksuaalista ahdistelua esille tuovan *me too* -kampanjan.

Hyvällä ulkonäöllä saattoi päästä ns. reittä pitkin hyviin töihin tai virkoihin, vaikka koulutus ei aivan riittänyt. Vaikka 60-luvun loppupuoli ja 70-luvun alku olivat poliittisen voimannäytön aikaa, poltettiin rintaliivejä ym., niin olennaisiin naiskysymyksiin ei haettu muutosta. Me too -liikettä ei naisilla ollut rohkeutta perustaa. Sai nipistellä ja kosketella ja olla siitä ikäänkuin tyytyväinen. Joku siis huomasi sinutkin.

Naisten puheisiin suhtauduttiin joskus varauksella tuohon aikaan. Perusteltiin milloin murrosiällä, naistenvaivoilla ja vaihdevuosilla. Miehet ovat jäməkämpjiä ja niiden sanaan voi luottaa. Nainen on se ”heikompi astia.” Oma ikääntyminen on kasvattanut itsetuntoa ja uskallusta sanoa ääneen mielipiteensä. Työnjako parisuhteessa on ollut lähes sama. Apua olen kuitenkin saanut puolisoilta.⁴²⁶

7.3 Ambivalentti pohtiminen

Kortteisen mukaan nuoremmat naiset ajattelevat eri tavalla kuin sotasukupolvi. Reflektointi suhteessa omaan tehtävään yhteiskunnassa on ominaisempaa suurille ikäluokille. Heidän omaelämäkertansa ovat ”pohtivia” ja ”ambivalentteja”:

[A]jjatus ’minästä’ – on arkipäiväinen ja keskeinen lähtökohta. Samalla he kuitenkin ovat hyvin ambivalentteja nimenomaan siinä suhteessa, miltä kannalta heidän pitäisi tarkastella omaa tekemistään, pitäisikö heidän itsensä saavuttaa jotain suurta”.⁴²⁷

Suuret ikäluokat näyttävät käsittävän itsensä eräänlaisiksi maailmankansalaisiksi poh-tiessaan yhteiskunnan tilaa. Heillä ei ole vanhempiensa tapaan vahvaa identiteettiä Suomen kansalaisena.⁴²⁸ Nämä huomiot näkyvät suurten ikäluokkien teksteissä. Poh-tiessaan naisen roolia Sopuli huomaa olevansa ”eräs lenkki sukupolvien ketjussa, jota

---

⁴²⁴ SKS KRA SATA 1991, 8981. S. 1950.

⁴²⁵ Kirjallinen haastattelu 31.5.2020. Aino, s. 1950.

⁴²⁶ Kirjallinen haastattelu 31.5.2020. Aino, s. 1950.

⁴²⁷ Kortteinen 1992, 48, 82.

⁴²⁸ Valtonen 2004, 234–235; Häkkinen (2013) nimittää sotasukupolvea nationalistiseksi sukupolveksi, 44, 47.

en aiemmin paljon edes ajatellutkaan”.⁴²⁹ Raija pohti 42-vuotiaana:

Olen elämässä joutunut uuteen ulottuvuuteen, pohtimaan elämän perimmäisiä arvoja ja kysymyksiä. Etsimään uusia, syvempiä arvoja kaikelle. Kaipaamaan sisäistä hyvinvointia elämäni kipeästi.⁴³⁰

Helena H. puolestaan pohtii elämäänsä ja tulevaisuuden haaveitaan:

Entä mitä nyt? Olen nelikymppinen, omasta mielestäni nuori. Vasta nyt tunnen löytäneeni oman itseni. – – Tiedän mitä haluan, mitä osaan ja mitä haluaisin tehdä – – olen vain tavallinen suomalainen nainen, jolla on samat huolet ja murheet ja ilonaiheet kuin tuhansilla kanssasisarilla. Minulla on hyvä perhe ja onnellinen avioliitto. – – [T]oi-von terveyttä, ennenkaikkea terveyttä, äidin sairaus on opettanut ajattelemaan niin. Mitä hyötyä on rahasta jos olet sairas ja et silti voi rahalla ostaa terveyttä?

Toisaalta *Satasärmäisen naisen* johdannossa sanotaan, että ”Elämäkertojen tutkiminen on eräs keino selvittää, miten ihmiset itse hahmottavat, kokevat ja ymmärtävät oman elämänsä sekä yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset.” Tämä on voinut osaltaan ohjata vastaajia pohtimaan yhteiskuntaa oman elämän ulkopuolella. Omaelämäkertojen selvä painopiste on kuitenkin omassa tai lähipiirin elämässä ja laajemmalle pohdinnalle ei ole varattu paljoa tilaa. Anni Vilkkon kiteyttää hyvin suurten ikäluokkien naisten omaelämäkertojen luonteen, mikä on linjassa sukupolven yleisten elämänkulkujen kanssa.

Yhteiskunnallinen muutos, luokkasiirtymät ja naisen asema ovat läsnä elämäkertomukseen erottamattomasti kuuluvina aineksina, mutta kirjoittajan tarkoittama painopiste tuntuu olevan muualla: ihmiseksi kasvun, läheisten ihmissuhteiden ja tähänastisen elämän onnistumisen arvioinnissa.⁴³¹

Suurten ikäluokkien teksteissä näkyy utteruuden arvostus ja sen vaikutukset, mutta tämä mentaliteetti vaikuttaa myös lieventyneen sukupolvien välillä. Etenkin perheelliset naiset uhrautuvat yleensä perheensä eteen, mutta alkavat keski-ikänsä kynnyksellä pohtia sen järkevyyttä ja irrottautua siitä. Yhteiskunnalliset muutokset näkyvät suurten ikäluokkien teksteissä yhteiskunnallisena ja tasa-arvon pohtimisena, vaikkei jälkimmäinen suurimman osan elämässä nykyperspektiivistä olekaan juuri toteutunut. Silti he aistivat muutoksen tuulet ja osa pohtii tasa-arvoa etenkin haastattelutekstissään.

---

⁴²⁹ Kirjallinen haastattelu 18.5.2020, Sopuli, s. 1947.

⁴³⁰ SKS KRA SATA 1991, 10500. S. 1948.

⁴³¹ Suurten ikäluokkien elämänkulkuja käsiteltiin alaluvussa 2.3; Vilkkon 1997, 219.

8 Pohdintaa

Lähdin tutkimuksessani liikkeelle siitä hypoteesista, että miesten rintamallaolo toisen maailmansodan aikana, sotaa seurannut rauhankriisi sekä naisiin kohdistuneet odotukset jälleenrakennuskaudella vahvistivat naisen roolia huolehtijana ja arjen vastuunkantajana sekä uutteruuden, sinnikkyuden ja uhrautuvuuden mentaliteettia. Tämä rooli ja mentaliteetti on siirtynyt ylisukupolvisesti ja pätee yhä nykypäivän heteroparisuhteissa, etenkin lapsiperheissä.

Tutkimuksen edetessä tarkastelu laajeni useampaan teemaan, joiden voidaan aiemman tutkimuksen perusteella nähdä olevan osa toisen maailmansodan perintöä. Myös uutteruuteen tuli lisää ulottuvuuksia – työnteon arvostamista kasvatti sekä naisten sodan aikainen työpanos että sen jälkeinen maatalouteen tukeutuminen. Myös aiemmin tutkimusaiheen rajaamisprosessissa osittain hylätty vanhemmuuden vaikutus sekä psykohistoria tulivat väistämättä mukaan analyysiin omaelämäkerta-aineistoon ja aiempaan tutkimukseen perehtymisen myötä. Sota rasitteineen vaikutti isän oireilun lisäksi – ja sen kautta – myös äitiyteen. Otin myös isyyden tarkastelussa huomioon, vaikka ensin ajatuksena oli keskittyä äidin ja tyttären väliseen ylisukupolviseen siirtymiseen.

Edellä kuvailtua sotasukupolven naisten omaksumaa roolia ja mentaliteettia puoltaa myös aiempi tutkimus niin Suomesta kuin angloamerikkalaisesta maailmasta. Aiemmassa tutkimuksessa ei kuitenkaan ole ilmeisesti tarkasteltu toisen maailmansodan vahvistamien roolien ja mentaliteettien ylisukupolvisuutta tai pohdittu sotien perinnön vaikutusta nuorempien sukupolvien naisten elämiin.

Vaikka sodat laajensivat naisen roolia ja niiden seurauksena naisia siirtyi enemmän työelämään, sodat eivät tehneet naisista tasa-arvoisia miesten kanssa. Maalaisnaisen rooli laajentui kodin ja navetan piiristä miesten töihin, ansiotyöhön ja arjen organisaattorin rooliin. Kodin ulkopuolisessa työssä käymisestä huolimatta naisten roolina pysyi myös kodista ja perheestä huolehtiminen ja vastuunkantajan rooli vahvistui. Jälleenrakennuskauden tunneregiimissä korostettiin itsehillintää ja yhteiskuntarauhaa. Perheet olivat yhteiskuntarauhan tukipilareita ja naiset perheiden. Sotien jälkeen uhrautuminen perheen puolesta sekä jaksaminen ja sietäminen jatkuivat, kun yhteiskunnallinen ilmapiiri vaati naisia olemaan rasittamatta sodassa kärsineitä miehiä liikaa.

Naisten tuli panna omat huolensa sivuun, kestää kärsimyksensä ja huolensa ja ymmärtää sodassa kärsineiden miesten jälkioireilua. Suomalaiset naiset omaksuivat heille suunnatut jälleenrakennuksen hengen mukaiset uhrautumisen ja velvollisuuden täyttämisen narratiivit osaksi mentaliteettiaan.

Huolehtijan ja vastuunkantajan roolin sekä uutteruuden, uhrautuvuuden, sinnikkyuden ja vastuuntunnon mentaliteetin perustat olivat muotoutuneet Suomessa jo ennen talvisotaa. Toisen maailmansodan voidaan kuitenkin nähdä vahvistaneen niitä. Suurten ikäluokkien omaelämäkerroissa on nähtävissä niin huolehtijan ja vastuunkantajan rooli kuin uhrautuvuuden, sinnikkyuden ja vastuuntunnon mentaliteetikin, joten niiden voidaan nähdä osittain siirtyneen sotasukupolvelta heidän tyttäriin. Välittäjinä ovat toimineet vanhemmuus, äidin esimerkki sekä yhteiskunnan rakenteet ja naisiin kohdistuvat odotukset. Yhteiskunnallisia rakenteita pitävät yllä esimerkiksi lainsäädäntö, vanhempainvapaakäytännöt sekä rakenteellinen syrjintä.⁴³² Uutteruus ja uhrautuminen ovat jonkin verran lieventyneet sukupolvien välillä ja lapsuudessaan vallinneesta vaikenemisen kulttuurista moni suurten ikäluokkien aineiston naisista on selvästi pyrkinyt eroon.

Sinnikkyuden, määrätietoisuuden ja uutteruuden mentaliteetit voidaan nähdä henkisenä pääomana ja ne ovat eittämättä hyödyksi esimerkiksi opiskeluissa ja työelämässä. Muista huolehtiminen on ihmiskunnan ehto ja vastuunkanto yhteiskunnan. Ongelmia voi kuitenkin tulla siitä, kun tietyn ihmisryhmän – tässä tapauksessa naisten – odotetaan kantavan enemmän vastuuta arjessa. Naiset asettavat näitä odotuksia myös itse itselleen. He uhrautuvat muiden puolesta perheessä ja joskus työelämässäkin, ottavat kuin huomaamattaan vastuulleen useita velvollisuuksia ja sietävät hankalia olosuhteita uupumiseen asti. Sinnikkyys voi johtaa esimerkiksi huonon parisuhteen tai työn sietämiseen oman hyvinvoinnin kustannuksella.⁴³³

---

⁴³² Toki myös biologialla on vaikutusta huolehtimisen ja vastuunkannon rooleissa, sillä äiti synnyttää lapsen, raskauden ja synnyttämisen aiheuttamat hormonit kiinnittävät äidin vauvaan ja lapsi on periaatteessa riippuvainen imettävästä äidistään ensimmäiset kuukaudet.

⁴³³ *Me Naisten* (9.1.2018) kyselyyn vastanneesta 37 naisesta enemmistö sinnitteli vuosia haitallisessa suhteessa.

8.1 Tavallinen tarina

Naisen eri roolit ja mentaliteetit kietoutuvat toisiinsa ja uusintavat itseään ja toisiaan jatkuvasti. Uhrautumisen ja vastuuntunnon mentaliteetit luovat kaksoistaakkaa ja vastuunkantajan ja huolehtijan rooliin ajautuminen aiheuttaa uhrautumista ja sinnikkyyttä. Puolella aineiston naisista esiintyy jossain määrin sekä utteruuden, huolehtimisen, vastuuntunnon, uhrautumisen ja sinnikkyyden mentaliteettia. Huolehtiminen on selvästi vahvin ja tulee ilmi selvällä enemmistöllä. Selviytymisen ja sinnikkyyden mentaliteetti on puolestaan yleisin, vaikkakaan ei kovin vahva. Myös vastuuntunnon ja utteruuden mentaliteetit ovat hyvin yleisiä, samoin uhrautuminen, mutta se jakaa aineistoa enemmän kahtia. Turvattomien lapsuuskokemusten vaikutukset sekä psykiset ongelmat ovat yleisiä. Joka toisessa tarinassa näkyy pyrkimys päästä eroon lapsuudessa vallinneesta vaikenemisen kulttuurista. Hyvin monen tarinassa näkyy myös pyrkimys irrottautua aiemmin kahlinneista rooleista.

Naiset näyttävät omaelämäkertoissaan määrätietoisina toimijoina, jotka tavoittelevat haluamiaan asioita. He eivät ole vain olosuhteiden uhreja, jotka ovat omaksuneet ulkoa asetetut roolit ja mentaliteetit. Niiden muodostuminen on monitahoinen prosessi, johon vaikuttavat sekä ulkoiset, yhteiskunnasta ja yhteisöstä tulevat tekijät, että yksilön persoona, arvot ja tavoitteet. Naiset kokevat usein ylpeyttä niin huolehtivuudestaan, utteruudestaan, uhrautumisestaan ja selviytymisestään. Keväällä 2020 kerätty kirjallinen muistitietoaineisto vahvistaa lähes kolme vuosikymmentä aiemmin omaelämäkertateksteissä vallalla olevia rooleja ja mentaliteetteja. Malisen mukaan monet muistitietoon pohjaavat tutkimukset ovat osoittaneet naisten jäsentävän ja pelaavan elämänsä ”suhteessa sukupuolittuneisiin rooli-odotuksiin”,⁴³⁴ mikä voi johtaa vastuun ja muiden puolesta uhrautumisen korostamiseen.

Omaelämäkertoissa kerrotaan myös yleensä siitä, mikä koetaan tärkeäksi, kuten työnteko ja perhe. Sen, mitä kerrotaan ja mitä jätetään kertomatta, voidaan myös ajatella johtuvan vallitsevasta tunneregimistä eli siitä, mikä koetaan olevan hyväksyttävä tapa tuntea ja elää. Eri kirjoittajat painottavat eri asioita; joku saattaa kertoa tarkkaan lap-

---

⁴³⁴ Malinen 2019, 389–390.

suudestaan ja tunnesiteistään vanhempiinsa, toinen sivuuttaa ne kokonaan. Lapsuusmuistelmien puute voi toki johtua myös siitä, että kaikki eivät lapsuuttaan niin hyvin muista. Irto-suhteita ei yleisesti hyväksytä naisilta, joten niistä ei kovin moni juuri kerro. Osa siirtyy tarinassaan suoraan tulevan aviomiehen tapaamiseen, pieni osa toki kertoo myös kevyemmistä suhteista. Yhden teksti on yhtä avioliitto-ongelmaa, toisen liitto yhtä autuutta, tai sitten puolison olemassaolo mainitaan lyhyesti, mutta suhdetta ei sen tarkemmin pohdita. Rivien välistä voitaisiin kenties lukea paljonkin, mutta tämän tutkielman puitteissa en lähde rivien väliin sen kummemmin pureutumaan.

Hypoteesini lähti liikkeelle perheellisten naisten oletetusta roolista ja mentaliteetista, mutta tarkastelin myös kolmea lapsetonta naista. Heistä yhdellä, Tuulalla, on havaittavissa sekä huolehtimisen, vastuuntunnon, uhrautumisen että sinnikkyuden mentaliteetit. Hän pitää huolta ja kantaa vastuuta sairaasta isästään ja alkoholistiveljestään sekä uhrautuu heidän puolestaan, vaikkakin tuo usein esille haluttomuutensa siihen. Kuten moni muukin, myös hän pyrkii pois opitusta roolista lähestyessään keski-ikää. Toisen lapsettoman, Liisan, tarinassa ilmenee vain sinnikkyuden mentaliteetti, mitä voi selittää osittain myös tekstin lyhyys. Myös Kirstillä näkyy vain selviytymisen mentaliteetti. Tätä voi selittää kamppailu mielenterveyden kanssa ja sitä seurannut työkyvyttömyys, mikä on voinut estää uutteruuden ja vastuuntunnon toteuttamisen sekä vähentää mahdollisuuksia perheen perustamiseen; Kirstin ei ole tarvinnut huolehtia muista tai uhrautua muiden puolesta. Kahdella muulla lapsettomuus oli tekstin perusteella tietoinen valinta. Myös Seija ja Ella poikkeavat tavallisesta tarinasta, sillä heidän tarinoissaan eivät juuri ilmene huolehtimisen, vastuuntunnon ja uhrautumisen mentaliteetit. Seijakin kamppailee mielenterveysongelmien kanssa ja tarina keskittyykin niistä selviytymiseen. Hänellä on perhe, josta hän ei kuitenkaan kovinkaan paljon kerro. Ellan tarina on melko lyhyt, minkä vuoksi asioita ei olla käsitelty kovin laajasti.

8.2 Tutkimuksen haasteet ja niiden voittaminen

Halusin tutkia sodan sosiaalisten vaikutusten ylisukupolvisuutta, vaikka se aluksi vaikuttikin suorastaan mahdottomalta tutkimusaiheelta. Miten on mahdollista sanoa, että jokin myöhemmillä sukupolvilla esiintyvä ilmiö johtuu sodasta? Oikeastaan ei olekaan, mutta koska aihe kiinnosti minua, päätin saada sen onnistumaan. Siksi tämä tutkimus

onkin luonteeltaan enemmän teoreettinen ja useamman sukupolven yliset vaikutukset hypoteettisia – sodat saattoivat osaltaan vahvistaa tietynlaisia rooleja ja mentaliteetteja suomalaisnaisten keskuudessa, ja ne ovat saattaneet osittain siirtyä seuraaville sukupolville tietynlaisten mekanismien kautta. Keskusteltuani aiheesta Ville Kivimäen sekä kurssitovereideni kanssa päädyin tutkimaan aihetta naisnäkökulmasta, vaikka alun perin kiinnostuksen kohteenani oli miesten ”sotatraumojen” ylisukupolvisuus. Kiitos edellä mainittujen henkilöiden löysinkin vähemmän tutkitun, erittäin hedelmällisen aihepiirin, johon kytkeytyy lukuisia teemoja ja ilmiöitä, jotka ilmenivät tutkimuksen edetessä. Haluan kiittää opiskelutovereitani arvokkaista kommentteista ja vertaistuesta. Edellä mainittujen sekä ohjaajieni lisäksi sain hyödyllisiä kommentteja myös Antti Maliselta ja Matti Kortteiselta.

Pienen aineiston laadullisessa tutkimuksessa syy-seuraussuhteet eivät ole yksiselitteisiä, jos sellaisia voi lainkaan esittää. Tutkija tekee pikemminkin valistuneita arvauksia hallussaan olevan todistusaineiston perusteella. Tähän todistusaineistoon lukeutuvat aiempi tutkimus sekä lähdeaineisto eli tässä tutkimuksessa naisten omaelämäkerrat sekä syventävät kirjalliset haastattelut. 12 tutkittavan aineisto on pieni, joten tuloksia ei voida yleistää. Ymmärrän myös sen, ettei mentaliteettien vallitsevuutta väestössä laajemmin voi todentaa tarkastelemalla näin pientä otosta. Syvällisellä laadullisella analyysillä ja sotien sosiaalisia vaikutuksia teemoittamalla olen kuitenkin pyrkinyt hahmottamaan aineistossa, aiemmassa tutkimuksessa sekä nykymaailmassa havaitsemani mentaliteetin olemassaoloa teoreettisella tasolla sekä maisterintutkielman rajatun laajuuden puitteissa. Pienestä aineistosta huolimatta tutkimusprosessin aikana ilmenneiden teemojen moninaisuus aiheutti tutkielman paisumisen haasteen.

Satasärmäinen nainen oli kirjoituskilpailu, joten omaelämäkerta-aineistoon on luultavasti valikoitunut kirjoittamisesta kiinnostuneita henkilöitä. Yhdeksän kahdestatoista naisesta mainitseekin tekstissään harrastuksiinsa kuuluvan runojen tai muiden tekstien kirjoittamisen ja/tai lukemisen. Koska tutkimuksen tarkoitus on selvittää sotakokemusten ylisukupolvisuutta, ajatuksena oli tarkastella aineistosta sellaisten sotien jälkeen syntyneiden naisten roolia ja mentaliteettia, joiden isä oli ollut sodassa. Valitun kahdentoista tutkittavan joukosta viiden isän sodassaoloa ei kuitenkaan saatu selville.

Tarkoitukseni oli täydentää aineistoa haastattelemalla kasvotusten samoja naisia, jotka olivat vastanneet *Satasärmäinen nainen* -keruuseen vuonna 1991. SKS:n arkistosta lähetettiin kirjeet henkilöille ja viisi heistä vastasi ja suostui haastatteluun. Haastatteluun on valikoitunut luultavasti sellaisia henkilöitä, jotka asuvat samassa osoitteessa kuin 29 vuotta aiemmin, sillä heihin otettiin yhteyttä kirjeitse vuonna 1991 ilmoitettuun osoitteeseen. Tällä saattaa olla vaikutusta kerättyyn aineistoon. Teemahaastattelut oli tarkoitus toteuttaa huhtikuussa 2020, mutta koronaviruspandemian vuoksi tämä ei kasvokkain onnistunut. Siispä päätin korvata ne niin sanotulla kirjallisella haastattelulla, joka on erityyppinen, mutta myös hyvä tapa syventyä naisten ajatusmaailmaan. Haluan kiittää erityisesti näitä viittä naista, jotka toivat iloa ja syvyyttä tutkimukseeni. Vaikka oli harmillista, etten päässyt keskustelemaan heidän kanssaan kasvotusten, valmiissa kirjallisessa muodossa saapuneet muutaman sivun vastaukset helpottivat analyysin tekemistä sekä teemoiltaan jo paisunutta tutkimusprosessia.

Kaikkea ei voi eikä pidä selittää sodalla, vaikka eittämättä toisella maailmansodalla olivatkin suuria vaikutuksia sekä ihmisten arkeen että yhteiskuntaan laajemmin. Tutkimuksessa tarkastellut teemat ovat monisyisiä ja monimutkaisia, usein moneen asiaan ja toisiinsa kietoutuneita. Toisaalta sota ei itsessäänkään ole yksinkertainen, vaan äärimmäisen moniulotteinen ilmiö. Kivimäestä vaikuttaa välillä siltä, että ”sodan traumaista on tullut kaiken selittävä tekijä, johon suomalaisen nyky-yhteiskunnankin kipupisteet – – vaivatta palautetaan.” Hänen mukaansa monen ongelman juuret olivat jo toista maailmansotaa edeltävässä yhteiskunnassa ja niitä tulisi käsitellä esimerkiksi yhteiskuntapoliittisten ja kulttuuristen selitysten kautta.⁴³⁵ Tässä tutkielmassa olenkin pyrkinyt poimimaan niitä kulttuurisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, joihin sota ja siihen reagoiminen jälleenrakennuskaudella vaikuttivat, ja teoretisoimaan, kuinka yhteiskunnassa vallinnut ilmapiiri ja julkinen keskustelu loivat tai vahvistivat tiettyjä mentaliteetteja naisten keskuudessa ja miten ne mahdollisesti siirtyivät ylisukupolvisesti. Tätä tutkimusta voisikin käyttää pohjana aiheen tutkimiseen laajemmin väestössä, suuremmalla otoksella. Muita jatkotutkimusideoita pohdin lisää seuraavaksi.

---

⁴³⁵ Kivimäki 2013, 15–16.

8.3 Mitä seuraavaksi?

Voidaan olettaa, että vastaavaa ylisukupolvisuutta on muissakin toiseen maailmansotaan osallistuneissa maissa, sillä niissä naisiin kohdistui samanlaisia odotuksia miesten ja lasten hoivaajina sekä kansakunnan puolesta uhrautujina ja vastuunkantajina. Tässä tutkielmassa käytetty kirjallisuus on rajoittunut suomalaiseen ja angloamerikkalaiseen tutkimukseen. Myös muilla sodilla voidaan kuvitella olleen vastaavia vaikutuksia, vaikka vielä agraarisessa Suomessa vaikutukset ovat olleet omanlaisiaan. Muissa kulttuureissa sodan pitkäaikaisvaikutukset saattavat kuitenkin poiketa länsimaisesta. Tämän tyyppisestä tutkimuksesta voisi olla hyötyä myös nykykonflikteja tarkasteltaessa.

Keskityin tutkimuksessani maalaistaustaisiin suomalaisnaisiin, mutta roolien ja mentaliteettien ylisukupolvista siirtymistä voisi tarkastella myös muiden ryhmien osalta, kuten kaupunkilaisnaiset, kotirintaman miehet, evakot, sotalapset, ynnä muut. Myös naisten ja miesten erojen syvempi vertailu voisi olla hedelmällistä. Esimerkiksi jos Näreen esittämä väite siitä, että miehet tottuivat sodan aikana ”pääsemään tehtävistä mahdollisimman helpolla”⁴³⁶ pitää paikkansa, on tämä malli voinut iskostua joihinkin perheisiin ylisukupolvisestikin, mikä on voinut vaikuttaa perheiden dynamiikkaan.

Yksi uusi tutkimuksesta nouseva hypoteesi on, että Suomessa – ja kenties joissain muissakin maissa – on sukupolvien myötä liu’uttu enemmän matriarkaaliseen suuntaan, jossa nainen on perheen asioista päättävä taho.⁴³⁷ Tämä voi johtua siitä, että toisen maailmansodan aikana naiset tottuivat pärjäämään ilman miehiä ja hallinnoimaan isoja työtaakkoja, ja myös siitä, että miehiä pidettiin sodan uhreina, jotka eivät aina sen jälkeen kyenneet entisenlaiseen vastuunkantoon perheen arjessa. Ranssi-Matikainen tunnistaa joissain suhteissa vallalla olevan matriarkaalisen vallankäytön, mutta enemmistö perheistä nojaa hänen mukaansa enemmän patriarkaaliseen malliin, vaikkakin miesten ja naisten vastuut ovat heteroparisuhteissa olleet murroksessa.⁴³⁸

Suorittamisen tarvetta, kiirettä ja uupumista ovat kokeneet niin suurten ikäluokkien naiset kuin sotasukupolvikin. Eritoten naisten uupumus on lisääntynyt 2010-luvulla.

---

⁴³⁶ Näre 2018, 21.

⁴³⁷ Tämä ajatus on lähtöisin Matti Kortteiselta. Kortteinen 4.3.2020.

⁴³⁸ Ranssi-Matikainen 2012, 194–209, 362–365.

Naiset tuntuvat sinnikkäästi uhrautuvan ja kantavan vastuuta kotona ja työelämässä. Velvollisuudentunne onkin yksi naisten uupumusta aiheuttava tekijä.⁴³⁹ Onko suorittaminen kasvanut sukupolvien myötä? Koettu kiire tuntuu viime vuosina kasvaneen lisääntyneestä vapaa-ajasta huolimatta. Enemmän vapaa-aikaa toisaalta tarkoittaa myös enemmän aikaa pohtia elämän merkityksellisyyttä, omaa tulevaisuutta ja globaaleja ongelmia, mikä voi lisätä stressiä ja koettua uupumusta. Yhtenä uupumuksen syynä pidetään myös kasvanutta työelämän epävarmuutta sekä työtehtävien ja organisaatioiden muutoksia.⁴⁴⁰ Vapaa-aika on myös häilyvä käsite – etenkin perheenäideillä se koostuu lyhyemmistä jaksoista kuin isillä ja on sidotumpaa muuhun perheeseen. Perheissä tarvitaan ”ajankäytön hallintaa, jotta kaikkien menot saadaan sovitettua yhteen. Tämä aikatauluttaminen taas on usein lähinnä äidin vastuulla, samoin äiti yleensä kantaa ylipäätään kokonaisvastuun perheen arjen sujumisesta.”⁴⁴¹ Tämä aihepiiri kaipaisi lisää monitieteistä tutkimusta, jotta haitallisesta kierteestä päästäisiin eroon.

Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että sodilla on kauaskantoisia, ylisukupolvisia vaikutuksia. Tuomalla näitä vaikutuksia ilmi voidaan tiedostaa yhteiskunnassamme vallitsevia, mahdollisesti haitallisia mentaliteetteja ja toimintatapoja ja sitä kautta muuttaa niitä niin yksilön kuin valtionkin tasolla. Ongelmien tiedostaminen ja niistä puhuminen ovat ensiaskelia niiden ratkaisemiseen. Naisten uupumus onkin ollut paljon mediassa esillä, mutta sen moninaiisiin syihin tulisi pureutua aiempaa syvemmin ja monipuolisemmin. Yhteiskunnan taakkojen tasa-arvoisessa jakautumisessa on paljolti kyse asenteista, jotka omaksumme niin perheeltämme ja muulta lähipiiriltämme, julkisesta keskustelusta sekä valtarakenteista.⁴⁴² Kyse onkin vastuunkannon tasapuolisuudesta yhteiskunnassa ja ongelmaan tulisi puuttua, jotta voitaisiin paremmin taata naisten ja miesten tasa-arvo sekä jaksaminen ja hyvinvointi arjessa. Yksi mahdollinen haitallisen toimintamallin muutos on vanhempainvapaiden tasaisempi jakaminen. Tällaisilla toiminnoilla voidaan pyrkiä rakenteellisesti tukemaan sukupuolten eriarvoisuuden korjaamista, vaikkakin pääasiallisen muutoksen pitää tapahtua asenteissa ja mentaliteeteissa.

---

⁴³⁹ Kinnunen & Häätinen 2015, 43; Mehiläinen 19.9.2016.

⁴⁴⁰ Kinnunen & Häätinen 2015, 43; Mauno & Kinnunen 2015, 138.

⁴⁴¹ Kerttula 2004.

⁴⁴² Mentaliteetit ja ihmisten toiminta luovat rakenteita, joissa toiminta tapahtuu. Hyrkkänen 2002, 27–28.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet & aineisto

SKS KRA Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto.

Kansallisarkisto. Lastensiirtokomitean saapuneet kirjeet 1937–1959.

Kirjalliset haastattelut 12.–31.5.2020. Aino, Ella, Saara, Sisko ja Sopuli.

Ilomantsin Museosäätiön valokuva-arkisto (1940-luku). Nainen pihalla. [Kannen kuva]

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti (1995). *Laadullinen tutkimus*. 3. painos. Vastapaino: Tampere.

Arkistojen Portti (12.2.2020). Oppikoulut. URL: <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Etu-sivu>. Avattu 6/2020.

Arola, Pauli (2017). Oppikouluun vai ei? Muistoja oppikouluun siirtymisestä 1920–1970-lukujen Suomessa. *Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2017*. 55, 37–72.

Aunila, Seija (2020). *Kuinka naistenlehdessä tuli osa sotapropagandaa Naisihanteen muodostuminen ja muokkautuminen Kotiliesi-lehdessä toisen maailmansodan aikana*. Jyväskylän yliopisto.

Avioliittolaki 234/1929. Avioero. Säädökset alkuperäisinä. Finlex.

Bachem, Rahel, Yafit Levin, Xiao Zhou, Gadi Zerach & Zahava Solomon (2018). The Role of Parental Posttraumatic Stress, Marital Adjustment, and Dyadic Selfdisclosure in Intergenerational Transmission of Trauma. *Journal of Marital and Family Therapy* 44(3): 543–555.

Bourke, Joanna (2006). ”Uusi sotahistoria”. Suom. V. Kivimäki. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva: Helsinki, 21–42. Alkup. ”New Military History” teoksessa M. Hughes & W. J. Philpott (toim. 2006). *Palgrave Advances in Modern Military History*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.

Bowlby, John (1988). *A Secure Base. Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. Basic Books: New York.

Braybon, Gail & Penny Summerfield (2012). *Out of the Cage : Women's Experiences in Two World Wars*. Taylor & Francis Group: Oxfordshire.

Burke, Peter (1997). Strengths and Weaknesses of the History of Mentalities. Teoksessa Peter Burke. *Varieties of Cultural History*. Polity, Ithaca, N.Y., 162–182.

Butler, Judith (1999). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge: London.

Cowan, Ruth Schwartz (1976). Two washes in the morning and a bridge party at night: The American housewife between the wars. *Women's Studies* 3/1976, 147–172.

Daminger, Allison (2019). The Cognitive Dimension of Household Labor. *American Sociological Review*. 84(4)/2019, 609–633.

- Dinshtein, Yula, Rachel Dekel & Miki Polliack (2011). Secondary Traumatization Among Adult Children of PTSD Veterans: The Role of Mother–Child Relationships. *Journal of Family Social Work*. 14/2011, 109–124.
- Eloranta, Jari & Jari Ojala (2018). Suomi kansainvälisessä taloudessa 1600–2000. Teoksessa Pertti Haapala (toim.) *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. [E-kirja]. Vastapaino: Tampere, 124–143.
- Fingerroos, Outi & Riina Haanpää (2006). Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos; Riina Haanpää; Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS: Helsinki, 25–48.
- Forrest, Walter, Ben Edwards & Galina Daraganova (2018). The intergenerational consequences of war: anxiety, depression, suicidality, and mental health among the children of war veterans. *International Journal of Epidemiology*. 2018, 1060–1067.
- Fraley, Chris R. & Glenn I. Roisman (2015). Developmental Pathways, Emerging Issues, and Future Directions. Teoksessa Simpson & Rholes (toim.) *Attachment Theory and Research: New Directions and Emerging Themes*. Guilford Publications: New York, 9–38.
- Grönfors, Martti (2011). *Laadullisen tutkimuksen kenttätyömenetelmät*. Toimittanut Hanna Vilka. SoFia-Sosiologi-Filosofiapu Vilka: Hämeenlinna.
- Haikari, Janne (2006). Kun sota loppuu mutta velvoitteet jatkuvat. Suomen jälleenrakentaminen Kotiliesi-lehdessä 1940–1941. Teoksessa P. Karonen & K. Tarjamo (toim.) *Kun sota on obi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. SKS: Helsinki, 266–309.
- Hartmann, Susan M. (1978). Prescriptions for Penelope: Literature on women’s obligations to returning World War II veterans. *Women’s Studies* 5/1978, 223–239.
- Heinonen, Visa (1999). Niukkuuden ja kulutuksen mentaliteetit modernisoituvassa Suomessa. Teoksessa S. Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. SKS: Helsinki, 75–98.
- Heiskanen, Markku & Maarit Vihavainen (1994). Arjen ja maailman uhkat. *Hyvinvointikatsaus: Tilastollinen aikakauslehti*, 4, 2–6.
- Hellsten, Tommy (2018). Nämä vaaran merkit kielivät alkavasta uupumuksesta ja masennuksesta. Helsingin Sanomat 29.10.2018. Vuoden luetuimmat jutut: Koko suomalainen yhteiskunta on unessa, sanoo itsekin uupumuksesta selvinnyt. URL: <https://www.hs.fi/hyvinvointi/art-2000005880623.html>. Avattu 3/2020.
- Hietanen, Silvo (1989). Jälleenrakennushallitus ja keskittynyt valta. Teoksessa Silvo Hietanen (päätoim.) *Kansakunta sodassa 1. Sodasta sotaan*. Valtion painatuskeskus: Helsinki.
- Hintikka, Onerva & Kirsti Häppölä (2007). *Tuntematon emäntä*. 3. painos. Maahenki: Helsinki.
- Hoikkala, Tommi (1999). Suuret ikäluokat ja työ. Teoksessa Raimo Parikka (toim.) *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. SKS: Helsinki, 395–440.
- Holmila, Antero & Simo Mikkonen (2015). *Suomi sodan jälkeen. Pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944–1949*. Atena: Jyväskylä.

- Holmila, Antero (2008). Jälleenrakentamisen narratiivit ja niiden muotoutuminen Suomen lehdistössä 1944–1945. *Elore*, 15/2, 1–20.
- Hutton, Patrick (1981). The History of Mentalities. The New Map of Cultural History. *History and Theory*. 20/3 (1981), 237–259.
- Hyrkkänen, Markku (2002). *Aatehistorian mieli*. Vastapaino: Tampere.
- Hytönen, Kirsi-Maria (2014). *Ei elämäni lomaa mahtunut. Naisten muistelukerrontaa palkekatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. SKTS: Joensuu.
- Häkkinen, Antti, Eila Linnanmäki & Pirkko Leino-Kaukiainen (2005). Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät. Teoksessa Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Vastapaino: Tampere, 61–91.
- Häkkinen, Antti & Marjatta Rahikainen (2001). Naisten työnteon ja toimeentulon tutkimuksesta. Teoksessa M. Rahikainen & Tarja Räisänen (toim.) *”Työllä ei oo kukkaan rikastunna”. Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*. Tietolipas 176. SKS: Helsinki, 7–16.
- Häkkinen, Antti (2013). Suomalaiset sukupolvet, elämäntulkku ja historia – Sukupolvesta sukupolveen. Teoksessa Antti Häkkinen, Anni Ojajärvi, Anne Puuronen & Mikko Salasuo. *Suomalaiset sukupolvet, elämäntulkku ja historia*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 125.
- Hännikäinen, Irmeli (1998). *Vaimot sotainvalidien rinnalla. Elämäntekävänä selviytyminen*. Gaudeamus: Helsinki.
- Jurva, Raisa (2018). Independence and Vulnerability. Affective Orientations in Imagining Futurities for Heterosexual Relationships. Teoksessa Tuula Juvonen & Marjo Kolehmainen (toim.) *Affective Inequalities in Intimate Relationships*. Chapter 8. Routledge Research in Gender and Society: Oxon/New York, 127–140.
- Jutikkala, Eino (1968). Torpparikysymys. Teoksessa Eino Jutikkala, *Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja*. WSOY: Helsinki, 221–233.
- Kalela, Jorma (2000). *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää. Gaudeamus: Helsinki.
- Kallinen, Tauno (1997). Juomien kulutus Suomessa vuosina 1880-2000. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*. 93. vsk. 1/1997.
- Karisto, Arto, Pekka Martikainen, Netta Mäki & Ossi Rahkonen (2005). Suuren muuton pyörteissä: liikkuvuus ja liikkumattomuus. Teoksessa Arto Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Vastapaino: Tampere, 92–114.
- Karisto, Arto (2005). Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Arto Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Vastapaino: Tampere, 17–58.
- Karonen, Petri (2006). Johdanto. Teoksessa Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.) *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. SKS: Helsinki.
- Karpe, Richard & Isidore Schnap (1952). Nostopathy—A Study of Pathogenic Homecoming. *The American Journal of Psychiatry*. July 1952, Vol. 109(1), 46–51.
- Kartovaara, Leena (2002). Perhe on paras. Väestötilastollinen tutkimusretki suurten ikäluokkien perheisiin. *Tilastollinen aikakauslehti*. Hyvinvointikatsaus 1/2002. Tilastokeskus.

Kavén, Pertti (2010). *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lasten siirroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen*. Historian väitös. Humanistinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Kekkonen, Kari (2011). *“Hyvää vauhtia metsätöille”*. *Puunkorjuu ja Suomi muutoksessa*. Väitöskirja, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

Kela 29.1.2020. Mielenterveyden häiriöistä johtuvien sairauspoissaolojen kasvu jatkuu jyrkkänä. URL: https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/mielenterveyden-hairioista-johtuvien-sairauspoissaolojen-kasvu-jatkuu-jyrkkana. Avattu 1/2020.

Kemppainen, Ilona (2006). *Isänmaan ubrit. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Bibliotheca Historica 102. SKS: Helsinki.

Kerttula, Saara (2004). Kun on niin kiire. *Tietoaika* 11/2004. Tilastokeskus.

Kinnunen, Tiina & Ville Kivimäki (2018). Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Toinen maailmansota ja uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstutkimuksissa. *Historiallinen aikakauskirja* 116:4, 373–383.

Kinnunen, Tiina & Ville Kivimäki (2006). Johdatus koettuun sotaan. Teoksessa Kinnunen & Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva: Hki.

Kinnunen, Ulla & Marja Hätinen (2015). Teoksessa Ulla Kinnunen, Saija Mauno, Taru Maarit Feldt & Anne Mäkikangas (toim.) *Työ leipälajina*. PS-kustannus: Jyväskylä, 33–48.

Kirves, Jenni, Ville Kivimäki, Sari Näre & Juha Siltala (2010). Sodassa kasvaneiden tunneperintö. Teoksessa Näre, Kirves & Siltala (toim.) *Sodan kasvattamat*. WSOY: Hki, 387–410.

Kirves, Jenni (2015). Elämä omiin käsiin. Traumoista selviytymiseen. Teoksessa Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen (toim.) *Raubaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*. Vastapaino: Tampere, 257–282.

Kivimäki, Ville & Anssi Männistö (2016). *Sodan särkemä arki*. WSOY: Helsinki.

Kivimäki, Ville (2006). Sodan kokemushistoria. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva: Helsinki.

Kivimäki, Ville (2010). Sodan rampauttama vanhemmuus. Teoksessa Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.) *Sodan kasvattamat*. WSOY: Helsinki, 187–209.

Kivimäki, Ville (2013). *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. WSOY: Helsinki.

Kivimäki, Ville (2015). Uusi Suomi. Sotasukupolvi ja sodanjälkeinen aika. Teoksessa Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen (toim.) *Raubaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*. Vastapaino: Tampere, 150–173.

Korhonen, Anu (2001). Mentaliteetti ja kulttuurihistoria. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria. Jobdatus tutkimukseen*. SKS: Helsinki, 40–58.

Kortteinen, Matti (1992). *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää: Helsinki.

- Kortteinen, Matti (4.3.2020). Sosiologian emeritusprofessori. Sähköposti.
- Larsdotter, Anna (2018). *Naiset sodissa*. Alkup. Kvinnor i strid. Atena: Jyväskylä.
- Lehtinen, Jenny 29.10.2015. Metatyö räjäyttää äidin pään! Kolumni. URL: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/10/29/jenny-lehtinen-metatyö-kunniaan>. Avattu 11/2019.
- Luukinen, Susanna (2017). *Näkymätön näkyväksi. Metakotityön sisältö ja jakamisen tavat*. Pro gradu, sosiologia. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Luukinen, Susanna (2018). Metakotityö uuvuttaa naiset. *Ilmiö-media* 20.6.2018. URL: <https://ilmiömedia.fi/artikkelit/metakotityö-uuvuttaa-naiset/>. Avattu 11/2019.
- Malinen, Antti & Tuomo Tamminen (2017). *Jälleenrakentajien lapset*. Gaudeamus: Helsinki.
- Malinen, Antti (2007). Työmiesten ja perheenemäntien väsymyksestä käyty keskustelu 1920-1940-luvuilla. *Historiallinen Aikakauskirja*, 105 (2), 180-190. [Uusintapainos].
- Malinen, Antti (2018). Marriage Guidance, Women and the Problem(s) of Returning Soldiers in Finland 1944–1946. *Scandinavian Journal of History*, 43/1, 112–140.
- Malinen, Antti (2019). Ristinkantajat. Maalaisemäntien sisäiset ristiriidat ja niiden sielunhoidollinen käsittely toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Teoksessa Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen (toim.) *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino: Tampere, 367–396.
- Malinen, Antti (23.10.2019). Sodan satuttamat. Osa 2. Naiset kantoivat raskaita taakkoja. Yle Areena. URL: <https://areena.yle.fi/1-50273219>. Avattu 11/2019.
- Markkola, Pirjo & Ann-Catrin Östman (2019). Ei vain ahkeruudesta: naiset, työ ja tasa-arvo. Teoksessa Juhani Koponen & Sakari Saaritsa (toim.) *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen kiinniottajana*. Gaudeamus: Helsinki, 167–184.
- Mauno, Saija & Ulla Kinnunen (2015). Työn epävarmuus ja organisaatiomuutokset työhyvinvoinnin uhkina. Teoksessa Ulla Kinnunen, Saija Mauno, Taru Maarit Feldt & Anne Mäkikangas (toim.) *Työ leipälajina*. PS-kustannus: Jyväskylä, 138–163.
- Me Naiset* (9.1.2018). ”Häpeä sai jatkamaan” – eronneet suomalaisnaiset kertovat, mikseivät lähteneet vahingollisista suhteistaan aiemmin. Viivi Aaltovesi. URL: <https://www.menaiset.fi/artikkeli/suhteet/ihmisuhteet/hapea-sai-jatkamaan-eronneet-suomalaisnaiset-kertovat-mikseivat>. Avattu 5/2020.
- Mehiläinen (19.9.2016). Velvollisuudentunne lisää naisten työuupumusta - häpeä estää avun hakemisen. URL: <https://www.mehilainen.fi/uutinen/velvollisuudentunne-lisaa-naisten-tyouupumusta-hapea-estaa-avun-hakemisen>. Avattu 8/2020.
- Nevala, Seija-Leena & Kirsi-Maria Hytönen (2015). Toimet, työt ja taakat – Perhe-elämä maaseudulla sodan jälkeen. Teoksessa Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen (toim.) *Rauhan rauha. Suomalaiset ja sodan päätyminen 1944–1950*. Vastapaino: Tampere, 150–173.
- Niemi, Iris & Hannu Pääkkönen (1989). *Ajankäytön muutokset 1980-luvulla*. Tutkimuksia 153. Tilastokeskus: Helsinki.

- Nummela, Ilkka (2019). Kehitysmaa-Suomi erätaloudesta teollistumisen kynnykselle. Teoksessa Juhani Koponen & Sakari Saaritsa (toim.) *Nälkämäasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen känniottajana*. Gaudeamus: Helsinki, 52–72.
- Näre, Sari (2007). Sotaorpojen mykkä ikävä. Teoksessa Jenni Kirves, Juha Siltala & Sari Näre (toim.) *Sodassa koettua 1: Haavoitettu lapsuus*. Weilin+Göös Oy: Helsinki, 138–169.
- Näre, Sari (2018). Naiset ja miehet sodan pyörteissä. Teoksessa Martti Turtola (päätoim.) *Kotirintama*. WSOY: Helsinki, 8–31.
- Olsson, Pia (2011). *Women in Distress. Self-understanding among 20th-century Finnish rural women*. European Studies in Culture and Policy. Vol 11. LIT Verlag: Münster.
- Olsson, Pia (2018). Nainen ja työn muuttuvat normit. Teoksessa Sonja Hagelstam & Martti Turtola (toim.) *Kotirintama*. WSOY: Helsinki, 150–183.
- Pajunen, Airi & Kaija Ruotsalainen (2012). Suuret ikäluokat eläkeiässä. *Hyvinvointikatsaus: Tilastollinen aikakauslehti* 1/2012. Sukupolvien väliset suhteet.
- Peltonen, Matti (1992). *Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Hanki ja jää: Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija (2006). Muistitietotutkimus. Teoksessa Outi Fingerroos; Riina Haanpää; Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS: Helsinki, 8–9. Alkup. *Perinteentutkimuksen terminologia*.
- Polvinen, Tuomo (1986). *Between East and West: Finland in International Politics, 1944-1947*. Toim. & käänös D. G. Kirby & Peter Herring. University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Portelli, Alessandro (2006). Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Outi Fingerroos; Riina Haanpää; Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS: Helsinki, 49–64.
- Pylkkänen, Ali (2008). Sotahistorian tutkimuksen nykytila tutkijan ja Turun yliopiston historian laitoksen näkökulmasta katsottuna. Teoksessa M. Karjalainen (toim.) *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*. Sotahistorian laitos. Julkaisusarja 2, N:o 11. MPKK: Helsinki.
- Pääkkönen, Hannu & Riitta Hanifi (2011). *Ajanikäytön muutokset 2000-luvulla*. Tilastokeskus: Helsinki.
- Rafaeli, Eshkol, David P. Bernstein & Jeffrey Young (2011). *Schema Therapy: Distinctive Features*. Routledge: Oxon.
- Rahikainen, Marjatta (2001). ”Naiset näkyvät Suomessa tekevän vaikka mitä”. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Tarja Räisänen (toim.) *”Työllä ei oo kukkaan rikastunna”. Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*. Tietolipas 176. SKS: Helsinki, 17–35.
- Ranssi-Matikainen, Hanna (2012). *Yhdessä sittenkin: Kokemukset erokriisistä, vertaistuesta ja muutoksesta parisuhteessa*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 116.
- Reddy, William M. (2001). *The Navigation of Feeling. A Framework for the History of Emotions*. Cambridge University Press: Cambridge.

- Reiseberg, L. (2000). Student Stress is Rising, Especially Among Young Women. *Chronicle of Higher Education*, 46/21, Jan 28th 2000, 49–50.
- Rholes, Steven W. & Jeffrey A. Simpson (2015). Introduction. New Directions and Emerging Themes in Attachment Theory and Research. Teoksessa Simpson & Rholes (toim.) *Attachment Theory and Research: New Directions and Emerging Themes*. Guilford Publications: N.Y., 1–7.
- Ritamies, Marketta (2006). Sinappikylvystä ehkäisytablettiin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia. *Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 44/2006*. Väestöliitto: Helsinki.
- Riutamaa, Eeva (2016). *Maan korvessa kulkevi. Evakkolasten kasvukokemusten tunnemuistot ja hyvinvointi*. Turun yliopisto: Turku.
- Roivainen, Miia (2016). ”Kun pitäisi jarrua painaa, niin painamme kaasua” – Uupunut salaa väsymyksen. Yle Uutiset 27.10.2016. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-9250657>. Avattu 3/2020.
- Roos, J. P. (1987). *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. SKS: Hki.
- Salmela-Aro, Katariina & Sanna Read (2017). Study Engagement and Burnout Profiles Among Finnish Higher Education Students. *Burnout Research* 7 (2017), 21–28.
- Saurio, Elli (1947). *Maalaisemännän ajankäyttö subteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen*. Väitöskirja. Filosofinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Scott, Joan W. (1999). *Gender and the Politics of History*. Columbia University Press: Columbia.
- Serec, Maa A, Igor A Vab, Marko Kola Ek, Vesna A Vab, Diana Moesgen & Michael Klein (2012). Health-Related Lifestyle, Physical and Mental Health in Children of Alcoholic Parents. *Drug and Alcohol Review*. Nov, 2012, Issue 7, 861–870.
- Siltala, Juha (2001). Psykohistorian metodologisia kysymyksiä. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.). *Kulttuurihistoria. Jobdatus tutkimukseen*. SKS: Helsinki, 107–196.
- Sorkkila, Matilda & Kaisa Aunola (2019). Risk factors for parental burnout among Finnish parents: *Journal of Child and Family Studies* 29/2020, 648–659.
- Stark, Eija (2011). *Köyhyyden perintö. Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuudesta suomalaisissa elämäkerta- ja sananalaskuaineistoissa*. SKS: Helsinki.
- Summerfield, Penny (2012). *Women Workers in the Second World War: Production and Patriarchy in Conflict*. 6. painos. Alkuperäisteos vuodelta 1984. Routledge: Oxon.
- Summerfield, Penny (2019). *Histories of the Self. Personal Narratives and Historical Practice*. Routledge; Oxon.
- Suoranta, Anu (2001). Lama iski – Naiset töihin! 1930-luvun lama ja naisten työmarkkina-asema. Teoksessa M. Rahikainen & T. Räisänen (toim.) ”Työllä ei oo kukaan rikastunna”. *Naisien töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*. Tietolipas 176. SKS: Helsinki, 146–160.
- SVT VI, A 103. VI: Väestötilasto A. Väestönmuutokset 103. Vuosina 1946 ja 1947. Tauluja.
- SVT 2016. Kotitalouksien kulutus. Tilastokeskus: Helsinki. URL: http://www.stat.fi/til/ktutk/2016/ktutk_2016_2017-12-28_tie_001_fi.html. Avattu 6/2020.

Tarjamo, Kerttu & Petri Karonen (2006). Kun sota on ohi. Loppusanat. Teoksessa Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.) *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. SKS: Helsinki, 377–398.

Taskinen, Ilari (2018). Kokemuksista yllärajaisuuteen. Sotahistorian uudet virtaukset ja kansainväliset keskustelut 1990-luvulta tähän päivään. *Historiallinen aikakauskirja*, 116:4, 384–393.

THL (29.6.2020). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Perhevapaiden käyttö ja kustannukset. URL: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/perhevapaiden-kaytto-ja-kustannukset>. Avattu 09/2020.

Tiessalo, Paula (2018). Ylisuorittaja ei usein itse huomaa omaa vääristynyttä käytöstapaansa. Yle Uutiset 21.2.2018. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-10084364>. Avattu 3/2020.

Tilastokeskus (17.4.2020). Naisten ja miesten työllisyysaste ikäluokittain 1989-2019, %. 15 – 64. Työelämä. Naisten ja miesten työmarkkina-asema. URL: <https://www.stat.fi/tup/tasaarvo/tyoelama/index.html>. Avattu 9/2020.

Tilastokeskus (7.2.2020). Työllisyysasteet sukupuolen mukaan 1962–2019, 15–64-vuotiaat, %. Työvoimatutkimus 60 vuotta: URL: <https://www.stat.fi/uutinen/tyovoimatutkimus-60-vuotta-tyovoiman-tilastointi-kehitty-yhteiskunnan-muuttuessa>. Avattu 09/2020.

Toivonen, Onni (1950). *Kymmenen vuotta kansanhuoltajana. Muistelmia*. WSOY: Helsinki.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 2. painos. Tammi: Helsinki.

Valtonen, Heli (2004). *Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit. Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkertoista*. Väitös. Jyväskylän yliopisto.

Vihola, Teppo (2004). Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Suomen maatalouden historia, osa II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS: Helsinki, 330–418.

Vilhula, Anna (2007). *Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa*. Suomen Mielenterveysseura: Helsinki. https://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/sosiaalinen_perima.pdf. Avattu 6/2020.

Vilkko, Anni (1997). *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. SKS: Helsinki.

Virtanen, Matti (2005). Suuret ikäluokat sukupolvena. Teoksessa: Arto Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Vastapaino: Tampere.

Weber, Max (1990/1904–1905). *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin "henki"*. WSOY: Helsinki.

Weissman, Myrna, Priya Wickramaratne, Yoko Nomura, Virginia Warner, Helen Verdeli, Daniel Pilowsky, Christian Grillon & Gerald Bruder (2005). Families at High and Low Risk for Depression: A 3-generation Study. *Archives of General Psychiatry*. 62/1, 29–36.

Östman, Ann-Catrin (2004). Mekanisoinnin ensimmäinen aalto. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) *Suomen maatalouden historia, osa II*. SKS: Helsinki, 19–76.

Liite 1 – Satasärmäinen nainen -keruun johdanto

Elämäkertakirjoituskilpailu naisille 1990–1991

Kalevalaisten Naisten Liitto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto järjestävät elämäkertakirjoituskilpailun SATASÄRMÄINEN NAINEN. Kilpailussa keskitytään naisiin ja heidän elämäänsä. Kilpailu on tarkoitettu kaiken ikäisille naisille – nuorille, aikuisille ja ikäihmisille.

Elämäkertojen keruu ja tutkimus on tällä hetkellä niin Suomessa kuin muualakin maailmassa nopeasti kehittyvä alue. Elämäkertojen tutkiminen on eräs keino selvittää, miten ihmiset itse hahmottavat, kokevat ja ymmärtävät oman elämänsä sekä yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset.

Kerro omalla tyylilläsi suorasukaisesti ja kaihtelematta, millaista on olla suomalainen nainen. Kerro omakohtaisten kokemustesi kautta elämänvaiheistasi, perheestä, työstä, harrastuksista, arjesta ja juhlasta. Kriisit ja onnenhetket, seikkailut ja sattumat, unelmat ja haaveet ovat myös olennainen osa elämää; kerro myös niistä.

Kilpailuun osallistuvien elämäkertojen arvoa ei ratkaise käsiala eikä oikeinkirjoitus vaan aitous.

Liite 2 – Kirjallinen haastattelu

Hei!

Vallitsevan tilanteen vuoksi olen päättänyt järjestää ”haastattelut” kirjallisessa muodossa kasvokkain tapahtuvien haastattelujen sijaan.

Tämän sähköpostin liitteestä löytyy vastausohjeet ja kysymykset, sekä myös kopio omaelämäkertatekstistäsi vuodelta 1991. Toivon vastauksia toukokuun aikana. Ilmoittele, jos ilmenee jotain ongelmia tai kysyttävää.

Suurkiitokset!

Kirjallisen haastattelun kysymykset

Tarkastelen maisterintutkielmassani tavallisen suomalaisen naisen sukupolvelta toiselle siirtyvää roolia ja mentaliteettia. Pääasiallinen tutkimusaineistoni koostuu Suomalaisen kirjallisuuden seuran ja Kalevalaisten naisten liiton omaelämäkertakeruusta Satasärmäinen nainen, johon vastasitte vuonna 1991. Haluan syventää analyysia keräämällä suurten ikäluokkien pohdintoja naisen roolista.

Roolilla tarkoitetaan ihmisten välistä työnjakoa sekä ihmisen itsensä että muiden odotuksia yksilön toiminnasta ja vastuista.

Lue ensin kaikki kysymykset läpi ja kirjoita sitten vapaasti niiden pohjalta muutaman sivun pohdinta naisen roolista. Voit myös pohtia rooliasi vuonna 1991 kirjoittamasi omaelämäkertatekstin valossa.

- Pohdi rooliasi naisena elämäsi eri vaiheissa: lapsuudessa ja nuoruudessa, parisuhteessa, perheenäitinä jne. Millaisia työnjakoa ja vastuita siihen sisältyy?
- Miten rooli on muuttunut ajan myötä ja mitkä asiat ovat siihen vaikuttaneet? (Esim. erilaiset muutokset elämäntilanteessa)
- Millaisen esimerkin sait äidiltäsi naisen roolista? Sisällytä sekä äidin opetukset että käytännön esimerkki. Mitä koet niistä itse omaksuneesi?
- Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja huomaat, jos vertaat äitisi, omaasi (ja tyttäresi) roolia naisena?
- Kun mietit roolejasi elämäsi varrella, mitä ajattelet niistä nyt vuonna 2020?

Vastauksia voidaan siteerata tutkielmassa. Ilmoitathan, saako etunimeäsi käyttää niiden yhteydessä.

Liite 3 – Sisällönanalyysin teemat

Taulukko 1 – Kaikki teemat

Jaottelu	Teema	Teeman osat
Naisen rooli	Yleisesti	Miten reflektoi
	Vastuunkantaja	Lapsuuden perheessä, omassa perheessä, töissä, yhteiskunnassa
	Sukupuolten työnjako	Perinteinen/moderni
	Huolehtija	Perheestä, maailmantilasta
	Kaksoistaakka	Lastenhoito, kotityöt, kodin ulkopuolinen työ, kiire
Naisen mentaliteetti	Utteruus	- Lapsena opittu - Maatalouden arvostuksen vaikutukset - ”Työhulluus”
	Itsehillintä	
	Vaikenemisen kulttuuri	Lapsena, aikuisena
	Uhrautuminen	- Lapsuudenperheessä - Oman perheen puolesta - Työelämässä - Joskus myös uhriutuminen
	Sinnikkyys, selviytyminen, sietäminen ja jaksaminen	Miesten alkoholinkäyttö Avioliitto-ongelmat Lapsiperhearki, muu arki
Lapsuuskokemusten, roolin ja mentaliteetin vaikutukset	Sodan vaikutukset isyyteen	Etäinen isä Arvaamaton, aggressiivinen ja hermostunut isä & isän pelkääminen ja varominen
	Arkinen, huolehtiva äiti	Äiti läsnä
	Etäiset, kiireiset ja rasittuneet vanhemmat	Esim. suuren työmäärän ja -lapsiluvun seurausta
	Turvaton lapsuus ja sotien perintö	- Välttelevä kiintymyssuhde voi johtaa esim. miellyttämishalu, uhrautumiseen tai mielenterveysongelmiin - Vanhempien väliset riidat ja jännitteet, isän alkoholinkäyttö - Kytkeytyy mentaliteetteihin
	Seuraukset fyysiselle ja psyykkiselle terveydelle	Uupumus, mielenterveysongelmat jne.
Sukupolvien väliset erot & roolista irrottautuminen	Naisten ja miesten tasa-arvo, vapaa-aika, reflektointi, yhteiskunnallisuus	Modernimpi työnjako, enemmän vapaa-aikaa, oma suhde yhteiskuntaan

Taulukko 2 – Mentaliteettien esiintyvyys ja vahvuus

Taulukossa on pelkistettynä aineistosta havaittavissa olevien mentaliteettien esiintyvyys. Jos mentaliteetti on havaittavissa, on se merkitty x:llä. Jos se on tai ei ole vahva, tätä on arvioitu sanallisesti. Haastatellut naiset on merkitty *-merkillä ja suluissa alla on haastatteluista saatu tieto.

	Aino *	Ella *	Helena	Helena H.	Kirsti	Liisa	Raija	Saara *	Seija *	Sisko *	Sopuli *	Tuula
Huolehtiminen	vahva (x)	ei vahva	vahva	vahva	ei vahva	ei käy ilmi	vahva	vahva (vahva)	x	x (x)	vahva	vahva
Vastuuntunto	x (vahva)	ei vahva	x	x	ei vahva	ei käy ilmi	vahva	x (x)	ei käy ilmi	vahva (vahva)	vahva (vahva)	hyvin vahva
Vaikeneminen lapsuudessa	ei käy ilmi	ei käy ilmi	x	x	x	x	x	ei käy ilmi (x)	x	x	x	vahva
Vaikeneminen aikuisuudessa	ei käy ilmi (pyrki eroon)	ei käy ilmi	ei, pyrki eroon	ei, pyrki eroon	pyrki eroon	ei käy ilmi	osittain	ei käy ilmi	pyrki eroon	ei	ei käy ilmi	x
Uutteruus	vahva (vahva)	x (vahva)	vahva	x	ei kovin vahva	ei kovin vahva	ei käy ilmi	vahva (x)	ei vahva	vahva (vahva)	vahva (vahva)	vahva
Määrätietoisuus	x (x)	melko vahva	x	x	ei vahva	melko vahva	x	x (x)	ei vahva	vahva (vahva)	x	vahva
Selviytyminen /sinnikkyys	x (x)	ei vahva (x)	x	x	x	x	vahva	x (x)	vahva	vahva (vahva)	ei kovin vahva	x
Uhrautuminen	ei vahva	ei vahva	vahva	vahva	ei	ei käy ilmi	vahva	vahva (melko vahva)	ei juuri	jonkin verran	x	x